

**T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Bölümü
Kent ve Çevre Ana Bilim Dalı**

**Kent Hakkı Bağlamında
Down Sendromlu Bireylerin Kente Entegrasyonu**

Merve KOÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin 2014

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Bölümü
Kent ve Çevre Ana Bilim Dalı

Kent Hakkı Bağlamında
Down Sendromlu Bireylerin Kente Entegrasyonu

Merve KOÇ

DANIŞMAN
Doç. Dr. S. Ulaş Bayraktar

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin 2014

T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi Olarak Sunduğum “Kent Hakkı Bağlamında Down Sendromlu Bireylerin Kente Entegrasyonu” Başlıklı Bu Çalışmanın, Bilimsel Etik Kurallara ve Geleneklere Uygun Şekilde tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini onurumla doğrularım.

14.08.2014

Merve KOÇ

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

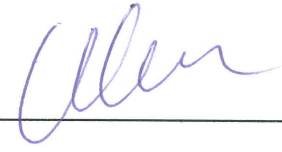
Merve KOÇ tarafından hazırlanan "Kent Hakkı Bağlamında Down Sendromlu Bireylerin Kente Entegrasyonu" başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Kent ve Çevre Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir:

Başarılı

Başarısız

Üye

Doç. Dr. S.Ulaş BAYRAKTAR
Danışman

Üye

Doç. Dr. Hacı KURT

Üye

Doç. Dr. Evrim Demir MİSHCHENKO

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım

Prof. Dr. Nalan YETİM
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Sert geçen kış sebebiyle Polonya'nın sokakları karla kaplanmıştı. Karlara bata çıka yürürken önümde el ele yürüyen iki kişi göründü. Boyları hemen hemen aynıydı ama anne kız oldukları her hallerinden belliydi. Usulca onları takip ediyordum. Bu yürüyüş bana tanıdık geliyordu, önümde olanın kim olduğunu biliyordum ya da kim gibi olduğunu. Dünyanın neresine gidersem gideyim ona benzeyen birilerini görüyordum; bu kaçınılmazdı ve şuan ondan uzakta olduğum için özlemle burnumun direği sızlıyordu. Adım adım onlara yaklaşıyordum, yaklaştıkça heyecanım artıyordu, o tanıdık yüzü görmek için sabırsızlanıyordum. Derken bir anım gözümde canlandı. Geçmişti gördüm. Kırmızı rügan ayakkabılarıyla elimden tutup okula yürüdüğünde ne kadar da küçüktü. Biz de mi böyle görünüyorduk o zamanlar? Sonra onlara baktım ve geleceğimizi gördüm. Yıllar geçse de o ellerin hep benim elimi tutmaya ihtiyacı olacaktı. Ve o gün, o eller ne zaman bana ihtiyaç duysa yanında olmaya ve onun için bir şeyler yapmaya söz vermiştim. İşte benim bir yıldır süren bu tezi yazma nedenim dünyanın her yerinde görebileceğim o tanıdık yüz; Down Sendromlu kardeşimdir.

Bu tezi hazırlama sürecindeki her aşamada değerli görüşlerini benimle paylaşarak bana destek olan ve beni yönlendiren tez danışmanım S.Ulaş Bayraktar'a, eleştirileriyle katkıda bulunan jüri üyelerine, konuyla ilgili ilk kitabı alarak bana destek veren babama, fikirleriyle bana destek veren Sıdıka Güzel, Ömer Necmi Barış, Betül İnekçi ve kardeşim Çilem Koç'a, manevi olarak her zaman beni destekleyen anneme, alan araştırmasında yardımcı olan tüm Down Sendromlu yakını olan ailelere, sivil toplum kuruluşları temsilcilerine ve son olarak ilham kaynağım, esin meleşim, kardeşim Rümeyisa Koç'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Onlar sayesinde tezimi her zaman istekli bir şekilde çalışarak sonlandırabildim.

ÖZET

Kent Hakkı Bağlamında Down Sendromlu Bireylerin Kente Entegrasyonu

Günümüzde insan haklarına verilen önemin artmasıyla engelli hakları gelişmiş ve engellilerin görünürlüğü artmıştır. Bu gelişmelerle birlikte “engelsiz şehir” ve “engelsiz üniversite” tasarımları yapılmıştır.

Engelli bireylerin sokağa çıkması ve toplumla bütünleşmesi için yapılan çalışmalarda artışlar görülmüştür. Ancak bu kapsamda yapılan düzenlemelerde fiziksel engelli gruba ağırlık verilerek, zihinsel engelli grubun gözardı edildiği ve eğitilebilir zihinsel engelliler grubu içerisinde yer alan Down Sendromlu bireylerin diğer engelli gruplar kadar kent hayatına girebilmeleri için yeterli fiziksel ve zihinsel kabiliyete sahip oldukları düşünülmektedir.

Toplumsal hizmetlerin görülmesinde merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları işbirliği halinde ve çoğu zaman birbirlerinin eksiklerini tamamlayarak çalışırlar. Bu çalışmada kentte yaşayan herkesin hakkı olan kent hakkı bağlamında, Avrupa Kentsel Şartı'nın kentlerdeki özürsüz ve sosyo ekonomik bakımdan engelliler konusundaki ilkeleri ve BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin engelli haklarına paralel olan ilkeleri çerçevesinde merkezi ve yerel yönetimler bununla birlikte sivil toplum kuruluşlarının Down Sendromlu bireyin kente entegrasyonu konusunda yaptığı faaliyetlerin yeterliliğinin incelenmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kent, Kent Hakkı, Entegrasyon, Down Sendromu, Engelli Hakları, Avrupa Kentsel Şartı, BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme.

ABSTRACT

The Integration of People With Down Syndrome to the City in the Context of the Right to the City

Today, with the increasing importance attached to human rights, disability rights have improved, with increased visibility of the disabled. These developments have led to realization of concepts such as “barrier-free city” and “barrier-free university”.

There has been increase in the efforts towards the integration of people with disabilities into society, which encourages such individuals to spend more time outdoors. However, the adjustments made in this context seem to give more weight to physically challenged groups, overlooking people with mental disabilities. Among these, people with Down syndrome, who are considered educable, are thought to have physical and cognitive abilities, sufficient enough to allow them to integrate into the urban society, as much as other groups with disabilities.

In the provision of social services, central government, local governments and non-governmental organizations work in close collaboration to make up for the possible deficiencies. The current study aims to investigate the adequacy and efficiency of the activities for the integration of people with Down Syndrome into the city life, conducted by central, local governments, and non-governmental organizations, within the framework of the ‘right to the city’ and principles of the European Urban Charter on the disabled and those facing financial and social difficulties, as well as the principles set out under the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (UNCRPD).

Keywords: *City, Right to the City, Integration, Down syndrome, Disability Rights, European Urban Charter, UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities.*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR	vii
TABLolar ve ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
I.BÖLÜMDOWN SENDROMU ve KENTTE DOWN SENDROMLU BİREYLER ...	4
I.1.Down Sendromu	4
I.1.1.Mongolizmden Sendroma: Kısa Tarihçe	5
I.1.2.Dünyada ve Türkiye’de Down Sendromlu Bireyler	12
I.2.Engellilerin Kentteki Yeri	16
I.2.1.Kent, Kentlilik ve Kent Vatandaşlığı	17
I.2.2. Kente Entegrasyon	22
I.2.3. Kentte Down Sendromlu Bireyler.....	29
II. BÖLÜMENGELLİLER AÇISINDAN KENT HAKKI	33
II.1. Kent Hakkı	33
II.1.1.Kentsel Haklar, Kentli Hakları ve Kent Hakkı	34
II.1.2.Kent Hakkı’nın Ortaya Çıkışı ve Kavramsal Temelleri	38
II.1.2. Kavramsal Temeller.....	43
II.1.3.Türkiye’de Kent Hakkı	47
II.2.Çerçeve Metinler	53
II.2.1. Avrupa Kentsel Şartı.....	53
II.2.2. BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme	61

II.3. Engelliler İçin Kent Hakkı'na Yönelik İlkeler	68
II.3.1. Erişime Yönelik İlkeler.....	69
II.3.2. Bütünleşmeye Yönelik İlkeler	72
II.3.3. İşbirliğine Yönelik İlkeler.....	75

III. BÖLÜMDOWN SENDROMLU BİREYİN KENTSEL SORUNLARI ve ÇÖZÜME YÖNELİK KURUM VE KURULUŞLARINCA YAPILAN

FAALİYETLER	77
III.1. Erişim.....	83
III.1.1. Kentin Kamusal ve Özel Mekanlarına Olan Erişime Yönelik Sorunlar.....	86
III.1.2. Kentin Olanaklarına Olan Erişime Yönelik Sorunlar.....	90
III.1.3. Erişim Sorunlarına Yönelik Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum	97
III.2. Bütünleşme	108
III.2.1. İstihdam Konusunda Down Sendromlu Bireylerin Yaşadığı Sorunlar	110
III.2.2. Bilinçlendirme Konusunda Down Sendromlu Bireylerin Yaşadığı Sorunlar	113
III.2.3. Bütünleşme Sorunlarına Yönelik Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetleri.....	116
III.3. İşbirliği.....	128
III.3.1. Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler ve STK'ların Arasındaki İşbirliğinin Önemi	129
III.3.2. Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler ve STK'ların Arasındaki İşbirliği Eksikliği	131
III.3.3. Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler ve STK'ların İşbirliği İçerisinde Yaptığı Faaliyetler.....	132

IV. BÖLÜMYÖNTEM.....	137
IV.1.Araştırmanın Tanımı, Amacı ve Önemi	137
IV.2.Denenceler ve Araştırma Soruları	138
IV.3.Yöntem ve Veri Toplama Teknikleri.....	139
IV.4.Sınırlamalar	140
SONUÇ	142
KAYNAKÇA.....	146
EKLER	

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

AK: Avrupa Konseyi

AKŞ II: Avrupa Kentsel Şartı II

AKŞ: Avrupa Kentsel Şartı

AYBİK: Avrupa Yerel ve Bölgesel İdareler Daimi Konferansı

ÇAÇOY: Çankaya Ahşap Çocuk Oyuncakları Atölyesi

DS: Down Sendromu

DSD: Down Sendromu Derneği

EDES: Engelli Destek Programı

EHS: BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme

EOD: Engellerin Ötesinde Derneği

IPA I: Katılım Öncesi Yardım Aracı

İSMEK: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Meslek Edindirme Kursları

İŞKUR: Türkiye İş Kurumu

İZEV: İstanbul Zihinsel Engelliler için Eğitim ve Dayanışma Vakfı

İZEV: İstanbul Zihinsel Engelliler Vakfı

KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

OKA : Orta Karadeniz Kalkınma Ajansının

RAM: Rehberlik Araştırma Merkezi

SAM-SEV: Samsun, Spor, Eğitim ve Tanıtma Vakfı

SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu

SHÇEK: Sosyal Hizmet ve ocuk Esirgeme Kurumu

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

ZEREV: Zihinsel Engelliler Rehabilitasyon ve Eğitim Vakfı

ZIEV: Zihinsel Yetersiz ocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo 1. Tüm Doğumlar ile Karşılaştırıldığında Down Sendromlu Çocuk Sayısı	9
Şekil 1. Down Sendromlu Bireyin Kentsel Sorunları	82
Şekil 2. Özbakım Becerileri	85
Şekil 3. Ulaşım Araçlarını Kullanabilme	88
Şekil 4. Down Sendromluların Eğitim Durumu	91
Şekil 5. Down Sendromlu Bireyin Çalışabilirliği	94
Şekil 6. Sorunlarda Kuruluşlardan Yardım Alma.....	110
Şekil 7. Kurumlar Arası İşbirliği	129
Şekil 8. Kurum ve Kuruluşlardan Yardım Alma	132

GİRİŞ

Tarihi süreçte engellilerin ikinci sınıf vatandaş statüsünden çıkması ve toplum tarafından kabulünün artmasıyla birlikte engellilere yönelik çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Diğer vatandaşlarla eşit haklara sahip olan engelliler; yaşlılar, çocuklar ve bakıma muhtaçlar gibi pozitif ayrımcılık yapılması gereken grupta yer almaktadır. Zamanla kentte, engellilerin yaşamını kolaylaştıracak yasal ve çevresel düzenlemeler yapılmıştır ancak gerek Türkiye’de gerekse dünyada engellilerin kente entegrasyonu ile ilgili çalışmalar incelendiğinde zihinsel engelli bireylere yönelik çalışmaların yetersizliği göze çarpmaktadır.

Bu çalışmada BM Engelli Hakları Sözleşmesi ilkeleri ve Avrupa Kentsel Şartı’nın kentlerdeki özürsüz ve sosyo-ekonomik bakımdan engelliler konusundaki ilkeler ele alınarak merkezi ve yerel yönetimler ve bunların yanında sivil toplum kuruluşlarının Down Sendromlu bireylerin kente entegrasyonu konusunda yapılan faaliyetlerin yeterliliği tartışılacaktır. Eğitilebilir zihinsel engelliler grubu içerisinde yer alan Down Sendromlu bireylerin diğer engelli gruplar kadar kent hayatına girebilmeleri için yeterli fiziksel ve zihinsel kabiliyete sahip oldukları örneklerle gösterilerek kente entegre edilebilirlikleri tartışılacaktır.

Kent hakkı kavramı bu çalışma içerisinde Lefebvre’nin (1968) tanımına paralel olarak “Kent hakkı kentte yaşayan herkesin hakkıdır. Başta dışlanmışlar, yoksunlar, yabancılaşmışlar, hoşnutsuzlar ve tedirginler olmak üzere herkesin, mekânı ve kendini (yeniden) üretme hakkıdır.” olarak kullanılacaktır. Engelli hakları konusu, BM Engelli Hakları Sözleşmesi’nde yer alan tanımlamalar üzerinden sürdürülecek ve engelli bireylerin kentli haklarının incelenmesinde Avrupa Kentsel Şartı’nda yer alan ideal kenti oluşturmak için önerilen ilkeler üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır.

Engelleri Kaldır¹ isimli projenin ‘Bu dünya sizin için yaratılmış olabilir.’ sloganıyla çektiği reklam filminde şöyle bir kent tasarlanmıştır: Bir kent düşünün ki orda yaşayanların çoğu çeşitli engel sahibi. Kentte yaşayanların içinde bedensel engelliler, işitme engelliler, görme engelliler gibi engel gruplarından insanlar çoğunlukta engelsiz bireyler azınlıktadır. Bu nedenle bütün şehir çoğunluğa göre planlanmıştır. Yollar rampalıdır ve kötü hava koşullarında engelsiz insanlar kayıp düşmektedir. Her şey tekerlekli sandalyedeki insanların erişebileceği yükseklikte olduğu için engelsiz insanlar eğilmek zorundadır. Reklam filminin birinci kısmında kentte yaşayan engelsiz bir birey tekerlekli sandalye trafiğinin yoğun olduğu bir yerde adres sormaya çalışmaktadır ancak kimseyi durduramaz. İkinci bölümde engelsiz birey banka hesabı açtırmak için bankaya gider ancak banka asistanı işaret diliyle konuşmaktadır. Üçüncü bölümde ise kütüphaneye giden bir engelsiz birey tüm kitapların görme engelliler için yazılmış olduğunu görür. Bu reklam filminde bedensel, işitme ve görme engellilerin temsil edildiği temalar görmekteyiz ancak engellilere dikkat çekmek isteyen bu reklam filminde dahi zihinsel engelli grubu temsil eden bir şey görmemekteyiz. Buradan yola çıkarak zihinsel engelli grupların engellilere yönelik bir reklam filminde dahi geri planda tutulduğunu söylemek mümkündür. Zihinsel engelli gruplar aynı şekilde kentsel düzenlemelerde de geri plana itilmektedir.

Alan yazını incelendiğinde ise kent hakkı üzerine bir yazınsal birikim söz konusudur ancak kavramın yeni ve gelişmekte olan bir kavram olması nedeniyle üzerinde anlaşılmalı tam bir tanımı bulunmamaktadır. Bu nedenle kavram açıklanırken kent hakkı üzerine çalışmalarıyla öne çıkan isimlerin tanımlamalarından faydalanılarak kuramsal çerçeve çizilecektir. Down Sendromu üzerine yazın ise tıp ve eğitim bilimleri alanında

¹Engelleri Kaldır projesi: www.engellerikaldir.com Erişim:23.05.2013.

yoğunlaşmaktadır. Sosyal ve siyasal bilimler açısından Down Sendromlu bireylerin incelenmesi üzerine literatür oldukça sınırlıdır. Down Sendromu üzerine yazılmış birkaç anı kitabı bulunmaktadır. TÜİK'in istatistiksel verileri incelendiğinde ise Down Sendromuna özgü verilere ulaşmak oldukça zordur.

I.BÖLÜM

DOWN SENDROMU ve KENTTE DOWN SENDROMLU BİREYLER

I.1.Down Sendromu

Tanrı, birinci gün güneşi yarattı. İnsanların gözleri kamaşyordu. İkinci gün denizi. Islaktı. Adım attığımızda ayaklarımız ıslanıyordu. Sonra rüzgârı, hafifçe okşuyordu. Üçüncü gün çimleri. Onları kestiğiniz zaman ağlamaya başlarlar. Onlara iyi davranmanız, sevmeniz gerekir. Eğer bir ağaca dokunursanız siz de ağaç olursunuz. Dördüncü gün inekleri yaratmış, nefes aldıklarında sıcaklığını hissedersiniz. Beşinci gün uçakları yaratmış. Onlara dokunamazsınız ama üstünüzden geçip giderken seyredebilirsiniz. Altıncı gün insanları yaratmış; kadınları, erkekleri, çocukları. Ben şahsen çocukları tercih ederim çünkü öptüğünüz zaman yanağınıza batmazlar. Yedinci gün de bulutları yaratmış rahatlayalım diye. Eğer dikkatlice bakarsanız içlerinde saklı olan birçok hikâyeyi görebilirsiniz. Sonra da her şeyin kusursuz olduğuna kanaat getirmiş, sekizinci gün George’u yaratmış. Bence onu yaratmakla en doğrusunu yapmış.

Sekizinci Gün (Dormael, 1996).

Sekizinci gün, Belçika-Fransa ortak yapımı bir film. Filmde sıradan insanların dünyasında bir Downlu ile (George) olan ilişkiler konu ediliyor. Yönetmen Van Dormael engelliler olimpiyatında Down Sendromlu çocuklarla tanışıyor ve bu film ortaya çıkıyor. Dormael duygularını ise şöyle aktarıyor: “Bizimle birlikte yaşayan ama hiç önemsemediğimiz insanların, hayal gibi egzotik bir dünyaları olduğunu keşfettim. Bu bir zenginlik dünyaya farklı bir bakış (Tapan, 1996)...”

Dormael’in bu düşüncesini Üstündağ’ın (1994) Down sendromunu tanımlarken de paylaştığını görürüz: “Down Sendromu bir hastalık değil, insanoğlunun zengin

biyolojik mirasının bir parçasıdır.” Bu zenginlikle birlikte farklılığın altını çizmek gerekir. Günümüzde “normal” basmakalıp olmuş insan modeli üzerinden tanımlanan, “başarı” ise bireylerin akademik yeteneklerinden fazla ileri götürülemeyen bir kavramken bu farklılığın karşılığının “anormal” olarak adlandırılması ne derece doğrudur? Kaldı ki normal zeka düzeyi olarak kabul edilen oran 70-110 arasında geniş bir yelpazeye sahipken 30-70 arasında zeka düzeyine sahip kişilerin toptan “geri zekalı” olarak adlandırılması doğru değildir. Toplumda farklılıkları anlamak ve kabul etmek için empati yeteneğinin gelişmiş olması gerekmektedir. Buna bir örnek olarak “46/47” (Kurzfilm, 2012) isimli kısa filme bir göz atalım. Bu film farklı olmak ve farklı olmaya karşı taraftan bakmakla ilgilidir. Herkesin 47 kromozoma sahip olduğu yani Down Sendromlu olduğu bir toplumda 46 kromozoma sahip bir gencin yaşadıklarını anlatır bu kısa film. Genç, arkadaşıyla dertleşmektedir. Otobüste, çalışırken, markette herkesin ona dik dik baktığını ve nasıl hissettiğini düşünmediklerini sadece “Bu adamın ne sorunu var?” diye düşündüklerini anlatır. Arkadaşı da “Çok düşünme başın ağrır.” diyerek geçiştirir ve daha sonra küçük bir çocuk gencin yanına gelerek “Kromozomunu buldun mu?” diye sorar. Genç “Hayır, hala bir tanesi kayıp ama zaten 46 tane var.” der. Bundan sonra çocuğun sorusu “Öyleyse, sen engelli mi kalacaksın?” olur. Burada dikkatimizi çeken nokta herkes gencin eksik kromozomu ve görünüşüyle ilgilenmektedir. Gözden kaçan şey şudur ki: Bu genç otobüse binip istediği yere gitmekte, basit de olsa bir işte çalışmakta, alışverişini yapmakta ve arkadaşlık kurabilmektedir. Yani kromozom eksikliği veya fazlalığı “engelli” olarak adlandırılan bireylerin yaptığı bir çok şeye engel değildir.

I.1.1.Mongolizmden Sendroma: Kısa Tarihçe

Üstündağ’a göre (1994) “DS’nun varlığı insanlığın tarihi kadar eski. Elimizdeki nadir kayıtlardan eski Yunan’da bu çocukların ölüme terkedildiklerini

öğreniyoruz. Hem de ne kadar vahşi bir şekilde. DS'lu çocuklar ya yırtıcı hayvanların pençelerine ya da uçurumlara atılırlarmış. Aynı zihniyet Ortaçağ Avrupası'nda da sürdürülmüş. DS'luların "büyücü" oldukları düşüncesiyle yakıldıkları biliniyor. Akıl hastalıkları ile karıştırılıp tımarhanelere kapatıldığı da XIX. Yüzyılın sonuna kadar uzanan bir uygulamaydı. Oysa ki Doğu'da, özellikle Türk dünyasında DS'lular, müzikle terapi yapılan son derece mükellef darüşşifalarda tedavi görürler, rehabilite edilirlerdi." Varlığı uzun yıllar öncesine dayanmasına rağmen Down Sendromu'nun tanımlanması 1866 yılını bulmuştur.

1860 yılında İngiltere'de "geri zekâlılar" için kurulan bir enstitünün başında John Langdon Down adlı bir doktor vardır. Bu enstitü istatistiklerle bazı gerçekleri çözmeye yoluna gider. Doktorlar durumu değerlendirme amacıyla, zekâ ölçümleri üzerinde durmaya başlarlar. Bir zamanlar herkeste aynı biçim ve miktarda zekâ olduğuna inanılırken, bunun değişikliğini düşünüp bu farklılığı ölçme metotları geliştirmeye çalışırlar. Dr. Down ve arkadaşları ilave olarak bazı insanların dış görünüşleriyle, zekâ durumlarının ilişkisi üzerinde de durup bir grup insanın birbirlerine çok benzediklerini keşfedip onlara "Mongol" ismini verirler. O zamanki inanca göre bu kişileri ikinci sınıf insanlar olarak değerlendirirler (Tapan, 1996).

Down Sendromu, bilimsel anlamda ilk kez İngiliz Doktor John Langdon Down tarafından 1866 yılında tanımlanmıştır. Daha sonra, 1959 yılında ilk defa bu farklılığın kromozom sayısından ileri geldiği Profesör Jerome Lejeune isimli Fransız doktor tarafından keşfedilir. Lejeune ve birlikte çalışan arkadaşları ilk defa Down Sendromluların hücre kültürlerini yaparak hücrelerinde bir ufak kromozom fazlalığını bulmuşlardır. Bu bulgular diğer araştırmacılar tarafından da doğrulanmıştır. 1964 yılından bu yana Down

Sendromu'nun insan hücrelerindeki kromozomal bozukluklar sonucu olduğu kabul edilmektedir (Kulaksızoğlu, 2003).

I.1.1.1.Down Sendromu Tanımı

Tüm toplumlarda yeni doğan bebeklerin yaklaşık %2-3'ünde çoğu genetik bir bozukluk sonucu oluşan doğuştan anomaliler saptanmaktadır. Genetik hastalıkların bir bölümünü kalıtımla geçen tüm özelliklerimizi taşıyan, hücrelerimizin çekirdek kısmında bulunan ve her insanda 46 tane olan kromozomların sayısal veya yapısal bozuklukları sonucu oluşan "kromozom anomalileri" oluşturur (Azaklı, 2005).

Kromozom anomalilerinin çoğunda embriyo gelişemez. Down Sendromu embriyonun gelişimini tamamlayabildiği bir durumdur ve bu anomali 21. kromozomdaki hatadan kaynaklanır. Aynı şekilde yedinci kromozomdaki hatanın William Sendromunu oluşturması gibi.

Kromozom anomalileri içinde, canlı doğan bebeklerde en sık rastlanan, yaygın biçimde Mongolizm olarak bilinen, "Trizomi 21" de denilen "Down Sendromu"dur. Canlı doğan her 750 bebekten birinde Down Sendromu saptanmaktadır. En basit tanımıyla Down Sendromu çocuğun vücudundaki hücrelerin 46 yerine fazladan bir kromozoma, yani 47 kromozoma sahip olmasıdır. Down Sendromu oldukça sık görülen bir kromozomal bozukluktur. Dünyanın her yerinde ve tüm insan ırklarında Down Sendromu mevcuttur ve zamanla ortaya çıkan bir durum değildir (Dost Yaşam, 1999). Diğer yandan Down Sendromu ilerleyici olmayan ve eğitilebilir bir durumdur.

I.1.1.2.Down Sendromu Oluşumu ve Türleri

Babaya ait spermin ve anneye ait yumurtanın her birinde 23 kromozom bulunmaktadır. Böylece bebeğe ait ilk hücre 46 kromozomdur. Down Sendromlu

bireylerde kromozom sayısı 47'dir. Fazla olan kromozom 21. kromozomdur. Anne ve babadan birer tane 21. kromozom gelmesi gerekirken, anne ve babanın cinsiyet hücrelerindeki bir hata nedeniyle bir yerine iki tane 21. kromozom gelmektedir. Diğer cinsiyet hücresinden gelen ile birlikte toplam üç 21.kromozom bulunmaktadır. Böylece 47 kromozomlu embriyo oluşur (Adan, 2009).

Down Sendromu, doğumdan önce yapılan birkaç tarama testiyle belirlenebilir. Bu testlerin verileri, yapılan ultrasonografik inceleme sonuçlarıyla birlikte değerlendirilir. Bu değerlendirmeler sonucunda yüksek risk durumu saptandığında, daha ileri bir tetkik olan "amniyosentez" testi yapılır. Amniyosentez, rahim içine sokulan bir iğneyle bebeğin çevresinde bulunan sıvıdan bir miktar alınmasıdır. Bu test gebeliğin 16. haftasında yapılır ve %1 oranında düşük riski taşımaktadır. Bu nedenle test yapılmadan önce ailenin onayı alınır. Amniyosentezle bebeğin Down Sendromlu olduğu belirlendiğinde, ailenin kararı ve onayı ile gebelik sonlandırılabilir (Özbey, 2007).

Down Sendromuna neden olan belirleyici faktörler konusunda, annenin yaşı, radyasyon, troit antibodyleri, uyuşturucu ve alkol kullanımı gibi çeşitli tezler ortaya atılmış olsa da bunların içinde kesinlik kazanmış olanı yoktur. Sonuçta 21. Kromozom bilinmedik bir nedenle bölünememiş ve yeni hücrede yerini korumuştur.

Annenin yaşının ilerlemiş olması, sendromun sıklığı ile ilişkili olan tek istatistik veridir. Son yıllarda yapılan çalışmalar kromozom bölünmezliğinin yalnızca anne yumurtasından değil baba sperminden de kaynaklanabileceğini göstermiştir.

Tablo 1: Tüm doğumlar ile karşılaştırıldığında Down Sendromlu çocuk sayısı (Dost Yaşam, 1999).

ANNENİN YAŞI	DOWN SENDROMU RISKİ
20 yaşın altı	1700 doğumda bir
20 - 25 yaş arası	1350 doğumda bir
25 - 30 yaş arası	1150 doğumda bir
30 - 35 yaş arası	700 doğumda bir
35 - 40 yaş arası	250 doğumda bir
40 - 45 yaş arası	70 doğumda bir
45 yaş üstü	16 doğumda bir

Yukarıdaki tabloya bakıldığında Down Sendromlu bebek doğma riskinin annenin yaşıyla paralel olarak arttığı görülür. İleri yaştaki annelerin genç yaştaki annelerden daha fazla Down Sendromlu çocuğa sahip olma olasılığı bulunmaktadır; ancak tüm popülasyonda ileri yaşlı anneler daha az bebek sahibi olurlar; DS bebeklerin %75'i genç doğuran annelerindir. Çünkü genç kadınlar ileri yaşlı kadınlardan daha çok bebek sahibi olurlar. Her yıl sadece toplam gebeliklerin yaklaşık %9'u 35 yaş üstü kadınlar tarafından olur. Fakat DS bebek doğuran kadınların yaklaşık %25'i bu gruptadır (Hook ve Lindsjo, 2004). Öte taraftan babanın yaşıyla Down Sendromlu bebeğin doğumunun ilişkisini gösteren bir bulguya henüz rastlanmadığını görüyoruz.

Üç farklı kromozomal sapma Down Sendromu'na neden olur ve Down Sendromu'nun türlerini oluşturur. Bunlardan en yaygın olanı Trizomi 21'dir (%90-95) ve annenin yaşı arttıkça görülme sıklığı da artmaktadır. 30-32 yaş arasında görülme sıklığı 1/1000 iken, 40-45 yaş arasında 1/100, 45 yaşın üzerindeki annelerde de 1/50 oranındadır. Diğer tipi Translokasyon şeklindedir. Genellikle de kalıtsaldır. Yaş ile ilişkisi yoktur. Genç yaştaki bir anne de Down Sendromlu bir çocuğa sahip olabilir. %3-4 arasında görülür. 21'inci kromozomdaki ekstra parça bir başka kromozoma bağlanarak translokasyon yapar. Translokasyon kalıtsaldır ve aileler farkında olmadan taşıyıcı olabilirler. Trizomi 21'in

aynı ailede tekrarlama riski %0,5 ile %0,1 iken Translokasyon tipinde %33'dür. Down Sendromunun üçüncü tipi de Mozaik Trizomi 21'dir. Tüm Down Sendromlular arasında %2-4 arasındadır. 21'inci kromozomda trizomi olan hücreler ve normal hücreler olmak üzere iki farklı hücre grubuna sahiptirler. Mozaik tipte normal hücre fazla ise yapısal bozukluklar ve fiziksel güçler daha hafif olabilir ve entellektüel düzey daha yüksektir (Sarı, 2001).

I.1.1.3.Down Sendromlu Bireylerin Fiziksel, Zihinsel ve Sosyal Özellikleri

Bu çocukların beden ve görünümleri birbirine benzemektedir. Bu nedenle genellikle doğumdan sonraki birkaç gün içinde fark edilirler. Genellikle boyları kısa ve birçoğu kiloludur. Baş yapısı bazen küçüktür, boyun yapısı kısa ve kalındır, ensesi düzdür, saçlar bazen seyrek. Yüzü oval ve yassı olabilir, burnu geniş, basık ve küçüktür. Gözleri dar ve çekiktir. Kulak kanalları dar ve genellikle kulakları küçüktür. Genellikle, ağız küçük, dudaklar ince, dil büyük, damak düz ve dardır. Ağız açık ve dili dışarıda olabilir. Cildi kuru olduğu için elleri ve yüzünde çatlaklar görülebilir. Elleri ve ayakları küçük ve küttür, parmakları kısadır. Birçoğu düztabanlıdır. Vücutları esnek ve kasları zayıftır (Özbey, 2007). Bu fiziksel görünümdeki belirginlikler Down Sendromlu bireyleri hem Down Sendromlu olmayan bireylerden hem de diğer zihinsel engelli bireylerin grubundan ayırmaktadır. Ancak bu farklı görünüm onlara kent hayatıyla bütünleşmede zaman zaman sorunlar yaratabilmektedir.

Down Sendromlu bireyler ilk çocukluk yıllarında zekâ bakımından ileri derecededirler, fakat yaşın ilerlemesiyle birlikte zekâ gelişiminde bir duraklama olur. Bu çocuklar zihinsel engelli gruplar arasında farklı bir grup teşkil ederler (Özbey, 2007).

Down Sendromlu çocuklarda zihinsel gelişme hızı normal çocuklardan daha yavaş olmaktadır. Konuşma gelişimi genellikle diğer becerilerinden daha yavaş gelişir. Down Sendromlu çocuklarda zekâ geriliği olabileceği gibi zekâ düzeyi özellikle mozaik tip Down Sendromlularda normale yakın olabilmektedir. Her çocukta zekâ düzeyi farklıdır (Sarı, 2001). Cunningham erken eğitim almış Down Sendromlu çocuklar üzerinde yaptığı araştırmada Down Sendromlu çocukların %15'inin IQ' sunun 75 üstü olduğunu tespit etmiştir (Sağol, 1998). Çoklu zekâ kuramına göre değerlendirildiğinde ise sosyal zekâsı diğer zeka türlerinden daha yüksektir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki Down Sendromlu kişilerin sosyal gelişimleri zihinsel becerilerinden daha ilerdedir. Sosyal Zekâ düzeyi (SQ Social Quotient) genellikle IQ'dan daha yüksektir; erken ve orta çocukluk döneminde aralarında üç yıl kadar fark vardır. Bu öz bakım becerilerinin, zihinsel yetenek ve dil bölümlerine oranla daha kolay öğrenilmesine bağlanabilir (Sağol, 1998).

Sosyal açıdan özelliklerine bakıldığında Down Sendromlu çocukların taklit etme yeteneği dikkat çeker. Mutlu, eğlenceli, sevgi dolu, dışa dönük ve oldukça sosyaldirler. Arkadaşlık ilişkilerini çok çabuk geliştirirler. Yeni tanıştığı insanlarla çabuk kaynaşır ve girdiği yeni ortama kolayca ısınırlar. Kimisi kolay öfkelenip saldırgan davranışlarda bulunabilir. Müzikten, eğlenceden ve oyun oynamaktan büyük keyif alırlar. Bazı çocuklar okula veya eğitim merkezine isteyerek gider ve yapılan etkinliklere katılmayı sever. Akademik beceri gerektiren durumlarda güçlük yaşarlar (Şen, 2008). Onların bu sosyal özellikleri kente ve diğer insanlara entegrasyonu kolaylaştırıcı etmendir.

I.1.2.Dünyada ve Türkiye’de Down Sendromlu Bireyler

I.1.2.1. Rakamlarla Down Sendromu

Daha önce de belirttiğimiz gibi Down Sendromu en sık görülen kromozom anomalisidir ve Down Sendromuna her 600-700 canlı doğumda bir rastlanır. Bu nedenle zihinsel engelli gruplar arasında önemli bir yer tutar. Dünyadan birkaç sayısal örnek verecek olursak Amerika Birleşik Devletleri’nde her 800 doğumdan birinde Down Sendromu görülmekte ve yılda yaklaşık 6000 Down Sendromlu çocuk dünyaya gelmektedir (Amerikan Ulusal Down Sendromu Sayfası, 2012). Almanya’da yılda 1200, Avusturya’da ise yılda 800 Down Sendromlu bebek dünyaya gelmektedir (Avustralya Down Sendromu Derneği, 2010).

Türkiye’deki genel duruma baktığımızda öncelikle Türkiye’de engelli nüfus toplam nüfus içinde %12.29’luk bir pay alır; bu da rakamsal olarak 8,5 milyona yakındır. TÜİK “Özürülerin Sorunları ve Beklentileri (2010)” araştırmasına göre engelli gruplar içinde en kalabalık olan %29.2 ile zihinsel engellilerdir.

Türkiye’de her yıl yaklaşık 2500-3000 Down Sendromlu bebek Dünya’ya gelmektedir. Bu ise ayda 250-300, günde 10 Down Sendromlu bebek dünyaya geliyor demektir ve toplam rakam 100.000’in üzerindedir (Down Türkiye, 2014).

Türkiye Özürüler Araştırması’na (2002) göre toplam zihinsel engelliler 331.243’tür. Bu durumda 100.000’in üzerinde rakamla Down Sendromlu bireyler zihinsel engellilerin 1/3’ünü oluşturur. Yine aynı araştırmaya göre kentlerde yaşayan zihinsel engellilerin sayısı 157.676’dır. Bu da demektir ki yaklaşık olarak 50.000’den fazla Down Sendromlu nüfus kentlerde yaşıyor olabilir. Bu rakamsal değerler down sendromlu bireylerin kent hayatıyla ilgili düzenlemeler yapılması gerektiğinin göstergesidir.

I.1.2.2.Down Sendromlu Bireylerin Başarı Örnekleri

Eria Ping Ying Li, Yuet Ming Liu, Natalie Chung Yan Lok, Vivien Wai Kwan Lee (2006) tarafından “Successful Experience of People With Down Syndrome (Down Sendromlu İnsanlarla Başarı Deneyimleri)” konulu bir araştırma yapılmıştır. Zihinsel engelli insanların içsel potansiyellerini ortaya çıkararak Down Sendromlu kişilerin başarılı deneyimleri araştırılmıştır. Bir nitel araştırma yöntemi uyarlanmış ve bu yöntemle Stevie Award'dan sıra dışı kişiler ödülü almış on Down Sendromlu katılımcı ile görüşme yapılmıştır. On katılımcının hepsi de gönüllü servislere, müfredat dışı aktivitelere katılımda, yeni şeyler deneme ve motivasyon ve azim göstermeye başlamıştır. Rol yapma yöntemi, aile ve öğretmenlerin destekleriyle, katılımcıların spor ve sanatta yetenekler geliştirmesini sağlamıştır. Uygulamaya başlanmadan önce aileler ve özel eğitim uzmanları ile görüşmeler yapılarak çocukların bilgi ve becerileri tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucunda; on DS’li bireyin; akademik performansa sahip olduğu, dans yeteneğinin, spor ve sosyal hayata duyarlı oldukları tespit edilmiştir (yüzme, bale, serbest jimnastik, aletli jimnastik, ata binme vb.). DS’li bireylerin hareket ve sosyal gelişiminin (küçük ve büyük kas gelişimi), bilişsel ve zihinsel gelişiminden daha erken olduğu ifade edilmiştir (Adan, 2009).

Gerçekte tüm downlular hayat doludur ve kendi çevrelerinde ünlüdür. Ancak imkân verildiğinde Down Sendromlu bireylerin neler yapabileceğine örnek teşkil edecek birçok downlu birey vardır. Bunların arasında sporcusundan sanatçısına geniş bir yelpaze vardır. Oyuncu Pascal Deugene (Cannes film festivalinde ödül almıştır), yüzücü Karen Gaffney (2007 yılında 9 millik mesafeyi yüzen ilk Down Sendromludur), rap müzikçisi Laz-D, aktör Pablo Pinada (Avrupa’da üniversite diploması almak için ilk öğrenci olan Down Sendromludur), Amerikalı fiber sanatçısı Judith Scott (Lif sanatıyla benzersiz

formlar meydana getirmiştir), müzisyen Sujeet Desai (yedi tane müzik aleti çalabilmektedir) bu isimlere ek olarak daha birçokları sayılabilir². Ancak 3 ismin üzerinde durmak Down Sendromlu bireylerin kapasitelerini göstermek bakımından gereklidir.

Birincisi; Chris Burke 1965 doğumlu Amerikalı aktördür. 1989 yılında “Life Goes On” isimli dizide oyunculuk yaparak oyunculuk alanında TV filmi konusunda Down Sendromluların belirleyici ilk karakteri oldu. Down Sendromlulara yönelik derneklerde Ulusal İyi Niyet Elçisi olan Burke toplumun bilinçlendirilmesine yönelik birçok kampanya içerisinde de yer aldı. Burke, Ulusal Down Sendromu Derneğinin New York ofisinin değerli bir üyesidir. Burke halen okullarda, kar amacı gütmeyen kuruluşlarda, konferans ve seminerlerde konuşmalar yapmaya devam etmektedir. Burke müzik albümü çalışmalarının yanında Down Sendromlu insanlar için yazılı yayınlar da yapmıştır. Onun Ulusal Down Sendromu Kongresi’deki şu sözleri ne kadar kendinin farkında olduğunun kanıtıdır: “Bazı insanlar, DS’m olduğu için beni geri zekâlı veya engelli sanıyorlar. Ben öyle hissetmiyorum. DS’m yapmak istediğim şeylere mani olmadı. Herkes farklı doğar. Ben ise fazladan bir kromozomla doğmuşum. Fakat bu beni sizden değişik hissettirmiyor ki! Ekstradan bir kromozom sahibi olmak fena bir şey değil ve onunla ilgili konuşmaktan hoşlanıyorum. O beni ne “aşağı” ne de “alçak” hissettiriyor (Burke burada down sözcüğünü mecaz anlamda kullanarak Down Sendromuna vurgu yapıyor). Tam tersine ben ona “yukarı” ya da “Yükselme Sendromu” diyorum; çünkü ben hayatımdan çok mutluyum³.

İkincisi; Hu Yizhou çinli bir orkestra şefidir. Hu 1978’de Down Sendromlu olarak doğdu. Hu’nun IQ’su 30’du. Ama o insanların hayatının numaralarla

²Diğer başarılı Down Sendromlular için bakınız: http://www.3of21.com/2013/10/famous-people-with-down-syndrome_14.html Erişim: 19.04.2014.

³Burke’nin tam konuşma metni için: McDaniel, J.B. *A Special Kind of Hero*. New York.

yargılanamayacağıının en büyük kanıtıydı. Notaları okumayı bilmiyordu. Zihinsel gelişimi onu birçok yerde kısıtlıyordu ancak müzik sadece zekâ ile ilgili değildi. Hu bir müzik duyduğunda tüm dikkatini ona topluyor ve kendini müziğe kaptırıyordu⁴. Hu, ABD senfoni orkestrasına konuk şef olarak davet edildi ve Çin'in opera ve bale orkestrasını da yönetti. Çin'in en ünlü şefi Jiang Xiebin, Hu'nun yeteneğinin saf güzellikte olduğunu ve müziğe ruhani bir hassasiyeti olduğunu söylüyordu.

Son örneği de Türkiye'den vermek istiyorum. Ayşegül Kara 1990 Adana doğumlu cilt bakım uzmanıdır. "Bu kız okuyamaz." denilmesine rağmen ailesinin desteğiyle ilköğretimi, meslek lisesi kuaförlük bölümünü ve üniversiteyi Çukurova Üniversitesi Cilt Bakım ve Güzellik bölümünden mezun olarak bitirmiştir. Ayşegül, mezun olduktan sonra Çıraklık Eğitim Merkezi'nden ustalık ve usta öğreticilik belgesi aldı. Ayrıca katıldığı bilgisayar ve NLP kurslarını da başarıyla tamamladı. Ayşegül, üniversite mezunu olmasına, çok sayıda da kursa katılmasına rağmen bir türlü iş bulamadı. Bu nedenle Çukurova Halk Eğitim Merkezi'nde cilt bakım kursuna katılarak buradan da başarıyla usta eğitici belgesi aldı ("Bir başarı hikayesi" 2012). Özürlü Memur Sınavına da giren Ayşegül şu an Adana Huzurevi'nde usta öğretici olarak çalışmaktadır.

Gerek sayı bakımından göz ardı edilemeyecek bir grup olmaları, gerekse yapılacak düzenlemelerin çok çaba gerektirmediği (rampa, kaldırım, yol vb.) halde neden hala Down Sendromlu bireylerin kent hayatına yönelik düzenlemeleri göremediğimiz sorulması gereken bir sorudur. Bunun cevabının "zihinsel engelli" olmaları ile ne derece ilgisi vardır? Nitekim yukarıdaki örneklerde ve Down Sendromlu bireylerin fiziksel, zihinsel ve sosyal özellikleri incelendiğinde bir bireyin toplumda ve yaşadığı kentte var oluşu ve ona entegre oluşu rakamsal zekâ değerlerinden çok daha ötedir.

⁴Hu'nun performansı için: <http://www.youtube.com/watch?v=-1Obk94NYws> Erişim:04.04.2014.

I.2.Engellilerin Kentteki Yeri

Kentlerde yaşayan dezavantajlı gruplar, kentsel mekânları kullanım ve kentsel mekânlardan yararlanma politikalarının uygulanmasında çoğunlukla gözardı edilirler. Toplumsal yaşamın önemli bir parçasını oluşturan engelliler de, gerek kamusal alana erişimleri, gerekse kent yaşamına ve karar verme mekanizmalarına katılım açısından gözardı edilen bu grubun içindedir. Bu gözardı ediş engelliliğe olan yaklaşımla da doğrudan ilgilidir.

Tarihsel süreçten günümüze doğru engelliliğe yönelik yaklaşımlar 3 modelde incelenir. Birincisi olan tıbbi-bireysel modele göre; engellilik doğuştan ya da sonradan bireylerin başına gelen “talihsiz” bir durum, yani bireyin kendisinden kaynaklanan bir “eksiklik” veya “hastalık” durumu olarak tanımlanmaktadır. İkincisi olan sosyal modelde engellilik bedendeki zarardan veya eksiklikten ziyade engellilerin bulunduğu çevreden kaynaklanır. Engellilerin içinde bulunduğu çevre onlara toplumsal engeller çıkarır. Yani tıbbi-bireysel model sakatlığın biyolojik- bedensel kısmıyla (impairment) ilgilenirken, sosyal model bu kısma hiç girmeden sakatlığın toplumsal inşasına (disability), yani egemen toplumsal pratiklerin oluşturduğu engellere ağırlık vermeye çalışır (Bezmez, Yardımcı & Şentürk, 2011). Üçüncü olarak ta insan hakları yaklaşımını saymak mümkündür. Bu yaklaşım engelliliği bir insan hakları sorunu olarak değerlendirir. Ancak insan hakları perspektifinde günümüzün hakim yaklaşımı, ağırlıklı olarak birinci kuşak insan haklarını, yani negatif statü haklarını ön plana çıkarmakta sosyal ve ekonomik haklar üzerinde yeterince durmamaktadır. Sosyal model yaklaşımı en azından engellilerin haklarının tanınması, eşitliğin sağlanmasına yönelik toplumsal zemin oluşturulması sosyal ve ekonomik standartların iyileştirilebilmeleri için devletten bir takım eylem ve düzenlemeleri yapmasını talep ederken; insan hakları yaklaşımı, sosyal ve ekonomik eşitlik

talebini göz ardı ederek/ilgilenmeyerek, daha çok toplumsal olandan bireysel olana doğru bir kayışın taşıyıcısı olmuştur (Okur & Erdugan, 2010).

İster engellilik birey tarafından isterse toplum tarafından yaratılmış olsun veya insan hakları bağlamında ele alınmış olsun bu onların var oluşunu değiştirmez. Toplumun ve kentin bir parçası olan engelli bireyin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. İdeal kent engelliliğin varlığını kabulünü ve kent vatandaşlığı kentte yaşıyor olmaktan doğan hakları içerir. Kentte varoluşun kabulü ve hakların tanınması kente entegrasyon için önemli bir konu teşkil ettiğinden bu kavramları açıklamakta fayda vardır.

I.2.1.Kent, Kentlilik ve Kent Vatandaşlığı

Bu bölümde kentin getirdiğı olanaklarla birlikte engellilerin yaşamında hem bir zorluk yaratan hem de çözümler üretebilen yapısı için kentin önemi bununla birlikte neden mekansal bir boyut olarak kentin seçildiğı anlatılmaya çalışılacaktır. Kent vatandaşlığı kavramıyla da engelli bireylerin kentsel mekandaki meşruluğunun altı çizilecektir.

I.2.1.1.Kent ve Kentlilik

Türkçe kent, Farsça şehir, Arapça vilayet, medine, İngilizce city veya urban, Almanca stad, Yunanca polis kavramlarıyla ifade edilen kent kavramının, hukuki, sosyolojik, tarihi, mimari ve iktisadi boyutu bulunduğundan her alana göre tanım yapmak mümkündür (Önder, 2009).

Belli bir nüfus düzeyini aşmış yerleşim yerlerine kent denmesi, nüfus ölçütüne göre yapılan tanımlamalardır. 442 Sayılı Köy Kanunu “Nüfusu 2.000 den aşağı yurlara köy, nüfusu 2.000 ile 20.000 arasında olanlara kasaba ve 20.000 den çok nüfuslu olanlara da şehir denir.” tanımını vermektedir. Devlet Planlama Teşkilatının hazırladığı Kalkınma Planlarında ve yayınlarında, genellikle nüfusu 10.000’ den fazla olan yerleşmelere kent

denildiği görülür (Kentleşme ve Kent Planlaması, t.y.). Ancak çalışmamız açısından kentin tanımını bu kriterden ziyade toplum bilimi ölçütlerine göre yapmakta fayda vardır. Bu ölçütlere göre A. Reiss bir yerleşme dizgesi olarak kenti, ayrı cinstenlik, ilişkilerde kişisel olmamak, toplumsal farklılaşmalara karşı hoşgörülü, dikey ve yatay hareketlilik, dernekler içinde örgütlenme, davranışların dolaylı denetimi gibi özelliklere dayanarak tanımlamıştır (Sencer, 1979). Yakınlık ve anonimliğin beraber mümkün olabildiği mekân olarak kent, yabancılarla birleşmeye ve aynı zamanda yabancı kalabilmeye imkân sağlar. Bu yüzden kentlilik bir değer olarak tanıdık olmayana, yabancıya karşı uygun tavır geliştirebilmeyi ve karşılaşmalara açık olmayı içermektedir. Tanımı gereği kent farklılıkların mekânıdır dolayısıyla farklılıklara açık olmak ve farklılıklara ulaşabilmek kentli bir özelliktir (Şen, 2012). Burada farklılıklara karşı hoşgörülü olmanın altını çizmek gerekirse genetik bir farklılık olan Down Sendromu ve ona sahip bireylere karşı hoşgörülü bir yaklaşım içinde olmak kentin gereğidir.

Kent, insanın yaşamını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli, en büyük fiziki ürün, yaşamını çerçeveleyen en büyük yapıdır. Bu yapıya ruh veren tercihleriyle birey ve topluluklardır. Kenti kent yapan yalnız evler, cadde ve sokaklar sabit hizmet alanları değil; toplumsal yaşama, bireyler arasındaki ilişkilere biçim veren sosyal mesafelerin en aza indiği, bu ilişkilerin en büyük yoğunluk kazandığı ortamlar oluşudur (Fani, 1999). Bu yoğunlaşmadan bazı grupların dışlanması ise kentin sosyal dokusuna zarar verecektir.

Kentlilik herkes için özgürlük, kolektiflik ve farklı olma durumunu tanımlar. Bu bakış açısıyla, yaşadığımız kentlerde diğerlerini dert edinmeyen ayrıcalıklı bir grubun kentli olma durumundan bahsetmek mümkün değildir. Kentliliğin içerdiği değerler olarak tanımlanan durumlar –özgürlük, kolektivite ve farklılığa açıklık- olmadan kentsel mekânı

herkesin kullanabilmesinden bahsetmek güçtür. Kentlilikten bahsedebileceğimiz bir kentte herkesin mekanı kullanımı mümkünken, herkesin kentsel mekanı kullanabilmesi de kentlilikten bahsetmemizi sağlamaktadır (Şen, 2012).

Nitekim Avrupa Kentsel Şartı'nda da ideal kent: "Kentli haklarını koruyarak; en iyi yaşam koşullarını sağlayarak; halkına iyi bir yaşam biçimi sunarak; değerini orada yaşayan, ziyaret eden, çalışan ve ticaret yapan, eğlence, kültür ve bilgiyi orada arayan ve eğitim görenlerden alarak; birçok sektör ve aktiviteyi (trafik, yaşam, çalışma, dinlenme gereksinimleri) bir arada uyum içinde barındıran yaşam yeri" olarak tanımlanmıştır.

Kent ve vatandaşlık arasında bir ilişki mevcuttur. Kent ve vatandaşlık arasındaki ilişki ve bu ilişkinin doğası, modernliğe ilişkin anlatılarda önemli bir yer tutar. Eğer vatandaş, varlığını kendinden hareketle tanımlayabilen, bizatihi değer sahibi, politik toplumun [*civitas*] gerçek ya da potansiyel üyesi, "bireyi" temsil ederse, modern devletin parçası şehir de böylesi bir kişiliğin "coğrafi mekânını" simgeler (Nişancı, 2007).

1.2.1.2.Kent Vatandaşlığı

Vatandaşlık kavramının tarihine baktığımız zaman, aslında modern döneme kadar vatandaşlığın temelde kent çerçevesinde kurgulandığını, algılandığını, şekillendiğini, tartışıldığını görüyoruz. Antik Yunan'dan Roma'ya (Işın, 1997), benzer şekilde Orta Çağ Avrupası kent vatandaşlarına kadar, kent ve vatandaşlık kavramlarının tarihsel ilişkilerinin temellerini izlemek mümkün (Bauböck, 2003). Bununla birlikte, 18. yüzyıldan itibaren vatandaşlık kavramının ulus-devlet ile ilintilendirildiği, kent vatandaşlığı kavramının yerine ulus-devlet vatandaşlığı anlayışının merkeze oturduğu bir sürecin başladığını görüyoruz (Holston & Appadurai, 1999).

Öte taraftan 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yaşanmaya başlanan ve çok genel anlamda “küreselleşme” olarak nitelendirilen dönüşümler, sosyal bilimlerin her alanında geniş yankı buldu. Literatürde var olan temel tartışma alanlarının neredeyse tümü “küreselleşme” çerçevesinde, yeniden ve farklı şekillerde ele alınmaya başlandı. Benzer tartışmalar vatandaşlık çalışmaları alanında da yaşandı. En basit şekliyle, küreselleşme dinamiklerinin modern ulus-devlet vatandaşlığı modelini dönüştürdüğü, onu büyük oranda yetersiz kıldığı ve bu bağlamda da alternatif bazı vatandaşlık anlayışlarına ihtiyaç duyulduğu vurgulandı. “Kent vatandaşlığı” da bu alternatif vatandaşlık kavramlarından biri olarak gündeme geldi (Holston 1999, Işın 1999a, 2000, Sassen 1999 akt. Bezmez, Yardımcı & Şentürk, 2011).

Kent vatandaşlığı (Urban citizenship) vatandaşlık ve hak arama sürecini somut kentsel mekânlar ile kurulan ilişki üzerinden anlama ve kurgulama ekseninde gelişti. Öyle ki, kent vatandaşlığı, ulus devlet düzeyinde vatandaş olsun olmasın herkesin yaşadığı kent üzerinde sahip olduğu (kentsel mekânı kullanma hakkı ve kent ile ilgili karar alma süreçlerine katılma hakkı gibi) hakları ifade etmektedir. Kent Vatandaşlığı kavramı, milli, dinsel, etnik, sınıfsal vb kimliklerin dışında/yanında kent kültürü ve kent aidiyeti etrafında belirlenen yeni bir kimlik, yeni bir birleştirici doku olarak karşımıza çıkmaktadır (Kutvan, 2014).

Literatür “kent vatandaşlığı” kavramını iki temel şekilde ele alıyor: İlk, kent vatandaşlığı bir hak mücadelesi olarak tanımlanıyor ve bu bağlamda çalışmalar, yerel ölçekteki sosyal hareketlere odaklanıyor. İkincisi, kent vatandaşlığı sürecinin yol açtığı kurumsal dönüşümlerden söz ediliyor. Bu ikinci çerçevede, yerel düzeyde ortaya çıkan ve ulus-devletten bağımsız olarak bazı hakların tanınmasında rol oynayan kurumlara odaklanılıyor (Bezmez, Yardımcı & Şentürk, 2011).

Bir hak mücadelesi olarak kent vatandaşlığına baktığımızda, yerel ölçekte sosyal hak mücadelelerine değinen ve kent vatandaşlığını o kentte ikamet eden bireylerin gündelik yaşamdaki hak talep etme süreçleri olarak ele alan çalışmaların çoğunlukta olduğunu söylemek mümkün⁵. Bu bağlamda kent vatandaşlığı biçimsel bir kurum olarak değil de, daha çok bir içerik (substance) olarak var. Kent vatandaşlığı bu şekliyle daha çok “hak-sorumluluk”, “vatandaş-vatandaş olmayan”, “yasal-yasadışı” gibi kavramları sarsan, yeniden ele alan bir düşünüş ve mücadele şeklinden bahseder ve bu yeniden ele alma sürecinin de daha demokratik ve hakkaniyetli kentsel mekânlar üretme potansiyeline dikkat çeker (Bezmez, Yardımcı & Şentürk, 2011).

Vatandaş olmanın temel kıstası söz konusu kentte ikamet ediyor olmaktır. Bir başka deyişle, ulus-devlet vatandaşı olsun olmasın, söz konusu kentte yasal ya da yasadışı yollardan bulunsun bulunmasın, kentsel mekân içerisinde ikamet eden, o kentte çalışan, kentin ekonomisine katkıda bulunan, kentsel mekânı paylaşan herkes, kent üzerinde hak talep etme hakkına sahiptir. Engelliler de bu anlamda yaşadıkları kent üzerinde hak talep edebilirler. Engellilerin kent vatandaşlığı kenti ihtiyaçları ve arzuları doğrultusunda dönüştürebilme hakkına temel dayanak teşkil eder. Çünkü burda en önemli unsur o kenti paylaşıyor olmaktır. Herhangi bir dezavantajlı durum onları kent vatandaşı olmaktan geri koyamaz bu nedenle kent üzerinde söz sahibi olmaları da tabiidir.

Kurumsal olarak kent vatandaşlığı ise kent vatandaşlığı meselesini yasalarda, kurumlarda gerçekleştirilen bir takım değişiklikler ışığında ele alır. Yani, bu tartışmada elle tutulur, formel birtakım dönüşümler söz konusudur ve bu dönüşümler vatandaşlık kurgularının kent düzeyinde yeniden şekillendiğinin adeta göstergesidir. Daha özelde, bu çalışmalarda resmi olarak yerel yönetimler tarafından, kentte ikamet edenlere verilen

⁵Örneğin Işın 2000, Pallamin ve Lima 2002, Wekerle 2000, Zhang 2002.

haklar vurgulanır. Bu haklar, daha önce ulus-devlet düzeyinde tanınmamış haklar olabilir; ulus-devlet nezdinde vatandaş olmayanlara, hatta devlet sınırları içerisinde yasal olmayan şekillerde var olan kişilere verilen haklar olabilir (Bezmez, Yardımcı & Şentürk., 2011) .

Kent vatandaşlığı yaklaşımı, kenti paylaşan farklı kişilerin ve grupların farklılaşmış ihtiyaçlarını dikkate almayı önermekte, kentin bu farklılaşmış gereksinimler doğrultusunda yeniden şekillendirilebilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Engelli bir birey için de, her anlamda erişilebilir bir kentte yaşamak veya yaşadığı kenti kendisi için erişilebilir olacak şekilde dönüştürmek çok temel bir haktır. Çoğu zaman eğitim veya sağlık hizmetlerine erişim, istihdama katılım gibi engellilikle ilişkili olarak ele alınan konularda bile, kent mekânının erişilebilirliği neredeyse yerine getirilmesi gereken bir önkoşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak “kent vatandaşlığı” kavramı, engellilerin kentle ilgili farklılaşmış taleplerine yanıt verme potansiyeli taşıyan kuramsal bir açılım olarak karşımıza çıkmaktadır.

I.2.2. Kente Entegrasyon

Modern ve çağdaş kent; bütün insanların kendilerini özgür, güvenli ve rahat hissettikleri bir yerleşimdir. Toplumların günlük yaşam pratiklerinin gerçekleştirilmesine, sosyal ve kültürel paylaşımların olabilmesine fiziksel-işlevsel olarak zemin oluşturması dolayısıyla kamusal mekânların erişilebilirlik/ulaşılabilirlik ve kullanılabilirlik düzeyi toplumlar ve kentler açısından önem arz etmektedir.

Kentlerin gerek fiziksel bakımdan gerek nüfus açısından büyümeleri sebebiyle kentlerde farklı yaş gruplarında, eğitim seviyelerinde, mesleklerde, fizyolojik yapılarda, sosyo-ekonomik statülerde bulunan kişilere birçok kişiye rastlanmaktadır. Bu nedenle demokratik toplumların mekân organizasyonlarında tüm bu kesimlerin ihtiyaçlarının gözetilmesi gerekmektedir.

Kamusal mekân herkesin erişimin/ulaşımın ve kullanımına açık olan mekândır. Burada söz konusu olan “herkes”in tanımı sadece genç ve sağlıklı kişileri değil, kentsel alanda hareket kısıtlılığı yaşayanları da kapsamaktadır. Tarihsel süreçte kabul gören “ideal/standart/normal” gibi kavramlar artık sorgulanmakta, geçerliliğini yitirmektedir (Kavak, 2010). Bu nedenle herkesin dahil edildiği yeni düşünce ve anlayış biçimleri ortaya çıkmaya başlamaktadır.

Daha önceki bölümde anlattığımız kent vatandaşlığı engelli bireylerin kentte var olmalarından kaynaklı bazı hakları olduğunu göstermekteydi. Böylece kent hakkı kavramını engelliler için tartışmaya açmak da mümkün olmuştu. Bu bölümde ise engelli bireylerin hakları incelenirken onların sorunlarına yönelik çözümlerde nasıl bir yaklaşım sergilendiği açıklanmaya çalışılacaktır. Bu yaklaşımın açıklanması engelli haklarının gelişim seyri ve engelliliğe bakış açısındaki değişikliklerle birlikte dönüşen entegrasyon ve kapsayıcılık kavramlarının çalışmamızdaki yerinin anlaşılması için gereklidir.

I.2.2.1. Entegrasyon

Entegrasyon kavramı planlamacı ve sosyal bilimciler arasında sıkça kullanılan ve tartışılan bir kavramdır. İngilizce “integration” sözcüğünden gelen bu kelime Türkçe’de entegrasyon/bütünleşme/uyum şeklinde çevirilerek kullanılmaktadır. Bir çok tanım yapılan entegrasyon kavramı için ilk olarak “*bireylerin, kişilerin, toplumsal kümelerin ya da daha geniş toplumsal bütünlüklerin, davranış düzenlerinin vb. değişik ya da çatışan birimlerinin uyumlulaşıp karşılıklı bağımlılık içinde birleşmeleri süreci.*” (Sözce Sözlük, 2014) denilebilir. Bu tanımda yer alan değişik ve çatışan ifadesi toplumun doğal üyesi olan engelliler anşatmadığı için uygun değildir. Kentbilim terimleri sözlüğüne göre ise entegrasyon “*hızla kentleşen bir yerleşim yerinde, kente yeni gelenlerle orada eskidenberi oturmakta olanlar arasındaki kopukluğun ortadan kalkması, toplumsal ve ekonomik*

ilişkilerinin gelişmesi süreci” ve “kente yeni göçmüş olanların yerleştikleri yeni kesimlerin, kentin bir parçası durumuna gelmesi süreci” olarak tanımlanmaktadır. Bu iki tanımda kentin ev sahiplerinden biri olan engelliler için eksik bir tanım olacaktır.

Kentsel entegrasyon kavramı, kentin tanımı ile bütünleşme ölçütlerinin tutarlılık içinde ele alındığı bir çerçevede tartışılmalıdır. Örneğin kent tanımı gereği farklı niteliklerdeki insan gruplarını bir arada içerir. Bu nedenle entegrasyon kavramı da tüm gruplar için tartışma konusu edilmelidir. Benzer biçimde kent ekonomik, sosyal, kültürel ilişkileri, mekansal biçimlenişi ve estetiği ile kente özgü bir kimliği olan bir organizmadır. Kente entegrasyon kavramı da farklı sosyal grupların kentsel çevrenin bu farklı boyutlarıyla ilişkilerini kapsamaktadır (Türksoy, 1986).

Çalışmamızda engelli bireyin kente entegrasyonu için kent vatandaşlığı ve kent hakkı bağlamında zaten var olan haklarının ve kentin sunduğu olanakların talep edilmesinde, engelli bireylerin toplumdaki diğer bireylerle eşit düzeye getirilerek tüm bu hak ve olanaklardan herhangi bir ayırım gözetmeksizin yararlanarak toplumun geri kalanıyla tam bir bütün oluşturması anlaşılmalıdır. Ancak entegrasyon/bütünleşme/uyum kavramı azınlığın çoğunluğa katılımı gibi bir anlam da içerdiğinden olumsuz bir durumu da çağrıştırmaktadır.

II.Dünya Savaşı sonrası engellilerin ve engelliye verilen önemin artmasıyla engelli hakları gelişme göstermiştir. 1970’lerde, Avrupa’nın bir bölümünde ve ABD’de, bireylere uygun hale getirilen özel çözümlerin ötesinde bir düzenleme yapılması konusuna vurgu yapılmaya başlanmış ve normalizasyon, entegrasyon fikirlerine yönelinmiştir. Böylece engelsiz tasarım yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Bu amaçla da engelliler için özel düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu da zamanla engellilere yönelik bir etiketleme olarak nitelendirildiğinden entegrasyonunun olumsuz bir yönü olarak karşımıza çıkacaktır.

Nitekim Barton ve Armstrong da (2011) eğitim alanındaki düzenlemelerin ortaya çıkaracağı ayrımcılığa değinmiştir:

Çocuklar, gençler ve yetişkinler sakatlık, öğrenme zorluğu ya da farklılık nedeniyle sıradan eğitim ortamlarına girmekten alıkonduklarında dışlanma yaşarlar. “... ayrılmıştır” ya da “özel olarak” ifadeleriyle tarif edilen ortamlar, grupların ve bireylerin olağan toplumsal deneyimden dışlanmalarındaki rolünü, üzerine titreme ve uyum sağlatma söyleminin arkasına gizlerler. Özel gruplar için diye tarif edilen okullar, merkezler ve kurumlar, farklı diye saptanan ve kategorize edilenlerin hem “koruma” hem de onlara “hizmet sağlama” bakımından çok farklı rollere ve kimliklere sahiptirler; onları halkın gözünün önünden kaldırır, olağan toplumsal yaşama katılmalarını engeller ve toplumun geneline onları tanıma fırsatı tanımazlar. Bu ayrımcı koşullar ve süreçler klişelerin yaratılmasına katkıda bulunur.

Engellilere yönelik özel düzenlemelere karşı gelişen paradigmlar sonucu yeni bir kavram olarak kapsayıcılık (inclusivity) ortaya çıkmıştır. Ancak Türkiye’de engelli hakları ve engelliliğe olan bakış açısı gereği entegrasyon yaklaşımı engelli sorunlarına yönelik olarak faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarca uygulanmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda da entegrasyon kavramını kullanılmıştır. Öte taraftan kapsayıcılık, evrensel tasarım kavramına yoğunlaşır bu nedenle daha çok fiziksel mekan ve araçlara yöneliktir, sosyal ve toplumsal alanda gelişmiş söylemler ve tedbirler daha azdır. Örneğin Down Sendromlu bireylerin çevredeki insanların tutumlarının değiştirilmesi ve farkındalık yaratılması gereği, tasarım boyutundan daha farklı incelenmesi gereken bir konudur. Çalışmamızda bu konu bütünleşme ilkesi başlığı altında üçüncü bölümde incelenecektir. Ancak gerek bir ideal olarak anlatacağımız Avrupa Kentsel Şartı gerekse engelli haklarına dair önemli bir belge olan BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’nin ilkeleri, evrensel tasarım, farklılıklara saygı gibi kapsayıcılık anlayışında değerlendirilen konulara vurgu

yaptığından ve erişim ilkesi gereği değerlendireceğimiz faaliyetler için kapsayıcılık kavramını açıklamak yerinde olacaktır.

I.2.2.2. Kapsayıcılık

Yaşam sürecinin değişik aşamalarında gereksinimlerin de farklılaştığı düşünüldüğünde, tasarımda kullanıcı boyutunun çok yönlü olarak düşünülmesinin gerekliliği görülmektedir. Bu çevrenin ve çeşitli ürünlerin, eşit olanaklarla her türlü birey tarafından kullanılabilirliğinin sağlanması yönünde bir yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kapsayıcılık olarak adlandırılan bu yeni yaklaşım özellikle tasarım alanında evrensel tasarım adıyla yankı bulmuştur.

Dünyanın farklı ülkelerinde “evrensel tasarım” kavramını çağrıştıran değişik terimler kullanılmaktadır. “Herkes için tasarım”(design for all), “kapsayıcı tasarım” (inclusive design), “kullanıcı odaklı tasarım” (user needs design), “gerçek yaşam için tasarım” (real life design), “ömür boyu tasarım” (life span design), “kuşaklararası tasarım” (transgenerational design) bunlardan bazılarıdır (Dostoğlu, Şahin ve Taneli, 2009). İngiltere’de kapsayıcı tasarım, ABD’de evrensel tasarım ve Avrupa’da herkes için tasarım olarak kullanılan kavram Mishchenko’ya göre (2013) teorik farklılara rağmen tüm kullanıcıların katılımının desteklenmesi fikrini savunur. Ülkeler arasındaki kültürel farklılıklar, bu yaklaşımın kabul edilme biçimini ve geliştirilme yöntemini etkilemektedir. Ancak, hedefler genelde konfor, güvenlik, herkese kucak açma, yeterlilik, bağımsızlık, katılım, sürdürülebilirlik, kaynaştırma, entegrasyon/bütünleşme, kültürel uygunluk, cinsiyete uygunluk, kapsama, maddi ulaşılabilirlik terimleriyle ifade edilmektedir.

“Evrensel tasarım”, terim olarak ilk kez 1980’li yılların ortalarında Mimar Ronald L. Mace tarafından kullanılmıştır. Bu tasarım yaklaşımının ilkelerine göre inşa edilmiş çevre, adaptasyona gerek duyulmadan tüm insanların kullanımını sağlar. Örneğin,

rampa gereksinimini ortadan kaldırmak, basamaksız girişler düzenlemek, ayarlanabilir yükseklikte mutfak tezgahı kullanmak gibi çözümler, bu anlayış içerisinde ele alınan farklı düzenlemelerdir. Burada önemli olan nokta, tasarlanan ortamın veya ürünün özelliklerinin normal görünmesi ve bu şekilde hissettirilmesidir. Evrensel tasarım yaklaşımıyla elde edilen ürünler, tüm kullanıcıların yararlanmasına olanak sağlamakta ve sonuçta engelliler, yaşlılar, çocuklar ve genelden farklı diğer insanlar etiketlenmemekte veya damgalanmamaktadır (Dostoğlu, Şahin & Taneli, 2009).

Ostroff'a göre (2001) evrensel tasarımı diğer tasarım terminolojilerinden ayıştıran “fiziksel olduğu kadar sosyal yapıya da odaklanması” ve “bir ürünü binayla ya da şehirle bütünleştiren ve herkes için kullanılabilir olmasını hedefleyen bir tasarım” olmasıdır. Bu tasarım Salman'ın (1994 akt. İmrie, 2011) çevrelerin tüm kullanıcılara duyarlı olması gerektiğini, yapıları biçimde *statis* diye bir şey olamayacağını ve esnek bina tasarımlarından yararlanarak insanlara ilişki halinde (içinde) oldukları yerlerin ve mekanların dokusunu dönüştürme fırsatı tanımak gerektiğini söyleyen bir bakış açısı olarak tarif ettiği şeyi destekler.

Evrensel tasarımda temel amaç, insanların mekâna uymasını değil, mekânın insanlara uymasını sağlamaktır. Tasarımcının görevi ise insanların özelliklerine göre kullanıcıların ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayacak olan etkinliklerin yapılabileceği mekânı oluşturmaktır. Bu bağlamda, evrensel tasarımın amacına da uygun olarak, tasarımcının, farklı kullanıcıların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak mekân verimliliğini arttırması ve kullanıcıların mekânı kolay ve güvenilir bir şekilde kullanabilmelerini sağlaması gerekmektedir (Ekoyapı Dergisi, 2013).

Evrensel tasarım, kısaca tekrarlamak gerekirse, fiziksel mekânların ve farklı ürünlerin, her yaşta, her yetkinlik düzeyinde kişi tarafından kullanılabilmesini sağlamayı

amaçlayan bir tasarım ve düşünce yaklaşımıdır. Bu düşüncenin temelinde, kişilerin aslında “ortalama” olarak nitelendirilebilecek bir tanıma uymadığı, dolayısı ile bu hayali “ortalama” bireyin sorunları çözüldüğünde tasarım probleminin çözülmediği anlayışı yatmaktadır. Farklı antropometrik, bilişsel ve yetkinlik düzeyindeki (görme, işitme, hareketlilik) bireylerin özelliklerinin anlaşılması ile daha çok kişiyi kapsayan tasarımlar üretilebilecektir. Burada, evrensel tasarım yaklaşımının benimsendiği 7 ilke sıralanmaktadır. Bunlar ise; eşitlikçi kullanım, kullanımda esneklik, basit ve sezgisel kullanım, algılanabilir bilgi, hata için tolerans, düşük fiziksel güç kullanımı ve son olarak yaklaşım ve kullanım için uygun boyut ve mekandır.

Evrensel tasarım yaklaşımı; ürün tasarımından, mimarlık ve kentsel tasarıma, çevre kontrolü sağlayan basit sistemlerden, karmaşık bilgi teknolojilerine kadar değişen sektörleri kapsamaktadır. Kentlerdeki cadde ve sokaklar, parklar, evler, okullar, her türlü bina; günlük yaşamda kullanılan araç-gereç, mobilya; hatta kapı kollarından elektrik düğmelerine kadar hemen her şey evrensel tasarım açısından sorgulanıp geliştirilebilir (Story, Mueller & Mace, 1998).

Kavak’ a göre (2010) ise evrensel tasarım her yönden “tam entegrasyon”u sağlamakta hatta bu entegrasyonu sembolize etmektedir. Hareket kısıtlılığı yaşayan “farklı” kişileri günlük yaşamda eşit şartlarda yer almasını sağlayarak diğer kullanıcıların yanında eşdeğer bir yer kazandırmaktadır. Öyle ki Ergenoğlu’na göre (2013) de evrensel tasarım ile tasarım sürecinin sonlarında veya süreç tamamlandıktan sonra eklenen ulaşılabilirlik özelliklerinin damgalayıcı niteliğinden uzaklaşmakta ve sonucunda daha iyi bir tasarım ortaya çıkmaktadır. Knapp (2008) evrensel tasarımı engelliye geri plana atmayan sosyal adalet ve eşitlik gerektiren bir tasarım olarak tanımlayarak bütünleştirici yönüne vurgu yapmıştır. Bu noktada entegrasyon kavramını bize çağrıştıracaktır.

Yapılan tüm tanımlamalardan sonra şunu eklemek gerekir ki gerek evrensel tasarım ilkeleri çerçevesinde gerekse kapsayıcılık yaklaşımı içinde engelli sorunlarına yaklaşmış olunması veya entegrasyon yoluyla engelli bireyin toplumla ve kentle uyumlu bir bütün haline getirilmeye çalışılması aşamasında teorik ve pratik arasında bir boşluk vardır. Her ne kadar kapsayıcı olma ideali bulunsa da hala bir çok düzenlemede çeşitli grupların göz ardı ediliyor olduğu gözlenebilir. Bu noktada Down Sendromlu bireylerin kentteki durumu, onların kent hayatına katılımı için gerekli şartlar ve kapsayıcılık kavramının onlar açısından işlerliğine bakmak gerekmektedir.

I.2.3. Kentte Down Sendromlu Bireyler

Herhangi bir ayrıma bağlı kalmaksızın hasta, çocuk, yaşlı ve engelli gibi tüm gruplar kentsel hizmetlerden yararlanıp toplumsal etkinliklere katılabilmektedir. Bu grupların kentsel yaşama etkin biçimde katılımını sağlamak için özel önlemler alınır. Bunun için kent, herkesin her yere erişmesini sağlayabilecek biçimde tasarlanır. Bütün ticari, yönetsel ve kamusal yapılar; toplumsal-kültürel, sportif ve dinsel etkinlikler; caddeler; kamusal alanlar; kültürel ve toplumsal etkinlikler, içinde bulunduğu fiziksel ve toplumsal sorunlar ne olursa olsun, herkese açıktır.

Engelli ve dezavantajlı gruplara ilişkin politikalar onları toplumla bütünleştirici yönde düzenlenir; alınan önlemler aşırı korumacı değildir. Özel sorunu olan bu gruplar için gereken düzenlemeler yapılır; örneğin, konut ve işyerleri, tuvalet, ulaşım ve teknik araçlar engelliler göz önünde bulundurularak tasarlanır.

Engelli gruplar içerisinde Down Sendromlu bireyler ise kent hayatına katılımında hem birçok noktada avantajlı hem de birçok noktada dezavantajlıdır. Down Sendromlu bireylerin fazladan bir 21. Kromozomu olmasına rağmen, diğer tüm

kromozomları normaldir ve görevlerini gereği gibi yerine getirmektedirler (Dost yaşam, 1999). Dolayısıyla bazı özellikleri fazla kromozomun neden olduğu artı proteinlerden dolayı olumsuz yönde etkilense de aslında Down Sendromlu bireylerin kent hayatına katılmalarını engelleyecek çok fazla sorunu yoktur.

Zihinsel engellilere yönelik düzenlemenin olmamasının nedeni öncelikle onların tanınmaması ve “gerizekalı” olarak nitelendirilmelerinden dolayı hiçbir şeyi kavrayamayacakları yönündeki yanlış algıdır. Bu noktada zihinsel engelli grubunu açmakta fayda vardır. Zihinsel engelliler eğitilebilme durumuna göre çeşitli gruplara ayrılırlar. Bunların içinde Down Sendromu, otizm, öğrenme bozukluğu, hiperaktivite gibi rahatsızlıkları olan eğitilebilir zihinsel engelliler grubu bulunmaktadır. Sanılanın aksine bu grup çeşitli düzenlemeler sayesinde kente kolayca entegre edilebilir.

Kentte engellilerle ilgili düzenlemelerde daha çok tekerlekli sandalyeli engellilere yönelik yol, kaldırım, rampa ve asansör gibi çalışmalara yönelindiğini görüyoruz. Engelsiz şehir dendiğinde akla ilk gelen fiziki çevrenin düzenlenmesi olmaktadır. Bu anlamda sokağa çıkıp kente baktığımızda zihinsel engellilerle ilgili bir düzenlemeyi anlatan levha görmemiz çok zordur. Çoğu yerde tekerlekli sandalyeli işitme ve görme engelli bireylerin işaretlerini görürüz ancak zihinsel engellileri anlatan işarete rastlamak güçtür.

Kapsayıcılık yaklaşımına göre kentsel düzenlemeler en baştan kentte yaşayan tüm grupların faydalabileceği şekilde olmalıdır. Evrensel tasarım mekansal ve araç-gereç düzenlemelerinde herkesin kolayca kullanabileceği bir tasarım yapılmasını öngörmektedir. Evrensel tasarımın 7 prensibinden biri basit ve sezgisel kullanımdır. Bu ilkenin uygulanması Down Sendromlu birey için özellikle gerekli olabilir çünkü bu ilkeye göre tasarım, kullanıcının tecrübe, bilgi, dil becerisi ve anlık odaklanma düzeyinden bağımsız

olarak kolay anlaşılabilir olmalıdır. Gereksiz karmaşıklıktan kaçınılmalıdır. Kullanıcının beklentilerine ve sezgisel kullanıma aykırı olmamalıdır. Tasarım, geniş bir yelpazedeki okuma düzeyi ve dil becerisini kapsamalıdır. Bilgi, önem dercesine göre sıralanmış olmalıdır. Kullanım sırasında ve sonrasında doğru zamanda kullanım bilgisi ve geribildirim sağlanmalıdır. Down Sendromlu bireyin öğrenme güçlüğü çekiyor olması nedeniyle kentsel düzenlemelerde bu ilkeye göre hareket edilirse Down Sendromlu bireylerin kente erişim sorunu için bir çözüm getirmesi düşünülebilir.

Bir diğer prensip ise algılanabilir bilgidir. Bu da Down Sendromlu bireyleri yakından ilgilendirir. Bu ilkeye göre tasarım, kullanıcı için gerekli bilgiyi, ortam koşullarından, ya da kullanıcının duyuşsal algılama becerisinden bağımsız olarak, etkin bir biçimde sunmalıdır. Temel bilgilerin “okunabilirliği” en üst düzeyde olmalıdır. Ürüne özgü unsurlar kullanıcıya kolay açıklanabilir nitelikte farklılaştırılmış olmalıdır. Ürün, duyuşsal kısıtlılıkları olan kullanıcıları kapsayacak biçimde, uyumluluğu sağlayacak teknikleri ya da arayüzleri içermelidir. Down Sendromlu bireyin daha rahat algılanmasını sağamak için nesnelerin, durumların ve komutların sadeleştirelmesi gerekmektedir. Bu prensip hayata geçirildiğinde Örneğin büyük puntolarla ve zemine kontrast bir renkte yazılmış “giriş” tabelası algılamayı kolaylaştırarak Down Sendromlu bireye yardımcı olabilir.

Bu tarz yaklaşım, ilke ve prensipler var olmakla birlikte uygulamaya geçirilen fazla örnek bulunmadığından Down Sendromlu bireyi de kapsayan bir tasarım beklentisi devam etmektedir. Ayrıca Down Sendromlu bireyin sosyal kapsayıcılığa da kente entegrasyon için ihtiyaç duyduğunu söylemek gerekmektedir. Bu sosyal kapsayıcılık ise DESA’ya göre (2009) 5 basamaktan oluşmaktadır. Bunlar: Görünürlük, saygı, sosyal entegrasyona erişim, haklar ve tam katılma olanaklarıdır.

Down Sendromu ve bu bireylerin özellikleri ile engellilerin kentteki yeri anlatıldıktan sonra sosyal kapsayıcılığın da bir basamağı olan haklar konusunu açıklamak için öncelikle kent hakkını, engelli haklarını ve daha sonra bu haklarla bağdaştırılabilecek 2 çerçeve metin olan Avrupa Kentsel Şartı ve BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin ilkeleri açıklanarak üçüncü bölümde inceleyeceğimiz Down Sendromlu Bireylerin kentsel sorunlarına yönelik kurum ve kuruluşlarca yapılan faaliyetlerin incelenmesi için bir ızgara oluşturacak ikinci bölüme geçmek gerekmektedir.

II. BÖLÜM

ENGELLİLER AÇISINDAN KENT HAKKI

Bu bölümde çalışmamızın bağlamını oluşturan kent hakkı kavramı kavramının ortaya çıkışı kavramsal temelleri ve Türkiye'deki durumu anlatılarak çalışmamızın teorik çerçevesi sağlanacaktır, ardından çerçeve metinler olan Avrupa Kentsel Şartı ve BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme anlatılarak kent hakkı kavramına ve engelli haklarına sözleşmeler yoluyla destek verilecek ve kurum ve kuruluşların faaliyetlerinin incelenmesi için yol gösterecek olan ilkeler belirlenecektir.

II.1. Kent Hakkı

Dünya üzerinde giderek daha fazla insan kentlerde yaşamaktadır ve kentli hakları kentleşme, küreselleşme ve değişen dünya gündeminin bir sonucu olmuştur. Dünya Bankası'nın 2009'da yayınladığı Dünya Gelişme Göstergeleri raporu 1990'da dünya nüfusunun %42.9'u kentlerde yaşarken, bu rakamın 2005'te %48.7'ye, 2007'de %49.5'e, 2010'da ise %50.3'e çıktığını göstermiştir (Sağlıklı Kentler Birliği, 2011).

Plansız, düzensiz kentleşme ve sanayileşme, teknolojinin olumsuz etkileri, nüfus artışı ve doymak bilmez tüketim alışkanlıklarının baskısı; çeşitli toplumsal ve ekonomik sorunların yanı sıra çevresel değerlerin niteliğini bozucu sonuçlar da yaratmaktadır. Yerleşim alanlarının sağlıklı yaşam koşullarını yitirmesi, hukuksal alanda ve insan hakları felsefesinde yeni gelişmeleri zorlamış, kent hakkı ve çevre hakkı gibi yeni hakların ortaya konmasını ve insan hakları sistematigi içinde tartışılıp incelenmesini zorunlu hale getirmiş ve dayanışma haklarında yeni bir hak alanının oluşarak genişlemesi sonucunu doğurmuştur (Balkır, 2013).

Kentlerin fiziksel ve sosyal çevrelerinde bölünmeler ve eşitsizlikler arttıkça, kentlerde yaşayanların ihtiyaçlarını ve haklarını karşılamak ve korumak yönünde bir zorunlulukları olduğu daha fazla ortaya çıkmaktadır. Kentsel çevrede insan mekan ilişkilerine alternatif bir yaklaşım sunmayı amaçlayan kent hakkı, temelde toplumun tümünün ve öncelikli olarak kentte yaşayanların çıkarlarını savunmak ve güçlendirmek amacıyla ortaya atılmış bir kavramdır; bu şekilde, sadece vatandaşların değil, kentteki tüm yaşayanlar ve toplumsal grupların meşru taleplerini somutlaştırmayı hedefler (Koenig, 2006).

Çalışmanın bu bölümünde “kent hakkı” kavramının diğer dayanışma haklarından ayrıştırılması için kentsel haklar kentli hakları ve kent hakkı kavramlarının netleştirilmesi sağlanacaktır. Hukuksal zeminden destek alan kentli haklarından çok bir siyasi tahayyül olarak kent hakkı konusunda önemli isimler olan Lefebvre, Harvey ve De Souza'nın görüşleri ile kavram açıklanarak temellendirilecektir. Bu doğrultuda öncelikle kent hakkı kavramını ortaya çıkaran dinamikler anlatılarak kentsel ayaklanmalardan bahsedilecek ve bunun Türkiye'ye yansması olarak nitelendirebileceğimiz Gezi olayları kent hakkı bakımından değerlendirilecektir. Son olarak kent hakkı tartışmalarında ve gerçekleştirilen eylemlerde engellilere değinilecektir.

II.1.1.Kentsel Haklar, Kentli Hakları ve Kent Hakkı

Kentsel haklar üzerine çalışmalarda dikkat çekici görüş ayrılıklarının varlığı görülmektedir. Örneğin küreselleşmeci bakış, kentsel hakların İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen ve liberal demokrasinin temsil krizine alternatif olarak ileri sürdüğü yönetim anlayışıyla kentsel katılımın gerçekleştirileceğini ve bunun temel bir kentsel hak olduğunu ileri sürmektedir. Buna karşın, Lefebvre'in teorik çerçevesini çizdiği bakışla kentsel haklar, kent kaynaklarına ulaşma ve kentsel kararlara bireysel katılım

özgürlüğünden çok daha öte, onu aşan bağlamda, kenti değiştirerek kişilerin kendilerini değiştirme perspektifinde değerlendirilmektedir (Güler, 2011). Burada Güler'in kentsel haklar kavramını "kent hakkı" kavramıyla eşdeğer kullandığı görülür. Nitekim kent hakkının en önemli belgesi sayılan Avrupa Kentsel Şartı'nda da kent hakkı, "kentsel haklar" şeklinde yerini alıyor. Biz bu çalışmamızda Lefebvre'nin eseriyle özdeş "kent hakkı" kavramını kullanacağız.

II.1.1.1. Dayanışma Haklarından Biri Olarak Kentli Hakları

İnsan hakları kavramı temel çerçevesi içinde yer alan kentli hakları kavramı özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçlarından sonra ortaya çıkan üçüncü kuşak haklar olan "Dayanışma Hakları" bağlamında değerlendirilebilir (Kabaoğlu, 1996).

Kentli hakları, son yılların ürünü bir hak kategorisidir. Burada, "kent-li" ile kastedilen, kentteki insan ve onun yaşama durumudur. Kentte yaşama, sürekli ya da geçici olabilir. Herhangi bir nedenle kentte bulunuşu da içerir. Kentin sakini -kentte sürekli olarak yerleşmiş insan- ile kente tiyatro izlemek için gelmiş ve bu etkinliği izleyip kentten ayrılacak olan insan arasında, insan haklarının anahtar kavramı olan, insan onuru kavramı açısından fark yoktur. Kentte hava, gürültü kirliliği varsa, kentte ulaşım ve dolaşım sorunu varsa, kent güvenli bir kent değilse, üretilen mal ve hizmetler sağlıklı değilse ve benzeri insan onuruna aykırı durumlar varsa, kente tiyatro izlemeye gelen insan, insan onuruna uygun muamele beklentisine yanıt alamıyor demektir. Kentli hakları açısından da bu insan, insan onuruna aykırı muameleye tabi tutuluyor demektir. Buradan çıkan birinci sonuç, kentli haklarının, kentlilere, diğer insan haklarına ek olarak tanınan haklardan olduğudur (Öndül & Çekiç, 1998).

Kentli hakları; hem kentlinin bir birey olarak sahip olduğu insan haklarının, hem de içinde yaşadığı kentin ve kentsel toplumun bir üyesi olarak o kentin kentsel ve çevresel değerleri üzerindeki haklarının bütününe kapsamaktadır. Bu haklar bir bakıma; temel hakların, ekonomik, toplumsal, kültürel hakların ve dayanışma haklarının kent mekânında somutlaşmış şekilleridir (Akın & Pektaş, 2010).

II.1.1.2. Bir Siyasi Tahayyül: Kent Hakkı

Kent Hakkı kapitalizmin temeli olan özel mülkiyeti ve mülkiyet ilişkilerini sorgulayarak serbest pazar kapitalizminin yeniden gözden geçirilmesini ve demokratik, adil yepyeni bir toplum ve kentin inşasını talep eder. Ancak, Lefebvre ve ardılları kent hakkını sadece felsefi ve siyasi boyutlarıyla ilgilenmişlerdir. Örneğin, Harvey ve Peter Marcuse kent hakkını yaptırım olan hukuki bir talep değil; adalet, etik, fazilet ve iyiliğin temel ilkeleri üzerine inşa edilmiş bir ahlaki talep olarak tanımlar (Mayer, 2009). Ancak aslında, dışarıda, gerçek dünyada bulunan hareketler bu talebe değişik şekillerde başvururlar. Bir tarafta, kentleşmeyi, toplumun ve gündelik hayatın sermaye yoluyla dönüşmesi olarak tanımlayan Lefebvre'den temellenirler. Bu dönüşüme karşı Lefebvre toplumsal ve siyasi eylem yoluyla haklar yaratmaya çalıştı: sokak ve sokağa talepler bu hakları belirlemektedir. Bu yönüyle kent hakkı hukuki/adli bir haktan ziyade varsıl ve güçlünün iddialarına kafa tutan muhalif bir taleptir.

Kent Hakkı kavramı Lefebvre tarafından 1968'de Paris Ayaklanmaları sırasında "Daha adil bir kentsel düzen nasıl olur?" sorusuna cevap ararken kullanılmıştır. Lefebvre ve ardılları kent hakkını tartışırken kentin asıl sahipleri tarafından geri alınması ve arzulara ve ihtiyaçlara uygun şekillerde kentin yeniden dönüştürülmesi gibi bulunan cevaplarla hayal edilen herkes için eşit ve adil bir kent düşüdü. İnsan hakları arasındaki dayanışma haklarında kısmen temsili mümkün özellikleri olsa da istenilen kentin oluşturulması için

bağlayıcı bir hukuki dayanağı bulunmamaktadır bu nedenle de bir tahayyül olarak nitelendirilir. Ancak Andre Breton demiştir ki: “Tahayyül, gerçekleşme eğilimi olandır.”

II.1.1.3. Kent Hakkı'nın Hukuki Boyutu

Kent hakkının daha çok siyasi ve felsefi boyutlarıyla ilgilenildiği için gerek Türkiye’de gerekse dünyada hukuki anlamda sağlam bir zemine oturmuş değildir. Mevcut hukuki metinler tavsiye niteliğindedir (Karasu, 2008). Her ne kadar bağlayıcı olmasa da yapılan bazı sözleşme ve anlaşma metinleri mevcuttur. Uluslararası olarak 2004 yılında yayınlanmış olan “Dünya Kent Hakkı Şartı”, bölgesel olarak 1992 yılında yayınlanmış olan “Avrupa Kent Hakları Deklarasyonu” ve Avrupa Konseyi'nin benimsemiş olduğu "Avrupa Kentsel Şartı", 1994 yılında yayınlanmış olan “Avrupa Kentte Kadınlar Şartı” ve 2000 yılında yayınlanmış olan “Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Şartı”, ulusal olarak 2001 yılında yayınlanmış olan “Brezilya Kent Yasası” ve yerel olarak 2006 yılında yayınlanmış olan “Montreal Haklar ve Sorumluluklar Şartı”nı bu metinlere örnek vermek mümkündür (Zeybekoğlu, 2008).

Türkiye’de kentli haklarının yasal dayanaklarını ele alırken ilk inceleyebileceğimiz metin anayasamızdır. 1982 Anayasası’ndaki bazı maddeler doğrudan ya da dolaylı olarak kentli haklarıyla ilgilidir. Örnek vermek gerekirse Anayasa’nın 5. maddesinde, kişinin ve toplumun huzur ve mutluluğunun devletin temel amaç ve görevlerinden olduğu belirtilmekte, 56. maddesinde, her yurttaşın sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı olduğuna vurgu yapılmakta; 57. maddesinde ise, “konut hakkı” başlığı altında, devletin konut ihtiyacını karşılayıcı tedbirler alması öngörülmektedir (Karasu, 2008).

Anayasa'nın aksine kentli hakları ile ilgili doğrudan bir yasal düzenleme yapılmış değildir. Ancak, yerleşme özgürlüğü; insanların serbestçe yer değiştirebilmeleri, diledikleri yerde oturma, konutunu seçip yerleşme ve yaşama tercihlerinde özgür olmalarıyla kentsel çevrenin korunması ve geliştirilmesi olarak konut hakkıyla bütünleşir. Kentsel çevrenin korunması ve geliştirilmesi sorumlulukları, kentli haklarının anayasal dayanaklarını oluşturabilir (Balkırı, 2013).

Kentli hakları bakış açısıyla, yürürlükteki mevzuatın bir taraması şeklinde yapılan "Türkiye'de Kentli Hakları Mevzuatı" adlı çalışma Türk Hukuk Mevzuatında kentli hakları ile ilişkisi kurulabilecek 415 yasa bulunduğunu göstermektedir. Binlerce yasa maddesinde konular düzenlenmiştir. 10 yasa Osmanlı döneminden bu yana yürürlüktedir. Yasalarda, Avrupa Kentsel Şartı ilkelerine karşılık gelecek şekilde tarama yapılmış, özgürlükten yoksun bırakma (hapis, ağır hapis cezaları), işyeri kapatma, meslekten men, para cezası gibi yaptırım türleri ve yaptırım uygulamaya yetkili idari ve yargısal kurumlar saptanmıştır. Yasalar ve ilgili mevzuat her ne kadar kentli hakları bakış açısıyla düzenlenmemişse de (Şart bağlamında zaman açısından olanaklı değil) insan hakları hukuku bakımından hakların konularını ve öznelerini saptamakta ve genel olarak merkezi ve yerel yönetimler olarak muhatabı belirlemede bir güçlük bulunmamaktadır (Öndül & Çekiç, 1998). Kent hakkı bakımından oldukça önemli uluslararası bir belge olan Avrupa Kentsel Şartı'nı ise henüz onaylayan bir belediyemiz bulunmamaktadır.

II.1.2.Kent Hakkı'nın Ortaya Çıkışı ve Kavramsal Temelleri

Kentin istediği nedir

Ciğerleri kurum bronşları dağılı

Parkları çalınmış alanları yağmada

Her yanında beton kistler çıkarırken

Kentin istediği nedir

Senin istediğin nedir

Bile bile

Avucunda sıkıca sakladığın

Renkli kırık camlar

İki elin kızıl kanda

Aç avuçlarını sesini yükselt

Gel dirilt değiştir

(Akın,1996)

Gülten Akın'ın bu şiiri "Parkları çalınmış, alanları yağmada/Her yanından beton kistler çıkarırken" dizeleriyle bir taraftan kapitalist birikim süreciyle kentin aldığı son hali anlatırken bir taraftan "Gel dirilt değiştir" dizeleriyle kentliyi sorunun çözüm kaynağının kendisi olduğu konusunda harekete çağırıştır ve bu Lefebvre'nin kent hakkı söylemindeki kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkımıza paraleldir. Peki, birikim sürecinden isyana, isyandan kent hakkına nasıl gidildi?

II.1.2.1.Kent Hakkı'nın Ortaya Çıkışı

Kent Hakkı'nın kavramının ortaya atılmasından önce gerek sosyolojik ve toplumsal gerekse siyasal ve ekonomik gelişmeler yaşanmıştır. Bu nedenle dönemin dinamiklerini ve bu dönemde yaşanan kentsel ayaklanmaları anlatmak kavramın ortaya çıkışını anlamak için gereklidir.

II.1.2.1.1.Dönemin Dinamikleri

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından refah toplumlarının yükselişi ile birlikte bir yandan kentsel arsa üretimi artarken bir yandan da büyük ölçekli kentsel yenileme projeleri geliştirilmeye başlandı. Kentsel dokuyu iyileştirme, konut stokunu modernleştirme projeleri yalnızca sosyal demokrat yerel yönetimlerle sınırlı kalmayıp tüm Avrupa kentlerine yayıldı. Kentsel altyapı hızla yenilenirken, toplu tüketimin de gelişmesiyle konut, iş, eğlence gibi kentsel işlevler mekanda ayrılmaya ve tek işlevli kentsel alanlar oluşmaya başladı. Bu gelişme stratejilerinin istenmeyen sonuçları Keynezyen modelin yarattığı kentsel gelişme biçimlerine, değişen sosyal ve fiziki mekana karşı bir kentsel muhalefetin ortaya çıkmasına neden oldu (Eliçin, 2011).

1980'lerde başlayan neoliberalizm restorasyonu olarak kabul edilebilecek son yirmi yıllık dönem ise sermayeye yeni alanlar açmak konusunda oldukça önemli girişimlerin yapıldığı bir dönemdi. Bir meta olarak kentin bu dönemde yeniden değerlendirilmesi bu bakımdan dikkate değerdir. Sermayenin kentleşmesi ya da kentsel alanın metalaşması aynı zamanda kentin dilsizleştirilmesi anlamına gelir. Sadece evlerin, sokakların, mahallelerin yok edilmesi değil aynı zamanda mülksüzleştirmeye, yersiz-yurtsuzlaştırılmaya neden olan bu sürecin bir itirazla karşılaşması, insanların kendi yaşadıkları yer ile ilgili taleplere sahip olması ve bunlar için itiraz etmesi, direnmesi tabiidir (Alpman, 2013).

Bu dönemde kentin ve mekanın yeniden üretiminin anlamı hem kapitalizm, hem sermaye ve yatırımcılar, hem de siyasetçiler ve siyasetin kendisi için değişmektedir. Bu değişimi kısmen ve kabaca, kullanım ve değişim değerleri arasındaki farkla açıklamak mümkün: Neoliberal düzen içinde mekan ya da kent, artık öncelikle barınma ve yaşam alanı sunma, bir çevre oluşturma, üretim için bir altyapı hazırlama ticaret için imkan

sağlama kamusal paylaşımlarda bulunma vb. gibi salt kullanım değeri ilişkisi içinde önemsenmiyor. Şu an kapitalizmin içinden geçtiğimiz (sanayi sonrası) evresinde kentin kendisi, alınıp satılan, kar peşinde koşulan bir meta halini almakta, küresel sermaye akışını kolaylaştırmak için araçsallaştırılmaktadır (Adanalı, 2011).

Chomsky'ye göre sorunun asıl kaynağı ekonomik adaletsizliktir. Mısır ve Amerika örneklerinde ve aslında dünyanın büyük kesiminde, yaşanan gelişmeler kabaca son otuz yıldır uygulanmakta olan neo-liberal politikalara bir tepki. Neo-liberal politikalar farklı ülkelerde farklı şekillerde uygulamaya geçirildi. Ancak genel manzara, her yerde uygulandığı ölçüde halka, sıradan insanlara zarar verdiği ve çok küçük bir kesime faydalı olduğu yönünde. Bu da tesadüfi değil (Chomsky, 2013).

Kentsel muhalefeti ortaya çıkaran bu nedenlere başka şeylerin yanında, temel bir toplumsal değişim dinamiği olarak, “*sanayi toplumundan kentsel topluma geçiliyor olması*”nın sancı ve gerilimlerinin yattığını söyleyen ve içine girilen süreci “kentsel devrim” diye selamlayan Lefebvre'e göre, 68 hareketinin Vietnam Savaşı, ekolojik kriz, nükleer savaş tehdidi, ırk ayrımcılığı gibi global gündemlerinin, çok sayıda yerel-kentsel gündemle iç içe girmiş olduğunu gösteriyordu (Doğan, 2009).

II.1.2.1.2. Kentsel Ayaklanmalar

Kent, hem yoksullar ve dışlanmışlar hem de sermaye sahipleri tarafından yoğun biçimde talep edilen bir mekandır. Kentin bu ikili varoluşu büyük bir çelişkiyi beraberinde getirmekte, bu çelişki parçalı, tam organize olamayan ama yine de siyaseti -az ya da çok- yönlendirme kapasitesine sahip direnişleri tetiklemektedir (Yücel & Aksümer, 2011).

Kent menşeli hareketlere birçok örnek verilebilir⁶. Ancak 1968'in Paris'indeki kent temelli hareketler kent hakkının ilk olarak ortaya atılması bakımından önemlidir. 68 Mayıs'ındaki direniş eylemleri, başlangıçta Nanterre Üniversitesinde ortaya çıkmış, hızla Paris'in sanat ve entelektüel merkezi konumundaki Quartier Latin bölgesine sıçradıktan sonra tüm taşra şehirlerine yayılmıştı. 68 Mayıs'ındaki direniş eylemleri sırasında yaşanan ilk öğrenci eylemi, 22 Mart 1967'de Nanterre Üniversitesi'nde Jean Genet'in "Paravanlar" adlı oyununun yasaklanması üzerine patlamıştı. Sosyoloji öğrencisi "Kızıl Danny" (Daniel Cohn-Bendit) önderliğinde bir grup üniversite öğrencisi, yasakçı yönetimin yanında yer alan aşırı sağcı öğrencilerle kıyasıya çatışmaya girmişti. Bir yıl sonra aynı tarihte bu kez daha kalabalık sol eğilimli öğrenciler, Vietnam Savaşı'na karşı ve cinsel özgürlükler için çeşitli protesto eylemlerine yöneldiler. Aynı günlerde Nanterre Üniversitesi'nde, erkeklerin kız yatakhanelerine girmesinin yasaklanmasıyla, okulun baskıcı ahlak anlayışına karşı bir direniş hareketi başlattı. 68 Mayıs'ında tüm Fransa'da aynı kuşağa mensup öğrencilerin başlattığı direnişi işçiler ve bazı bölgelerdeki çiftçilerin ayaklanması takip etti.

Kent hakkı denildiğinde akla gelen bir diğer olay ise 2011'de New York'da "Wall Street'i işgal et" eylemidir ki bu eylem yöntem bakımından -işgal ederek kenti geri kazanma- Türkiye'deki Gezi olayları gibi kent hakkı mücadelelerine yol gösteren bir pasif direniş modeli olmuştur. Olayın ortaya çıkışı ise şöyledir: Kanada'da 90 bin aboneli antikapitalist, tüketim ve reklam karşıtı Adbusters dergisi Temmuz sayısında bir çağrı yayınladı: #OCCUPYWALLSTREET (Wall Street'i işgal et). Çadır getirin. www.occupywallstreet.org. Derginin kurucuları, ABD'de demokrasinin şirketler tarafından yok edildiğini, Tunus ve Mısır'daki ayaklanmalar sayesinde sanal medyanın

⁶ Paris'te 1789'dan, 1830 ve 1848'e ve oradan da 1871 Komünü'ne dek birbiri ardına sıralanan devrimci hareketler, daha sonraki hadiseler arasında, Petrograd Sovyeti, 1927 ve 1967 Şanghay Komünü, 1919 Seattle Genel Grevi, Barselona'nın İspanyol İç Savaşı'nda oynadığı rol, 1969 Cordoba Ayaklanması ve aynı sıralarda İspanya'da Franco karşıtı hareketin ön saflarında yer alan Madrid mahalle derneklerinin yükselişi sayılabilir (Harvey,2013:171).

gücünü fark ettiklerini söylüyordu. Sloganları, en zengin %1'in servetin %40'ını elinde tuttuğu ABD'deki gelir eşitsizliğine dikkat çekmeyi amaçlayan "BİZ %99'UZ"du. 17 Eylül'de Zucotti Parkı'nda bir kaç yüz kişinin katılımıyla başlayarak ülke genelinde, tüm üniversitelerden, hastanelere, kütüphanelerden, finansal kriz sonrası bankaların el koyduğu konutlara ülke geneline yayıldı. İşgale 15 Kasım'da polis zoruyla son verilse de, ABD'nin çeşitli kentlerinde ve dünyada İŞGAL ET! Dalgasının fitili ateşlenmiş oldu (Direniş Ajanda 2014, 2013). Bütün bu muhalefeti, kent hakkı mücadelesi çerçevesinde tanımlamak tabii ki fazla iddialı, hatta yanıltıcı olacaktır ancak küresel kapitalizmin kent ile kurduğu ilişkilere paralel, toplumsal mücadelenin artarak kentleştiği, kent hakkı mücadelesi ile karmaşık ağlar ördüğü söylenebilir (Adanalı, 2011).

II.1.2. Kavramsal Temeller

Son yıllarda sıklıkla duyduğumuz kent hakkı kavramını Lefebvre, 1967'de yayınlanan "Kent Hakkı" adlı makalesinde, o yıllarda verilen hak mücadelelerinden beslenerek geliştiriyor. Akademik tartışmalardan sivil toplum projelerine, insan hakları sözleşmelerinden anayasalara kadar, liberallerden anarşistlere geniş bir yelpazede kullanımını gözlemlediğimiz kent hakkının tanım ve içeriği konusunda bir fikir birliği bulunmadığı kesin (Tonak, 2013). Yine de bu konunun temel referans düşünürlerini hızlıca ele almakta fayda var.

II.1.2.2.1. Henri Lefebvre

Lefebvre'ye göre kent saf bir formdur: Karşılaşma noktası, birleşme yeri, eşzamanlılık. Bu formun hiçbir özgün içeriği yoktur, fakat her şey ona gelir ve onda yaşar. Bir soyutlamadır bu, fakat metafizikçilerin yaptığı gibi aksine, bir pratiğe bağlı, somut bir soyutlamadır. Doğal varlıklar, sanayinin sonuçları, teknikler ve zenginlikler, yaşam tarzları

dahil kültürün ortaya koyduğu eserler, durumlar, gündelik hayattaki değişiklikler veya kesintiler: Kent işte bütün bu içeriklerin toplamıdır (Lefebvre, 2013).

Lefebvre kentleşme sürecini ise mekânın dönüşümü ve mekânın yeniden üretimine getirdiği yaklaşımla ele almıştır. Özellikle kentsel teorilerini insan coğrafyası açısından değerlendirmesi ile Harvey’i önemli ölçüde etkilemiştir. Lefebvre Marksizm ve kent konusunu yeniden tartışmaya açarak kentsel tartışmalara canlılık kazandırmıştır (Güler, 2011).

Lefebvre 1960’lı yıllarda “kent hakkı” üzerine yazarken, büyük oranda sınıf kurgusu üzerine odaklanmıştır ve hedeflediği, kapitalist ilişkilerin kentlerden dışladığı sınıfların, kent üzerinde yeniden hak sahibi olmalarını mümkün kılacak bir anlayışı gündeme taşımaktır (Bezmez, Yardımcı & Şentürk, 2011). Böylece kentsel mekânın kontrolünü iktidar ve sermayeden alınıp kentte yaşayanlara aktararak kentsel mekânın temelini oluşturan güç ilişkileri yeniden yapılandırılacaktır. Bu nedenle de Lefebvre, kentlerde hakim sınıf tarafından üretilen sosyal, ekonomik ve politik düzene karşı koymak için bireylerin kolektif eylemler oluşturabilme kapasitesine işaret etmektedir ve bu bağlamda kent hakkını, bir haykırış ve talep olarak tanımlamaktadır (Sadri, 2011).

Kent hakkı aslında yaşadığımız toplumu ve mekanı değiştirmeye yönelik bir çağrıdır. Lefebvre’e göre (1968) bu hak diğer tüm haklardan üstündür; kavram özgürlük hakkı, sosyalleşmede bireyselleşme hakkı, yaşam alanı ve yerleşme hakkı, katılım ve kullanım hakkının hepsini kapsar. Aynı zamanda kent hakkı, kentsel karşılaşma hakkıdır, kullanım değeri üzerinden tanımlanan bir kent hayatına sahip olma hakkıdır. Kent hakkı kentte yaşayan herkesin hakkıdır. Başta dışlananlar, yoksunlar, yabancılaşmışlar, hoşnutsuzlar ve tedirginler olmak üzere herkesin, mekanı ve kendini yeniden üretme hakkıdır (Şen, 2012).

Lefebvre kent hakkını uygulamada iki temel şekilde düşünür: 1-Kente dair karar verme mekanizmalarında söz sahibi olma ve 2- Özel mülkiyet ilişkilerinden bağımsız bir şekilde, söz konusu kentsel mekanı kullanma hakkı (*right to appropriation*). Bu haklardan ilki, belli bir kentsel mekanda ikamet eden herkese, hangi ölçekte olursa olsun, alınan tüm kararlarda söz sahibi olma hakkı tanır (Purcell, 2006). İkincisi ise, kent sakinlerine gündelik yaşamları içerisinde kentsel mekanın her yerini kullanma hakkını kapsar. Bu özel mülkiyetin olmadığı anlamına gelmez; ancak özel mülkiyete rağmen farklı kesimlere kentin farklı alanlarını kullanma olanağını sunar. Bu bağlamda Lefebvre, aynı günümüz kent vatandaşlığı tanımlarında olduğu gibi, kentte ikamet etmeyi, kent hakkı talep etmek için yeterli bir kıstas olarak sunmuş ve vatandaş olmayı da, bir kurumsal yapıya üye olmak üzerinden değil, kent hakkı için mücadele vermek olarak kurgulamıştır (Işın, 2000).

II.1.2.2.2. David Harvey

Harvey, “Kent Hakkı” başlığıyla 2008 yılında New Left Review’da yayınladığı makalede, kent hakkını insan haklarının en ihmal edilmişlerinden biri olarak tanımlıyor ve dolaşımdaki bireysel ve mülkiyet temelli insan haklarından farklı olarak bu hakkın kolektif bir hak olduğunun altını çiziyor (Tonak, 2013).

Harvey, (2008) Lefebvre’nin kent meselesine gösterdiği duyarlılığı daha merkezi bir konuma taşıdı ve “kent hakkı” meselesini “insan hakları” mefkumuna atıfla yeniden ele aldı. Ona göre kent hakkı, insan haklarını baskı altına alan özel mülkiyet ve kar hakkına rağmen, kendisinden vazgeçilmeyecek haklarından biridir. “Mülksüzleştirme yoluyla birikim” elde etmekte olan sermaye, az gelirli nüfusun barındığı değerli toprağı soylulaştırma adı altında ele geçirmesine karşı toplumun kendini savunma biçimidir. Çünkü böylesi bir kentleşme, bir yandan sermayenin artı değer üretimini geniş bir

coğrafyaya yayarken diğer yandan kentte yaşayan insanları, kentte yaşamaktan doğan bütün haklarından mahrum bırakma eğilimindedir (Alpman, 2013).

Kent hakkı, hâlihazırda var olan bir şey üzerinde iddia edilen bir hak olmaktan çok, şehri sosyalist bir sosyal topluluk olarak, yoksulluğu ve toplumsal eşitsizliği ortadan kaldıracak, çevre üzerinde yaratılan tahribatı onaracak tümüyle farklı bir model üzerinde yeniden inşa etme hakkı olarak anlaşılmalıdır (Harvey, 2013). Harvey burada kent hakkını var olana erişim hakkından daha ziyade, var olanı değiştirme hakkı olarak nitelendirmektedir. Harvey, bu değişimi de şöyle ifade etmektedir: “Eğer, deneyimle ve düşünerek, hayatlarımızı aşırı stresli, yabancılaştırıcı, ya da sadece aşırı renksiz, rahatsızlık verici ve tatmin etmeyici bulursak, o zaman niteliksel olarak farklı bir tür kent inşa ederek bu gidişatı değiştirmeye ve kendimizi yeni bir imaj altında yeniden yaratmaya hakkımız vardır” (Sadri, 2011).

II.1.2.2.3. De Souza

De Souza ise pek çok yazarın kent hakkı kavramını çok dar anlamda düşündüğünü belirterek eleştiride bulunmaktadır. İnsani ölçekte, ödenebilir evlerin çevreyi koruyan politikaların, katılımcı demokratik sistemin varlığının pek çok sivil toplum kuruluşu açısından kent hakkını kurmakta yeterli olarak görüldüğünü savunan De Souza, bu tutumu eleştirmekte, Lefebvre'in tanımıyla uyumlu olmadığını savunmaktadır (Yücel & Aksümer, 2011).

Kent hakkı tüm gündelik yaşam alışkanlıklarına, insani ihtiyaçlara temel ihtiyaçlar dışındaki tüm bileşenlere erişebilme hakkını betimler. Kent Hakkı, yalnızca kentsel hizmetlere ulaşmak, kentte "rahat" yaşayabilmek de değildir. Kent Hakkı kapitalist kent ve kapitalist toplum bağlamında ve iyileştirilip geliştirilmiş temsili demokrasi

temelinde daha iyi, daha insani bir yaşam hakkından ibaret olmamalıdır (De Souza, 2011). Nitekim Lefebvre temsili demokrasiden değil, özyönetimden söz etmektedir. De Souza'nın sözünü ettiği ve yozlaştırılmamış Lefebvre'ci Kent Hakkı kavramı, sistem içinde bir mücadele veren ve sistemin içinde görece kazanımlarla yetinen bir mücadeleden ziyade, devlete rağmen ve devlete karşı genel bir siyaseti de temsil etmektedir.

De Souza'ya (2011) göre "Kent Hakkı" gibi radikal slogan ve kavramların sömürgeleştirilmesinin önüne geçmek eski, yeni türlü zorluklarla başa çıkmak için toplumsal hareketlerin kendilerini, strateji ve taktiklerini dur durak bilmeksizin baştan yaratmaları gerektiği muhakkaktır. Neyse ki bu saf teorik fikir yürütme meselesi olmanın ötesinde bir şeydir. Farklı ülkelerde, az çok değişik (ya da az çok benzer) koşullar altında çok sayıda önemli hareket tam da bunu gerçekleştirdi ve gerçekleştirmeye devam ediyor: İngiltere'deki Reclaim the Streets'ten, (Sokakları geri al!) Meksikalı Zapatistalara; Avrupa'daki toplum merkezleri hareketinden, Arjantin'in geniş bir kısmına yayılan Piqueteros'a; Fabricas Recuperadas (kurtarılmış fabrikalar) hareketinden, tüm dünyaya yayılan alternatif küreselleşme hareketine; Brezilya'daki Sem-teto'dan, Güney Afrika'daki Abahlali Base Mjondolo'ya (De Souza, 2011)...

II.1.3. Türkiye'de Kent Hakkı

Türkçe yazınında Kent Hakkı'nın kullanılmaya başlaması görece yeni bir sürece karşılık gelmektedir. Kavramı daha çok muhalif kent hareketleri, muhalif gruplar ve akademisyenler kapitalist kentleşme süreçlerine karşı bir hat örmek üzere kullanmaktadır. Kent hakkı henüz Türkiye'de ne akademik, ne de siyasi literatürde çok fazla tartışılan bir kavram olmasa da, gecekonduların açıkça ifade edilmemiş bir konut hakkından meşruiyet aldıklarını söylemek yanlış olmaz.

Kent Hakkı, “Türkiye’de, özellikle akademi dünyası ve medya tarafından kentli hakları veya kentin olanaklarına erişim haklarına indirgenmiş olup genellikle yerel yönetimler bağlamında değerlendirildiğinden özü kaybettirilmiş bir haktır. Son zamanlarda bazı mahalle dernekleri ve taban örgütleri ile kimi toplumsal hareketlerce seslendirilse de henüz Lefebvre’in devrimci anlayışının epey uzağındadır (Baysal, 2011).” Baysal’ın bu sözü Gezi Direnişine kadar geçerliliğini koruyorken Gezi Parkı’nda gerçekleştirilen işgal ve direnişin bu anlayışa yakın olduğu söylenebilir.

II.1.3.1. 1960’lardan 2013’e Deneyimler

1960’ların sonunda Avrupa, yeni toplu yaşam sistemleri ve hizmet üretim biçimleri arayan alternatif proje ve cemaat deneyimleri yaşarken Türkiye de gençlik hareketlerinin yükselişine tanık oluyordu. Öğrenciler işçi eylemlerini desteklerken, boykot ve işgal bu dönemin, özellikle işçi ve öğrenci hareketinin sık sık başvurduğu eylem biçimlerinden biri oldu (Eliçin, 2011).

Lefebvre için kent hakkı kavramı 1996’ların sonundaki toplumsal hareketleri açıklamak üzere ilk önerildiğinde, Paris’in modernleşmesine ve ayrımcılığa karşıdır, çok bariz biçimde ayrımcılık yapma amacıyla üretilmiş bir mekana doğru sürgün edilmeme hakkıdır ki bugün Türkiye şehirlerinde birçok kişinin durumunu çağrıştırmaktadır (Cassidy, 2011).

Türkiye’de kent hakkının daha çok konut hakkına paralel olarak ortaya çıktığı görülmektedir. İstanbul’da Fikirtepe, Başbüyük, Gazi ve 1 Mayıs Mahalleleri, Armutlu, Sulukule, Fener-Balat, Ankara’da Mamak ve Dikmen Vadisi direnişleri bunların ilk akla gelen örneklerdir. Bununla birlikte tek el işçilerinin direnişi ve Cumartesi Anneleri’nin

Galatasaray Meydanı'nı işgali kent hakkı açısından olmasa da en azından mekanın işgali ve kendi amaçları için kullanımı açısından küçük deneyimler olarak nitelendirilebilir.

II.1.3.2. Gezi Direnişi ile “Kent Hakkı”nda Yeni Bir Dönem

“Hiçbir şey eskisi gibi olmayacak!” yazıyordu direnişin ardından her yerde. Çünkü artık halk uyanmıştı, korku duvarını aşip sesini yükseltmeye başlamıştı ve Gezi Parkı'yla kentine sahip çıkma deneyimi yaşamıştı. İnal (2013) Gezi'yi “farklı bir hayat tarzını yaratabilme, farklı bir insan ve ilişkiler üretebilmenin mümkün olduğuna dair yaşanan bir pratik” olarak tanımlayacaktır.

Zizek'in kitabında yer alan Komünist döneme ait eski bir fıkradan bahsetmek yerinde olacak. Bir adamı çalışmak için Doğu Almanya'dan Sibiry'a göndermişler. Adam mektuplarının sansür görevlilerince okunacağını biliyormuş, bu yüzden daha gitmeden dostlarına. “Aramızda bir şifre belirleyelim. Benden aldığımız mektubu mavi mürekkeple yazmışsam, söylediklerimi doğru diye anlayın. Fakat kırmızı mürekkeple yazmışsam da yalan olduğunu bilin,” demiş. Bir ay sonra dostları ondan ilk mektubu almışlar. Mektup mavi mürekkeple yazılıymış. Mektupta şöyle deniyormuş: “Burada her şey harika. Mağazalar tıka basa gıda maddesiyle dolu. Sinemalarda Batı'nın iyi filmleri gösteriliyor. Daireler geniş ve lüks. Bulamayacağınız tek şey kırmızı mürekkep.” İşte bizim yaşadığımızda bu. Biz istediğimiz bütün özgürlüklere sahibiz. Fakat bir tek kırmızı mürekkebi bulamıyoruz, yani özgür olmadığımızı ifade edecek dili (Zizek, 2013). Geziyle birlikte artık o dilde çözülmüştü. Bir haykırış olarak ifade edilen kent hakkı can bulmuştu.

Olaylar patlak vermeden önce içinden geçilen süreçte Taksim Meydanı için dört farklı proje söz konusuydu: birincisi meydanı yayalaştırma projesi, ikincisi Atatürk Kültür Merkezi'nin restorasyonu veya yıkılıp yeniden yapılması, üçüncüsü Topçu Kışlası

projesi ve sonuncusu cami projesi idi. Kongar (2013) gezi direnişinin birinci projenin uygulanması sırasında başladığını aktarıyor. Meydanın yayalaştırılması projesi devam ederken, Gezi Parkı'nın Divan Oteli'ne bakan duvarı yıkıldı ve buradaki ağaçlar (iddiaya göre taşınmak üzere) sökülmeğe başlandı. İşte çevreciler bu ağaçların sökülmesini protesto için eyleme başladılar. Direniş karşı acımasız ve şiddetli müdahale, kamuoyunu ayağa kaldırdı ve hareketin niteliğini değiştirdi.

Gezi direniş çıkış itibariyle kentsel dönüşüm politikalarına, ekolojik yıkıma, ortak alanların metalaştırılmasına karşı bir itirazdı, yani neo-liberal itikadın temellerine bir itiraz (Benlisoy, 2013). Bu itiraz Özdek'e (2013) göre de AKP iktidarının sermaye kesimleriyle ortaklaşa yürüttüğü kentsel rantı yağmalama sürecine Gezi Parkı'nı da dahil etmesiyle başlayıp birkaç gün içinde Türkiye'ye yayılırken talepleri de hızla devrimci bir içerik kazanmıştı.

Gezi Direnişini Türkiye'deki diğer kent hakkı mücadelelerinden ayıran ve onu yeni bir dönem olarak nitelendirmemizi sağlayan birçok özelliği mevcuttur. Bunlardan ilki kent hakkı kavramının ortaya atıldığı 68 Mayısı önceki dönemde olduğu gibi yasaklar, huzursuzluklar ve neoliberal düzenin yol açtığı krizler ve kentin metalaştırılması olmuştur. Bunun sonucunda bir itirazı beraberinde getirerek kolektif bir şekilde kent sakinleri tarafından kentin ortak kullanım alanları talep edilmiştir. İkinci özellik ise eylemin "Wall Street'i İşgal et!" hareketi gibi kentin geleceğinde söz sahibi olabilmek için Lefebvre'nin de salık verdiği şekilde söz sahibi olmak istenilen alanın ele geçirilişidir. Öte taraftan oradaki gündelik hayat tarzı, ilişki biçimi, karar alma süreçlerine katılım, doğrudan demokrasiyi deneyimleme biçimi, kısaca yeni insan ilişkileri, farklı bir yaşam tarzı yaratabileceğini de gösterdi (Sönmez, 2013). Gezi Parkı'nda öncelikle alanı salt bir festival alanı gibi kullanmak yerine, bir forum alanına çevirmek, insanların siyaset konuşabildiği,

tartışabildiği, ortak kararlar alabildiği, karar alma mekanizmalarına katılabildiği bir yer haline getirmek üzere çalışıldı. Bu da kent hakkının kentin arzular doğrultusunda dönüştürülmesinin bir örneği olarak görülebilir.

II.1.3.3. Engellilerin Kent Hakkı Tartışmaları ve Eylemlerdeki Yeri

Pek çok kent, içinde yaşayanlara eşit koşullar ve fırsatlar sunmaktan uzaktır. Kent nüfusunun büyük bir bölümü, ekonomik, sosyal, kültürel ya da etik karakterleri nedeniyle, ya da cinsiyet ya da yaşları nedeniyle temel ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır (UNESCO-UN HABITAT ISS, 2005b).

Harvey, kentleri hareket, heyecan ve haz içeren farklılaşmış mekânlar olarak tanımlamaktadır. Kentler, baskılanmamış hareket ve arzuların olduğu kadar, sistematik güç, tehlike, baskı, hakimiyet ve dışlanmanın da tezahürüdürler (Swyngedouw, 2006). Kent hakkı kavramı, kent sakinlerinin ve özellikle kentsel alanlarda tehdit altında olduğu kabul edilen; yoksullar, çocuklar, yaşlılar, etnik azınlıklar göçmenler, cinsel dışlanmışlar, kadınlar gibi toplumsal kesimleri korumayı öncelikli olarak amaçlamaktadır (UNESCO/UN-HABITAT/ISSCISS, 2005b). Bu tanımın içinde her ne kadar engelliler yer almasa da engelliler hem Harvey'in söylediği gibi kentte baskı, tehlike ve dışlanmışlık tehdidi altındadır hem de en az burada sayılan gruplar kadar korunması gerekmektedir.

Dünya Kent Hakkı Sözleşmesi'nde ise kent hakkı; çocuklar, kadınlar, yaşlılar, yoksul ve düşük gelirliler, evsizler, engelliler, etnik azınlıklar, göçmen ve mülteciler, yerlerinden edilmişler gibi savunmasız grupları da ayrımcılık yapmadan kapsayacak şekilde tüm sakinlerin kentin olanaklarına eşit erişimi, yerel yönetime demokratik katılımların teşviki, temel hak ve özgürlüklerin yaygınlaştırılmaları ve güçlendirilmeleri şeklinde formüle edildi (Baysal, 2011).

Kent Hakkı, kent mekânının uyumlu gelişmesi ve kentte yaşayan tüm insanların –kentlilerin– bu gelişmeden eşit bir şekilde faydalanabilmesi için demokratik ve şeffaf bir ortamın oluşturulmasını sağlamayı hedeflemektedir. Uyumlu gelişme, gelişmenin sadece ekonomik ve fiziksel boyutuyla değil, aynı zamanda sosyal dâhil edilme, demokratik temsil ve katılım, karşılıklı tolerans, çok kültürlülük ve toplumsal dayanışma gibi yönleri de içeren sosyal, kültürel, politik ve çevresel gelişme ile de ilgilidir. Bunun sağlanması için de bir kentte barınma, sağlık, eğitim, istihdam, dinlenme ve eğlence, kültür, ulaşım, altyapı gibi servislerin ve tüm kamusal hizmetlerin kentlilerin kolay ve eşit olarak ulaşabilecekleri şekilde temin edilmesi gerekmektedir (Zeybekoğlu, 2008).

Kent hakkı sadece kentte dolaşma hakkı değil, kent hayatında ve merkezinde yer alma hakkıdır. Hep beraber kent merkezinde bir araya gelmeden, karşılaşmalar olmadan, kent ve kentlilik olamaz (Merrifield, 2011). Bu açıdan bakıldığında engellilerin de diğer insanlarla buluşmadığı bir kentte kent hakkı eksiktir. Peter Marcuse'un bir zamanlar dediği gibi kent hakkı aynı zamanda yeniden dağıtım hakkıdır, tüm insanlar için değil, ondan yoksunlar ve ona ihtiyacı olanlar için. İnsanlar ve kent onu sahiplendikçe yaşayacak bir haktır.

Kent Hakkı için bir Türkiye deneyimi olan Gezi Parkı işgallerinde kadın hakları temsilcilerinin, LGBT temsilcilerinin yer aldığı görülürken engelli toplulukları temsil eden kimseyi göremedik. En Özel Fotoğraflarla Gezi Direnişi'ne (2013) baktığımızda birçok farklı kesimi aynı karede görürüz ancak engellilerin bulunduğu karelere rastlamak biraz güç olmaktadır. Erdemol'e (2013) göre kentin mağdurlarını tek tiipleştiren çapulcu sözcüğü altında eşcinseli, türbanlısı, içkiseveri oradaydı. Peki, kentin en dezavantajlı gruplarından biri olan engelliler neredeydi? Her kesimden muhalif gruplar kentteki haklarını savunurken engelli gruplar yazarlar da dâhil olmak üzere şehrin

görünmeyen/gösterilmeyen mağdurlarından mıydı? Yoksa oluşumlar engellilerin temsilinde yetersiz mi kalmışlardı?

II.2.Çerçeve Metinler

Kent Hakkı ve engelli haklarını daha iyi anlayarak engellilere dönük yapılan faaliyetleri incelemek için Avrupa Kentsel Şartı ve BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’yi incelemek gerekmektedir. Böylece kurum ve kuruluşların kent hakkı ve kente entegrasyona yönelik olarak yapılan faaliyetleri değerlendirmek daha basit olacaktır.

II.2.1. Avrupa Kentsel Şartı

Avrupa Kentsel Şartı, 1980-1982 arasında Avrupa Konseyi’nce düzenlenen “European Campaign for Urban Renaissance” çalışmaları sonucunda oluşturulmuş bir metindir. Kentsel fiziksel çevrenin geliştirilmesine, mevcut konut alanlarının iyileştirilmesine, kentlerde toplumsal ve kültürel olanakların yaratılmasına ve toplumsal kalkınma ile halk katılımına dayanan bu kampanya için çalışmalar 1986’dan sonra Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Sürekli Konferansı çerçevesinde sürdürülmüştür. Bu kapsamda düzenlenen kongreler, konferanslar, yayınlar gibi etkinlikler Avrupa Kentsel Şartı’na dayanak oluşturmuştur (Avrupa Konseyi, 2005).

Avrupa Kentsel Şartı, 17-19 Mart 1992 tarihleri arasında gerçekleşen Avrupa Konseyi Avrupa Yerel Yönetimler Konferansı’nda kabul edilmiştir. Şart’ın ulusal hükümetlerin değil de yerel yönetimlerin imzasına açıldığını da vurgulamak gerekir. Avrupa Kentsel Şartı çerçevesinde hazırlanan “Avrupa Kentsel Haklar Bildirgesi” de, kentte yaşayan bireylerin gündelik yaşamlarında karşılaştığı sorunlar konusundaki haklarını bir araya getiren bir belge niteliğini taşımaktadır.

II.2.1.1.Avrupa Kentsel Şartı'nın Doğuşu

II.2.1.1.1.Kentsel Mekân Düzenleme İhtiyacı ve AKŞ'nin Ortaya Çıkışı

Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi gibi örgütlenmelerin kentsel yaşamı ilgi alanı içinde görmesinin ve kentsel politikaların gelişim doğrultusunu belirleyecek yol gösterici metinler ortaya koymasının en önemli nedeni, Avrupa'nın dünyanın en kentleşmiş bölgelerinden birini oluşturmasıdır. Nüfusunun yaklaşık %80'i kentsel alanlarda yaşayan bu örgütlenmelerin kentsel politikaları ilgi alanı dışında görmesi de beklenemezdi (Duru, 2005).

Kentsel sorunların giderek yoğun biçimde ilgi görmesinin bir diğer nedeni toplumsaldır. Son dönemde izlenen ekonomik ve siyasal politikaların bir sonucu olarak kentsel alanlarda göç, işsizlik ve konut gibi toplumsal sorunların ağırlaşması ortak düzenlemeler gerçekleştirilmesini zorunlu kılmıştır. Kuşkusuz bunlara, doğal kaynaklar üzerindeki baskının artışı, gündelik yaşamın giderek zorlaşması ve su, kanalizasyon, trafik gibi yerel sorunların ağırlaşması da eklenebilir.

Kentsel politikaların oluşturulmasında özellikle Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nin yapmış olduğu düzenlemeler karşımıza çıkmaktadır. AB açısından kentler ayrı bir sorun alanı olarak algılanmadığı için yakın zamanlara değin kentsel politikayı belirleyecek kapsamlı bir düzenlemeye gidilmemiştir.

Çevre sorunlarını düzenleyen kimi belge ve girişimlerin ortak kentsel politikaların oluşturulmasında önemli etkisi bulunur. Bu açıdan, Birliğin kentsel politikasının başlangıcı, 1986 Avrupa Tek Şartı'na kadar götürülebilir. 1957 Roma Antlaşması'nda değişiklik yaparak ilk kez çevre sorunlarına bağımsız bir bölümde yer veren Avrupa Tek Şartı'nın AB kentsel politikası için de bir dönüm noktasıdır. Birlik

çapında çevre sorunları alanında gerçekleştirilen çok sayıda düzenlemeyi ve 1986’da başlatılan, “Eurocities Network” gibi girişimleri AB kentsel politikasının ilk adımlarından saymak gerekir. 1990 yılında yayımlanan “Green Paper” 1990’da yayınlanan bu rapor, 1993 tarihinde Çevre Departmanı’nca yeniden düzenlenmiş; “Kent Merkezleri ve Yeniden Gelişim” başlığıyla yayınlanmıştır. Söz konusu raporu, 1994’te “Canlı ve Yaşanılır Kent Merkezleri: Mücadele Toplantısı” adlı toplantı ve bu toplantıya ilişkin rapor izlemiştir. Aynı yıl imzalanan Aalborg Sözleşmesi ile, sürdürülebilir kentler oluşturmak üzere ölçütler belirlenmiş ve bu sözleşme bağlamında oluşturulan “Avrupa Sürdürülebilir Şehirler-Yerleşmeler Kampanyası” ile, tüm yerel yönetimler bu kampanyaya katılmaya davet edilmiştir (Özden, 2001).

Avrupa çapında giderek ağırlaşan kentsel sorunlara karşı alınacak önlemler konusunda daha geniş kapsamlı girişimler ise 1990’ların son döneminde gerçekleştirilmiştir. 1999’da Postdam’da benimsenen “European Spatial Development Perspective-ESDP” buna ilk örnekken, 1949’da kurulan Avrupa Konseyi’nin amaçları arasında Avrupa’da, insan haklarını, parlamenter demokrasiyi, hukuk devletini geliştirmek ve bireylerin toplumsal-hukuksal durumlarını birörnekletirerek bir Avrupalılık bilinci yaratmak bulunmaktadır (AK, 2005a). Bu amaç doğrultusunda Konsey, kentsel politikayı da ilgi alanı içinde görerek, kentsel yaşam koşulları ile ilgili sorunları insan hakları kavramı ile birlikte ele almıştır. Örgüt’ün ürünü olan “Avrupa Kentsel Şartı” ve “Avrupa Kentsel Haklar Bildirgesi’nin, Avrupa’da kentsel yaşamın ve kentsel politikaların gelişim doğrultusunu belirleyen temel belgelerden olduğu söylenebilir.

II.2.1.1.2.Tarihçesi, Amacı, Kapsamı ve Yapısı

Avrupa Konseyi’nin insan hakları konusundaki çağrılarına koşut olarak kampanya, “yerleşmelerde daha iyi yaşam” (“A better life in towns”; “desvilles pour

vivre ”; “Stadte zum Leben ”) sloganıyla kentsel gelişmenin nicelikselden çok niteliksel yönleriyle ilgilendiğini ortaya koymuştur. Söz konusu kampanya kapsamında, uluslararası bir Komisyon tarafından, 1982-1986 arasında yapılan bu çalışmalar; daha sonra Avrupa Konseyi’nde kentsel politikalarla ilgili ayrı bir program olarak devam etmiştir. Bu program daha sonra 1986’da; merkezi yönetimin alt birimi sayılan yerel yönetimlerin, kentsel konularda gitgide artan sorumluluk yüklenmesi demek olan “yerinden yönetim ” mantığının desteklenmesinden hareketle, Avrupa Yerel ve Bölgesel İdareler Daimi Konferansı’na (AYBİK’e) aktarılmıştır.

1986’dan günümüze; birçok istişare konferans ve sempozyumlarla tanıtılan, hazırlanan çeşitli rapor ve kararlarla, destekli bir program oluşturulmuştur. Bu raporlara dayanılarak hazırlanan ve kentsel gelişmeyi çeşitli yönlerden ele alan çalışmalar, daha sonra Avrupa Belediyelerine gönderilmiştir. Şart Avrupa kentlerinin taşınması gereken nitelikleri belirterek, bu niteliklere sahip olamayan kentlerin ulaşmaları gereken düzeyleri de göstermektedir.

Şartın amacı: Yerel yönetimler için kent yönetimi el kitabı oluşturmak; Gelecekteki olası Kentli Hakları Kongresi için temel ilkeleri oluşturmak; Şartın ilkelerini yerine getiren kentler için verilecek uluslararası ödüllere temel oluşturmak; Fiziksel çevre ve yasalarıyla ilgili yaptırımlar için Avrupa Konseyi’nin bu konulara ilişkin katılımına bir vize oluşturmak aynı zamanda Avrupa Konseyi’nin ve özellikle Daimi Konferans’ın kent sorunlarına ilişkin tüm çalışma sonuçlarının bir çözümlenmesini yapmaktadır (Palabıyık, 2004).

Yapı olarak şart, kentsel gelişmenin farklı boyutlarına ilişkin, açıklamalı paragraflarla desteklenen, bir dizi kısa ve açık ilkelere oluşur.

II.2.1.2.Avrupa Kentsel Şartı Ana Metni

Avrupa Kentsel Şartı, 20 maddelik bir bildirge ve 13 maddelik şart ilkelerinden oluşmaktadır. Şart Avrupa Konseyi'nin temel hak ve özgürlüklerin korunması çağrılarına paralel olarak, Avrupa'da hemen her ülkeye uygulanabilecek bir dizi yol gösterici evrensel ilke tanımlamaktadır. Önemle benimsenen temel iki ilke ise “işbirliği ve dayanışma”dır. Şart kentsel yerleşimlerdeki yaşam kalitesini yükseltebilmek için; karar verme mekanizmalarını merkezden çevre yerleşimlere yaymak amacıyla; yerel yönetimler ve kent sakinleri arasında “kentlerin çeşitli sorunlarını yakından anlamak ve yerel halkı karar verme süreçlerine katmak” için tüm Avrupa kentleri arasında “işbirliği ve dayanışma”yı gerekli görmektedir (Akın & Pektaş, 2010).

II.2.1.2.1.Avrupa Kentli Hakları Bildirgesi

Aşağıda belirtilen hakların gerçekleşmesi fertlerin, dayanışma ve sorumlu hemşehriliğe ilişkin eşit yükümlülükleri kabul etmesine bağlıdır. Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kent sakinleri şu haklara sahiptir; güvenlik, kirletilmemiş sağlıklı bir çevre, istihdam, konut, dolaşım, sağlık, spor ve dinlenme, kültürler arası kaynaşma, kaliteli bir mimarı ve fiziksel çevre, işlevlerin uyumu, katılım, ekonomik kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, mal ve hizmetler, doğal zenginlikler ve kaynaklar, kişisel bütünlük, belediyeler arası işbirliği, finansal yapı ve mekanizmalar ve son olarak eşitlik.

II.2.1.2.2.Avrupa Kentsel Şartı Konu Başlıkları ve İlkeler

Kentte kentli ile barışık, her uygulamasında onu dikkate alan ve yaşam kalitesini yükselten bir yönetim anlayışını teşvik eden Şart bazı konulara ağırlık vermektedir (Daoudov, 2008). Şartın ağırlık verdiği konular 13 maddeden oluşurken bu konuları açıklayan 68 ilkeyi barındırmaktadır. Bu madde başlıkları ise şöyledir: Ulaşım ve

dolaşım, kentlerde çevre ve doğa, kentlerin fiziki yapıları, tarihi kentsel yapı mirası, konut, kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi, kentlerdeki özürsüz ve sosyo-ekonomik bakımdan engelliler, kentsel alanlarda spor ve boş zamanları değerlendirme, yerleşimlerde kültür, yerleşimlerde kültürler arası kaynaşma, kentlerde sağlık, halk katılımı, kent yönetimi ve kent planlaması ve son olarak kentlerde ekonomik kalkınmadır.

II.2.1.3. Avrupa Kentsel Şartı II: ‘Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto

Özünde ekonomik amaçlara dayanan AB’den farklı olarak 2. Dünya Savaşı’nın ardından 1949’da oluşturulan Avrupa Konseyi’nin (AK) özellikle “insan hakları, demokrasi, kent kültürü ve toplumsal gelişme” hedefleriyle ilan edilen manifesto, AK’nin “Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi”nde geliştirilmiştir.

II.2.1.3.1. Avrupa Kentsel Şartı’nın Güncellenmesi İhtiyacı

Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, 2002 yılında Avrupa Kentsel Şartı’nı gözden geçirmeye karar vermiş olup, bu yönde çalışmalar başlatmıştır. Kentin istikrarlı şekilde gelişmesinin bir anahtarının da yaşam kalitesinin yükseltilmesinin olduğuna inanan Kongre, şartın günümüzün ihtiyaçlarına göre yeniden gözden geçirilmesine ve modernize edilmesine önem vermektedir. Kentsel Şart’ın kabul edilmesinden sonra, Avrupa’da siyasi, yapısal, sosyal ve ekonomik durumun artık değiştiği görülmektedir. Şart’ın yenilenmesi için yapılan araştırma ve hazırlık çalışmalarında, Avrupa’da kentlerin değişmekte ve karmaşıklaşmakta, gelişim açısından da farklılaşmakta oldukları gerçeği ortaya çıkmıştır (Daudov, 2008).

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda 2008 tarihinde Avrupa Kentsel Şartı II (AKŞ II) 29 Mayıs 2008 tarihinde önerilmiş ve Avrupa Konseyince kabul edilmiştir (Pektaş & Akın, 2010).

II.2.1.3.2. Avrupa Kentsel Şartı II'nin Yapısı

Şart; “gerekçe” “Avrupa kent müktesebatı ve yeni bir kentlilik için beklenti”, “kentli olarak kent ve kasaba halkı”, “sürdürülebilir kent ve kasabalar”, “uyumlu kent ve kasabalar”, “bilgi temelli kent ve kasabalar’ ve ‘sonuç’ bölümlerinden oluşmaktadır.

Şart II, 85 maddeden oluşuyor ve insan hakları, yerel kalkınma ve dayanışma, kentlerin ve kentliliğin öncelikleri, kadınlar, çocuklar, sürdürülebilirlik, siyasal ve kurumsal düzenlemelerle ilgili önemli vurguların yer alıyor. Şartın 7. maddesinde altı çizilen “kent hakkı” 9. maddesinde “yeni bir kentsel yaşam şekli”, 17. maddesinde “kentler ve kasabaların orada yaşayanlar” ın olduğu ve onlar için var olduğu; 22. maddesinde vurgulanan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı gibi değerlere yer verilmesi, “yeni kent yönetimi” anlayışı için önemlidir (Çukurçayır, 2011).

Kentsel Şart II, kentlere dört alanda yol göstermektedir: sürdürülebilirlik; küresel kent; çeşitlilik ve dayanışma; siyasi irade ve mesleki uzmanlık. Yapısı itibarıyla ise yeni Kentsel Şart beş ana başlıktan oluşmakta olup, bu başlıklar bir takım konulara ayrılmaktadır. Konuların her biri için uygulanacak politikalar ayrıca önerilmekte ve ana başlıklarda yönetim, ekoloji, ekonomi, adalet ve şekil konuları ele alınmaktadır (Daudov, 2008).

II.2.1.4. Avrupa Kentsel Şartı'nın Kent Hakkı Açısından Değerlendirilmesi

Avrupa için çığır açıcı bir adım olan 1992 Avrupa Kentsel Şartı'nın kabulünden itibaren geçen süre içinde kente ve kent sorunlarına ilişkin olarak çok sayıda temel belge kabul edilmiştir. Çok farklı kuruluşlardan çıkan bu belgeler “kent hakkı” kavramını bir kez daha kabul etmekte ve “kentteki vatandaşların kentsel politikaların merkezinde yer alan vazgeçilemez rolü ”nü vurgulamaktadır (Akın & Pektaş, 2010). Tüm

belgelerin yanı sıra AKŞ' nin kent hakkının anıldığı ilk belge olması, daha iyi bir kent yaşamı için yol gösterici ilkeleri içermesi ve engellilere yönelik maddelerin de bulunması sebebiyle şartın hem kent hakkı hem de engelli hakları açısından önemi büyüktür.

Avrupa Kentsel Şartı'nın 'Kentlerdeki Özürlü ve Sosyo-Ekonomik Bakımdan Engelliler' konu başlığında yer alan ilkeler erişilebilirlik, bütünleştirme ve işbirliği konularına yoğunlaşmıştır. Şartın 1, 4 ve 5'inci maddeleri kentsel tasarımı ve evlerin tasarımının engellilerin erişimine uygun olması ve sosyal olanaklara olan erişimin kolaylaştırılmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Şartın 2. maddesi yapılacak politikaların engelliler için aşırı himayeci değil toplumla bütünleştirici olmasının ve 4. maddesi engellilere yönelik çalışmalar yapan grupların birbiriyle dayanışma içinde olmasının gereğini anlatır.

AKŞ II'nin 64'üncü, 66'ncı, 67'nci ve 71'inci maddeleri kent hakkı ve engelli haklarına yönelik söylemler içermektedir. Şartta kentlerimiz ve kasabalarımız, her türlü sosyal ortamdan gelen insanların her gün birbiri ile harmanlandığı ve insanların yaşadığı, çalıştığı, çok nesilli, çok kültürlü ve çok dinli yerler olarak tanımlanmıştır.

Şartın 64'üncü maddesinde sosyal ve finansal zorluklarla karşı karşıya olan kesimlerle dayanışma, sosyal dışlamayla savaşıma konularına yer verilmiştir. Herkesin kentlerin ve kasabaların sunduğu potansiyelden yararlanma fırsatının olduğunun vurgulanmıştır.

Şartın 66'ncı maddesinde adil bir gelişim için her türlü ayrımcılıkla mücadele edileceği vurgulanmıştır. Sosyal ve mekânsal uyumu kentsel politikanın amacı olarak belirlemiştir. 67'nci madde ise kent içindeki kırılgan gruplardan biri olan engelliler için de

güvensizlik anti sosyal davranışlar ve kent toplumuna ait olma duygusu ile ilgili konularda olan önyargıların yıkılması gerektiğini vurgular.

Şartın 71. Maddesinde birçok kent hakkı tanımında da rastladığımız kent bir medeniyet kavşağı, iletişim ve buluşma yeri, farklılıkların karşılıklı saygı çerçevesinde tarafların özgürce birbiriyle iletişim kurduğu bir yer olarak tanımlanmıştır.

II.2.2. BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (EHS), uluslararası bir insan hakları antlaşması ve gelişim aracıdır. 2006 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 2008 yılının Aralık ayında yürürlüğe girmiştir. EHS'den önce gelen uluslararası insan hakları antlaşmalarında ortaya konulan haklar engellileri de kapsamalarına rağmen, EHS'nin benimsenmesinden önce engelliler, uluslararası insan haklarının desteklenmesi ve korunması sistemi içerisinde büyük oranda görünmez olarak kaldılar.

EHS, uluslararası hukukta, engelliliğe doğru çeşitli kavramsal dönüşümleri kodifiye etmektedir. Bu, engelliliği, bir kişinin eşit temelde topluma tam ve etkin katılımını engelleyen çeşitli manileri (tutumsal, çevresel ve yasal engeller dâhil) ve sakatlıkları olan bir kişinin diğer insanlar ile etkileşiminin sonucu olarak gören sosyal modeli içermektedir. EHS, engellileri diğer insanların tedavi, yönetim, bakım, acıma, bağış veya korku nesnesi olarak değil insan haklarının öznelere olarak ve diğerleri ile eşit gördüğü bir engelli insan hakları yaklaşımı da ortaya koyar.

II.2.2.1. BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin Doğuşu

II.2.2.1.1. Yeni Bir Sözleşme İhtiyacı ve Sözleşmenin Ortaya Çıkışı

Çocuk Hakları Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerine rağmen engellilerin topluma katılımında engellerle

karşılaşmaya devam ettikleri, haklarından tam olarak yararlanamadıkları, ortaya çıkan yeni haklar, mevcut hakların yeniden yorumlanması ve söylem değişimi ile birlikte hak sahibi, özerk bireyler olarak toplumun bir parçası oldukları anlayışı doğrultusunda, engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik etmek, korumak ve sağlamak ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirmek amacıyla yeni bir sözleşme hazırlama ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Engelli hakları konusunda geçmiş yıllarda benimsenen ama bugün için terkedilmiş olan tıbbi ve sosyal yaklaşım, bugün artık yerini insan hakları yaklaşımına bırakmış durumdadır. Bu yaklaşımın bir uzantısı olarak, engelli bireylere yaklaşım, engelli bireylerin sorunlarının tek tek formüle edilerek çözülmesi yerine, temel insan hakları, eşitlik (maddi ve fiili) ve eşit yararlanma ilkesi üzerinden geliştirilen bir yaklaşım haline almıştır.

II.2.2.1.2. Tarihçesi, Amacı, Kapsamı ve Yapısı

BM daha önceleri engelliler için çeşitli düzenleme ve belgeler yapmıştır. İlk önemli belge Avrupa Sosyal Şartı'dır. 1974 Yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 13 maddelik Engeli Kişilerin Hakları Bildirgesi'ni yayınladı. 1993 yılında ise 22 maddelik Engelliler İçin Fırsat Eşitliği konusunda Standart Kurallar'ı kabul etti. Ancak bunlar tavsiye niteliğinde belgelerdi. Bu nedenle imzalayan devletler için bağlayıcı olan Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi 16 Aralık 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilerek üye devletlerinin imzasına açıldı. Sözleşmeye şu an itibarıyla 177 ülke imza koymuş ve 137 ülke tarafından da onaylanmıştır (Altı Nokta Körler Derneği İstanbul Şubesi, 2013).

Sözleşmeye ek İhtiyari Protokol ise, 113 ülke tarafından imzalanmış ve 78 ülke tarafından da onaylamıştır. İhtiyari protokol, kişi ve gruplara sözleşmenin uygulanmasını denetlemek üzere kurulan Birleşmiş Milletler'in Engellilerin Haklarına İlişkin Komite'sine iç hukuk yolları tükendiğinde başvuru olanağı tanımaktadır (Yalvaç, 2012). Türkiye ise Sözleşmeye ek İhtiyari Protokolü 28 Eylül 2009 tarihinde imzalamış, ancak halen onaylamamıştır. Dolayısıyla Sözleşmeye ek İhtiyari Protokolün şuan ülkemiz için bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Ancak özellikle STK'lar Ek İhtiyari Protokol onaylanmamış olsa da Gölge Rapor adı ile anılan bir yöntemle ülkedeki durum hakkında (sözleşmeden doğan hakların kullanımına ilişkin) başvuru yapabilmektedir (Özgül, 2012).

Şartın amacı özürlü kişilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını kolaylaştırmak, korumak, sağlamak ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirmektir.

Sözleşme, bir başlangıç kısmı ile 50 maddeden oluşmaktadır; 1 ile 9. maddeler Sözleşme'de güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin tümü bakımından uygulanması gereken tanım ve ilkeleri ortaya koymuş; 10 ile 30. maddeler güvence altına alınan hak ve özgürlükleri ayrıntılı olarak düzenlemiştir; 31 ile 50. maddelerde ise Sözleşme'nin uygulanmasına ilişkin "istatistik ve veri toplama" gibi teknik hususlar düzenlenmiştir (Gül, 2012).

I.2.2.2. BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme Metni

I.2.2.2.1. BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin İçeriği

Sözleşme kısaca üç bileşenden oluşmaktadır: Engelli bireylerin ve yakınlarının temel/askari ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanması, topluma dâhil edilmeleri ve karar alma süreçlerine bizzat engellilerin katılımı.

Sözleşme engelliliğin gelişen bir kavram olduğu ve engellilik durumunun, sakatlığı olan kişilerin topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını engelleyen tutumlar ve çevre koşullarının etkileşiminden kaynaklandığı gerçeğini kabul ederek; bir kişinin engelli olduğu için ayrımcılığa maruz kalmasının her bireyin doğuştan sahip olduğu insanlık onurunun ve değerinin de ihlal olması anlamına geldiğinin altını çizerek (Hürriyet, 2012).

II.2.2.2.2. BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin İlkeleri

Bu sözleşmenin ilkeleri şunlardır: Kendi seçimlerini yapma özgürlükleri ve bağımsızlıkları da dahil olmak üzere, kişilerin doğuştan sahip oldukları onura ve bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesi; Ayrımcılık yapılmaması; Topluma tam ve etkili katılım ve dahil olma; Farklılıklara saygı gösterilmesi ve engelliliğin insan çeşitliliğinin ve insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesi; Fırsat eşitliği; Erişilebilirlik; Kadın ve erkek arasında eşitlik; Engelli çocukların gelişen kapasitelerine saygı duyulması ve engelli çocukların kendi kimliklerini koruyabilmeleri için haklarına saygı duyulmasıdır.

Sözleşmenin ilk üç maddesi insan hakları temelli bir yaklaşıma sahiptir. İnsan hakları ve temel özgürlükler göz önünde bulundurulduğunda, evrensellik, bölünmezlik ve bağımsızlık ilkelerinde değerlendirilmesi önemlidir. Buna ek olarak, engelli kişilerin karşılaştığı fırsat eşitsizliği ve ayrımcılık karşısında, devletin tüm engelli vatandaşlara diğer vatandaşlara olduğu gibi eşit davranması sorumluluğu her iki tarafı da etkilemektedir (Polili, 2012).

II.2.2.3. BM Engelli Haklarına Sözleşme'nin Engelli Hakları Açısından Değerlendirilmesi

Türkiye'de nüfusun %12'si engelli bireylerden oluşmaktadır. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından Devlet İstatistik Enstitüsü'ne 2002 yılında yaptırılan "Türkiye Özürlüler Araştırması" ile ülkemizdeki engellilik profili geniş kapsamlı olarak araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, engelli olan nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %12.29'dur. Buna göre ülkemizde 8.431.937 kişi engelli olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Farklı kültürlerde engellilik kavramına atfedilen anlam değişmekle birlikte, dünya nüfusunun yaklaşık %10'unun, başka bir ifade ile 600 milyonun üzerinde kişinin engelli olduğu tahmin edilmektedir. Engelliler sayısal olarak azımsanmayacak büyüklükte bir nüfusu temsil et- mekle birlikte, haklarını kullanma ve arama bakımından oldukça zayıf bir gruptur (Çağlar, 2011).

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme ile BM tarihinde ilk kez bir sözleşme tecrübeyle uzmanların katılımıyla yani bizzat engelli bireyler ve engelli bireylerin oluşturdukları sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla hazırlandı. Sözleşme, engelli bireyleri, 'hasta' ya da 'sakat' insanlar olarak tanımlandıkları hizmet sistemlerinin nesnesi olmaktan çıkartmaktadır. Bunun yerine kendilerine sunulan hizmetlerin kalitesinin artması ve sürekli iyileştirilebilmesi için aktif olarak rol almaya davet etmekte, devletleri de bunun altyapısını hazırlamakla yükümlü kılmaktadır (Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi Derneği, 2012).

BM Engellilerin İnsan Haklarına Dair Sözleşmenin en önemli özelliği, engellilik kavramına getirdiği tanım ve bu doğrultuda düzenlediği hukuksal güvencelerdir. Sözleşme, engelliliği bireydeki sorunları açıklayan ve çözümü de bireyde arayan tıbbi yaklaşımın tersine, engelli olma durumunu fiziksel, ruhsal veya zihinsel rahatsızlıkları

bulunan kişilerle, bu kişilerin topluma tam ve etkin olarak katılımını önleyen çevresel ve davranışsal engeller arasındaki etkileşimle açıklayan sosyal yaklaşımı benimsemiş ve buna yönelik çözümleri güvenceye bağlamıştır.

Sözleşmede zihinsel ve ruhsal engelliler dâhil olmak üzere tüm engelliler hukuki ehliyete sahip, eşit ve özerk birer birey olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle engellilerin de tüm diğer bireyler gibi kendi yaşamları hakkında kendi kararlarını verebilen/verme hakkı olan birer birey olarak, yaşamlarını ilgilendiren kararlar dâhil, tüm karar mekanizmalarına ve süreçlerine dâhil olma haklarının teminat altına alınması yükümlülüğünü devletlere yüklemektedir. Bu hak, sözleşmenin giriş kısmında (n bendi) düzenlendiği gibi diğer maddelerin içinde de yer almaktadır. Devletler bu sözleşmenin uygulanmasının izlenmesinde sivil toplumun ve özellikle de engelliler ve onları temsil eden sivil toplum örgütlerinin izleme süreçlerine tam olarak katılımını sağlayacak önlemleri almakla yükümlüdürler.

Sözleşmenin giriş kısmında (i bendi) sözleşmeye taraf devletlerin engelliliğin çeşitliliğini tanıdığı yönünde madde bulunmaktadır ancak kentte yapılan düzenlemelerde diğer engelli gruplar arasında zihinsel engelli grupların ihmal edildiği göze çarpmaktadır. Oluşumların faaliyetlerini incelerken kullandığımız filtrelemede yer alan işbirliğinin önemi konusu ise sözleşmenin giriş bölümünde (l bendi) vurgulanmaktadır. Kent hayatı içinde dezavantajlı gruplardan engellilerin karşılaştığı sorunların çözümünün taraf devletleri ekonomik, sosyal ve kültürel ortamlarda geliştireceği yine giriş bölümünde (x bendi) üzerinde durulan konulardandır.

Sözleşmenin tanımlar bölümünde açıklanan ‘engelliliğe dayalı ayrımcılık’ ‘makul uyumlaştırma’ ve ‘evrensel tasarım’ kavramları oluşumların faaliyetlerini incelerken kullanmamız gereken iki filtreyi daha ortaya çıkarır. Bunlar:

‘erişim/erişilebilirlik’ ve ‘bütünleştirme’dir. Sözleşmeye göre “Engelliğe dayalı ayrımcılık” siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alandaki tüm insan hak ve temel özgürlüklerinin diğerleri ile eşit bir şekilde kullanılması veya bunlardan yararlanılması imkanını ortadan kaldıran veya bunu engelleyen her türlü ayrımanın, dışlamanın veya kısıtlamanın engelliğe dayalı olarak yapılmasıdır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık, makul uyumlaştırmanın yapılmaması dahil her türlü ayrımcılığı kapsar.

“Makul uyumlaştırma”, engellilerin tüm insan haklarını ve temel özgürlüklerini diğerleriyle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere somut durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve uyarlamaları ifade eder.

“Evrensel tasarım” ve “kapsayıcı tasarım”, ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir tasarıma veya uyarlanmaya gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilceği şekilde tasarlanmasıdır.

Bu sözleşmenin gereği olarak Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, sivil toplumun katkı, görüş ve eleştirilerinin de alınarak hazırlanan Ulusal Rapor Taslağı ile Türkiye’nin engelli hakları konusunda dünyadaki yerini de ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Birleşmiş Milletler’e bilgi sunulmasının yanında Türkiye’nin diğer ülkelerle karşılaştırılmasına da fırsat tanıyacak taslakla birlikte engelli hakları konusunda Türkiye’nin eksiklikleri ile birlikte yapılması gerekenler de somut bir şekilde görülmüş olacaktır. Bu bağlamda sözleşme engelli haklarınının değerlendirilmesindeki kriterleri oluşturma açısından çalışmamızda bir pusuladır.

II.3. Engelliler İçin Kent Hakkı'na Yönelik İlkeler

Kent Hakkı ve Engelli Hakları sıkça bir araya gelen kavramlardan değildir ancak; tüm dezavantajlı gruplarla birlikte engellilerin, yaşadığı yerde söz sahibi olarak kenti ihtiyaçları doğrultusunda değiştirme hakkının göz ardı edilmesi de mümkün değildir.

Avrupa Kentsel Şartı'na göre her kentlinin en temel hakkı, kentteki tüm sosyal aktivite ve olanaklara, yaş, ırk, bedensel ve zihinsel kabiliyetlerine bakılmaksızın, kendi özgür iradeleriyle erişebilme hakkıdır. Ancak, genel bir kural olarak kentlerimiz öncelikle, mevcut çalışan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanır. Engelliler ise kentlerde geri planda kalmaktadır.

BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'ye göre taraf devletler başlangıç kısmı c maddesinde engelliliğin verilen bir kavram olduğunu ve engelliliğin sakat kişilerin, onların diğer bireyler ile birlikte eşit bir temelde topluma tam ve etkili katılımlarına olanak tanımayan tutumlar ve çevre koşullarıyla etkileşiminden kaynaklandıklarını tanırlar. Burada engelliliğin verilen bir kavram olarak ifade edilmesi soyut anlamda tutumlar üzerinden somut anlamda ise kentte yaşanan olumsuz fiziki şartların engelliliği beraberinde getirebileceğini anlatır. Diğer taraftan insanın bir taraftan kenti inşa etmesi diğer taraftan kendini orada yaşamanın zor koşullarıyla başa çıkmak zorunda bırakmasını da içerir. İnsanlar düz yollarına rampalar, merdivenler ve kaldırımlarla engeller koyar ve sonra da bunları geçmeye çabalarlar. Bu noktada başka bir açıdan da engelliliğin insana insan tarafından verilen bir kavram olduğunu söylemek mümkündür.

BM Engelli Hakları'na ilişkin Sözleşme'de engelli bireyler aynı zamanda toplumun doğal ve temel birimi olarak kabul edilir ve bu bireylerin tüm haklara eşit ve tam bir şekilde dahil olmaları gerekliliği vurgulanır. Her ne kadar kent hakkı diğer haklar kadar

somut olmasa da bu tahayyülün çatısı altına kentte yaşayan diğer bireylerle birlikte engellilerin de dahil edilmesi gerekmektedir. Bu sözleşmeye taraf devletler başlangıç maddesinde engellilerin toplumun refah ve çeşitliliğine yaptıkları ve yapabilecekleri katkıyı ve engellileri insan haklarının ve temel özgürlükleri tam kullanmaya ve topluma tam katılmaya teşvik etmenin, onların topluma ait oldukları hissine sahip olmalarını sağlayacağını, toplumun insani sosyal ve ekonomik yönden kalkınmasına katkıda bulunacağını tanırlar. Burada bahsedilen çeşitlilikle birlikte Kent Hakkı şemsiyesinin altına ne kadar çok toplumsal birim girerse kavramın o kadar güçlü olacağı söylenebilir.

II.3.1. Erişime Yönelik İlkeler

Erişim, erişilebilir, erişilebilirlik sözcükleri araştırmalarda çok yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yerden, başka bir yere istenilen sürede, ekonomik, güvenli, konforlu ve çevresine zarar vermeden gidebilmek, gidilecek yerin yakınına yaklaşabilmek, erişilebilirlik sözcüğü ile tanımlanmaktadır (Kuntay, 2006). Diğer bir tanımla erişebilirlik, yaşamın tüm alanlarındaki hak ve hizmetlere ulaşabilmek ve bunlardan yararlanabilmek anlamına da gelmektedir. Bununla birlikte günümüzde erişilebilirlik kavramı sadece fiziksel ulaşımın sağlanması boyutundan çıkarak, bilgisayarların gündelik yaşantımıza hızlı bir şekilde girmesi ve insan yaşamını değiştirmesi sonucu yeniden şekillenmiştir (Ataç & Şanlı, 2006).

Erişilebilirlik kavramı 6 ana başlık altında ele alınmaktadır. Erişilebilirlik sadece fiziksel boyutta ele alınmamalıdır. Fiziksel boyutunun yanında zamansal, çevresel, uzamsal, parasal ve bilgilendirme boyutlarındaki “engelleyiciler” erişebilirlik üzerinde etkilidir (Kaygısız, 2006). Engellilerin Kent Hakkı’na yönelik bir inceleme yaparken de fiziksel ve bilgilendirme boyutlarındaki erişimden bahsetmek yerinde olacaktır.

Engelli kişilerin erişim hakkının bir anlam ifade edebilmesi için engellilerin bağımsız yaşamalarının ve toplumun tüm alanlarına tam katılımının sağlanması ve engellilerin diğerleriyle eşit bir şekilde hizmetlere erişiminin sağlanması için uygun tedbirler alınması gerekmektedir. Alınacak olan bu tedbirler BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’de ve Avrupa Kentsel Şartı’nda çeşitli ilkelerle yer almıştır.

BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’nin hem genel hükümlerinde açıkça erişilebilirlik ve aynı zamanda ilgili olarak fırsat eşitliği hükümleri bulunur hem de sözleşmenin 9. Maddesi olarak “erişilebilirlik” ayrı bir başlık altında anlatılmıştır. Bu maddenin 1. bendine göre, taraf devletler, engellilerin bağımsız yaşamalarının ve toplumun tüm alanlarına tam katılımının sağlanması ve engellilerin diğerleriyle eşit bir şekilde fiziksel çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojisi ve sistemi dahil bilgiye ve iletişime, hem kırsal hem de kentsel bölgelerde halka açık olan veya halka sunulan diğer tesislere ve hizmetlere erişiminin sağlanması için uygun tedbirleri almalıdır. Bu tedbirler erişime yönelik engellerin tespitini ve ortadan kaldırılmasını da içermelidir.

Avrupa Kentsel Şartı’nda ise kentlerin, herkesin her yere erişebilirliğini sağlayabilecek şekilde tasarlanması ilkesi ve seyahat, iletişim ve kamu ulaşımının tüm insanlar için erişilebilir olması ilkeleriyle erişim konusuna dikkat çekilmiştir.

EHS’nın v maddesinde fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel çevreye, sağlık ve eğitim hizmetlerine, bilgiye ve iletişime erişimin engellilerin tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam yararlanmasını sağlamadaki önemini taraf devletler kabul eder. Burada da erişimin iki boyutundan söz edilmiştir; bunlardan birincisi olan fiziki boyutu detaylı inceleyerek buna yönelik ilkeleri ortaya koyacak olursak öncelikle fiziki erişimin neleri kapsadığını açıklamamız gerekir. Fiziki erişim daha çok mekansal bir anlamla birlikte ulaşım ve hareketlilikle paraleldir. Bu nedenle otobüs, minibüs, metro gibi özellikle

şehir içi ulaşımda kullanılan araçların aynı zamanda hareketliliğin düzgün bir şekilde sağlanabilmesi için yol, kaldırım, merdiven, rampa ve asansör gibi araçların engellilerin kullanımına yönelik olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Öte taraftan sırf fiziki erişim yeterli olmamaktadır. Engellilerin toplumdaki diğer bireylere karışması için sosyal ve kültürel olanaklar ve her türlü bilgi ve iletişim araçlarına yeterli erişimin olması gerekir. Madde 30 kültürel yaşama, dinlenme, eğlence ve spor etkinliklerine katılımdır. Buna göre taraf devletler, engellilerin diğerleriyle eşit bir şekilde kültürel katılım hakkını tanır. Bu çerçevede engellilerin kültürel materyallerden, onların erişilebilir biçimde olanları aracılığıyla yararlanmaları, televizyon programlarına, filmlere, tiyatroya ve diğer kültürel etkinliklere erişebilmeleri, tiyatro, müze, sinema, kütüphane ve turistik hizmetler gibi kültürel etkinliklerin yapıldığı veya hizmetlerin sunulduğu yerlere erişebilmeleri ve mümkün olduğu ölçüde ulusal kültür açısından önemli anıtlara ve alanlara erişebilmeleri gerekmektedir.

Engellilerin toplumsal yaşama tam katılımı, yapıları fiziksel çevrenin engelli bireylerin kullanımına uygun olarak düzenlenmesiyle mümkündür. Bütün ticari, idari ve kamu binaları; sosyo-kültürel, spor, sağlık ve dini faaliyetler; sokaklar; kamu alanları; kültürel, sosyal ve diğer aktivitelerin hepsi; özürlü ya da engelleri ne olursa olsun tüm yurttaşlar için erişilebilir olmalıdır.

EHS'nin f maddesinde taraf devletlerin standartlar ve kılavuz ilkelerin geliştirilmesinde evrensel tasarımdan yararlanılması ve engellilerin özel ihtiyaçlarını karşılamak üzere evrensel olarak tasarlanmış ve mümkün olduğu ölçüde asgari değişikliği ve az maliyeti gerektiren ürünlerin, hizmetlerin, ekipmanın ve tesislerin araştırılmasını, geliştirilmesini, mevcudiyetini ve kullanılabilirliğini sağlamayı veya desteklemeyi anlatır.

Burada bahsedildiği üzere evrensel tasarımdan yararlanılması ile eşitlikçi ve katılımcı, aynı zamanda ekonomik bir erişilebilir kent mümkün olmaktadır.

Madde 19(b)'ye göre engellilerin, kişisel destek dahil olmak üzere, toplum içinde yaşamak ve topluma dahil olmak için ihtiyaç duydukları, konut içi, kurum içi ve diğer toplumsal destek hizmetlerine erişimi sağlanmalı ve engellilerin toplumdan tecriti ve ayrı tutulması önlenmelidir. Örneğin bu sorunun çözümü için yurt dışında engelli bireye “destek çemberi” oluşturulur. Destek çemberi iş hayatı ve sosyal hayat için farklı bireylerden oluşabilir. Oluşturulan bu çemberdeki bireyler engelli bireyin herhangi bir konuda yaşadığı sorunun çözümünde yardımcı olarak onun topluma ve kente uyumunu kolaylaştırır.

II.3.2. Bütünleşmeye Yönelik İlkeler

Bütünleşme engelliler için hem bir sorun hem de çözüm teşkil eden bir alandır. Bir sorun olarak bütünleşme engelliler açısından toplumdaki diğer bireylerin engelliye olan bakışından kaynaklanır. Engellinin ötekileştirilmesi, toplumun diğer kesimlerinden tecrit edilmesi, sosyal hayattan soyutlanması bütünleşme alanında en çok göze çarpan sorunlardır.

Çözüm açısından ise engelli bireylerin içinde yaşadığı toplumla işlevsel bir bütünlük oluşturmaları gerekir. Toplumdaki diğer bireylerle birlikte yaşayan ve onlarla yaşadıkları kenti paylaşan engelli bireyler ötekileştirilmedikleri ve diğerleriyle bütünleştikleri sürece gündelik hayata ve kente kolayca entegre olabilirler.

AKŞ'de bu konu özürlü ve hareket kısıtlılığına sahip kişilere ilişkin politikaların, hedef gruplar için aşırı himayeci değil, toplumla bütünleştirici olması ilkesiyle yer almaktadır. Özürlülerin, çevreleriyle uyum içinde, diğer tüm kentlilerle birlikte, toplum hayatının günlük yaşantısına katılımlarını sağlamak gerekir. Aşırı himaye;

sosyal devlet anlayışının özendirilmesine, ilgili grupların mücadelelerini engelleyici karşıt grupların oluşmasına, sosyal gruplar arası ilişkilerin bozulmasına ve olgunun reddedilmesine yol açar.

EHS incelendiğinde sözleşmenin genel ilkeleri içerisinde yer alan ayrımcılık yapılmaması, topluma tam ve etkili katılım, farklılıklara saygı gösterilmesi ve engelliliğin insan çeşitliliğinin bir parçası olarak kabul edilmesi bütünleşme başlığı altına alınabilir. Bu amaca yönelik tedbirler ise toplumda bilinç yaratmaya yönelik etkili kampanyaların tasarlanması, başlatılması ve sürdürülmesi ile engellilerin haklarının kabuledilebilirliği konusunda toplumun eğitilmesini içerir. Bunun yanında engellilere yönelik olumlu yaklaşımların ve sosyal farkındalığın güçlendirilmesinden ve engellilerin becerilerinin, meziyetlerinin, yeteneklerinin işyerlerine ve iş piyasasına katkılarının tanınmasının teşvik edilmesinin gereğinden bahseder.

Bütünleşmenin en temel taşı eşitliktir. Ayrımcılık yasağı ve eşitlik EHS'nin beşinci maddesinde yer almaktadır. Bu maddenin ikinci bendine göre taraf devletler, engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılığı yasaklayacak ve engellilerin herhangi bir nedene dayalı ayrımcılığa karşı eşit ve etkili şekilde korunmasını güvence altına alacaktır.

Engelli bireylerin kentte gündelik akışa karışabilmeleri için diğer grupların engelliliğe yönelik bilgi ve hoşgörü sahibi olmaları gerekir. EHS'nin sekizinci maddesi bilinç yükseltme konusunu işler bu maddenin a bendine göre aile dahil, toplumun her kesiminde engellilere ilişkin bilinç yükseltmek, onların haklarına ve onurlarına saygı duyulmasını teşvik etmek, b bendi; yaşamın her alanında, engellilere yönelik, klişelerle, önyargılarla, zarar verici uygulamalarla, cinsiyet ve yaş temelli ayrımcı davranışlarla mücadele etmek; c bendi ise engellilerin kapasiteleri ve katkıları hakkındaki farkındalık yaratmaktır.

Engellilerin çalışması toplumla bütünleşmelerini sağlar. EHS'nin yirmiyedinci maddesi 1. bendine göre taraf devletler, engellilerin çalışma hakkını diğerleriyle eşit bir şekilde tanır; işe alım ve istihdam edilme koşullarında, istihdam sürerken, kariyer gelişimi ve sağlıklı ve güvenli çalışma koşulları dahil olmak üzere, istihdama ilişkin her hususta, engelliliğe dayalı ayrımcılığı yasaklar ve engellilerin çalıştıkları işyerlerinde makul uyumlaştırmanın yapılmasını sağlarlar.

Engellilerin sosyal ve sportif faaliyetlerde yer alması toplumla bütünleşmeleri açısından oldukça önemlidir. Engellilerin sadece kendi menfaatleri için değil, toplumu zenginleştirmek için yaratıcı, sanatsal ve entelektüel kapasitelerini geliştirme ve kullanma imkanına sahip olmalarını sağlayıcı gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. EHS'ye göre taraf devletler engellilerin, engelliliğe özgü spor ve eğlence etkinliklerini örgütleme, geliştirme ve bu etkinliklere katılma imkanına sahip olmasını sağlama ve bu nedenle, diğerleriyle eşit bir şekilde onlara uygun bilgi ve eğitimin verilmesini ve kaynakların sunulmasını cesaretlendirmekle, engellilerin spor, eğlence yerleri ile turistik alanlara erişimini sağlamakla; engelli çocukların, okullardaki etkinlikler dahil oyun, eğlence, dinlenme ve spor etkinliklerine eşit şekilde katılabilmesini sağlamakla; eğlence, turistik, dinlenme ve spor etkinliklerini organize edenlerin sunduğu hizmetlere engellilerin erişebilmesini sağlamakla yükümlüdür.

Madde 26 habilitasyon ve rehabilitasyona göre taraf devletler, engellilerin azami bağımsızlığını, tam fiziksel, zihinsel, sosyal ve mesleki becerilerini elde etmelerini ve yaşamın her alanına tam katılmalarını sağlamak için akran desteği dahil etkili ve uygun tedbirler almalıdır. Yapılacak olan kaynaştırma projeleriyle engelli bireylerin diğer bireyler tarafından tanınması, kabul edilmesi ve topluma dahil edilmesi bütünleşme çalışmaları için olumlu birer adımdır.

II.3.3. İşbirliğine Yönelik İlkeler

Engelli bireylere yönelik tüm politikaların uygulanması bireylerin, kurumların, dernek vakıf, topluluk ve platform gibi oluşumların çalışmaları ve işbirliği ile mümkündür.

AKŞ'de engelliler ve azınlıkları temsil eden derneklerin kendi aralarındaki işbirliği ve dayanışması ilkesine göre; dernekler; özürülüler veya azınlıkları temsilde, haklarını korumada ve onların toplumla bütünleşmesini teşvik etmekte olumlu bir rol oynarlar.

Derneklerin gerek kendi aralarında; gerekse kent planlama, sosyo-kültürel, politik konulardan sorumlu diğer kurumlarla ve her grubun birbirleriyle olan fikir alışverişleri, belirli aralıklarla ve sürekli olarak devam etmelidir. Yalnız projenin gelişimi ve uygulanması aşamasında değil, tasarım sürecinde de gerçekleşecek fikir alışverişi; sağlanacak hizmetlerin kalitesinin yükselmesini sağlar, yerel yönetimlerce benimsenen bütünleşme önlemlerinin etkinliğini artırır. Söz konusu fikir alışverişi; sokakların, kamu alanlarının, ulaşım ve diğer kullanımların ayrıntı şemalarının çıkarılarak, yapı yönetmelikleri ve ruhsat başvurularını göz önüne alarak, kentsel çevreyi bir bütün olarak planlama kapsamında değerlendirmelidir.

EHS'de ise başlangıç kısmı birinci maddesine göre taraf devletler engellilerin yaşam koşullarının geliştirilmesinde uluslararası işbirliğinin önemini tanırlar. Bu işbirliği sadece oluşumlar arasında değil engelli grupların da buna katılımıyla sağlanır. Bunun sözleşmenin "o" maddesinde engellilerin kendilerine ilişkin politikalara etkin olarak katılmaları gerektiği şeklinde yer aldığını görmekteyiz. Bunun yanında taraf devletler, bu Sözleşme'yi yürürlüğe koyacak yasaların ve politikaların gelişimi ve uygulanmasında ve engellilere ilişkin diğer karar alma süreçlerinde, engelli çocuklar dahil engellilere onları

temsil eden örgütler aracılığıyla sık sık danışacaklar ve onları etkin bir şekilde sürece dahil edeceklerdir.

Sözleşmenin genel ilkelerinden “h” maddesi engelli çocukların gelişen kapasitelerine saygı duyulması ve engelli çocukların kendi kimliklerini koruyabilmeleri için haklarına saygı duyulması gerekliliğinden bahseder bu maddenin gerçekleşebilmesi için de gerek merkez ve yerel, gerekse dernek ve vakıf gibi oluşumların işbirliği içinde hareket etmeleri gerekir. Dolayısıyla, devletler, ilgili uluslararası ve bölgesel örgütler ve öncelikle engelliler alanında çalışanlar olmak üzere sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğine yönelik etkin tedbirler alacaktır. Bu tedbirler: Uluslararası işbirliği, geliştirilen programlar dahil olmak üzere, engellilerin çalışmalarının dışında kalmamasını ve bunların engellilerin erişimine uygun olmasını güvence altına alma; bilgi, deneyim ve eğitim programı gibi konularda görüş alışverişi ve paylaşım dahil olmak üzere kapasite geliştirmeyi kolaylaştırma ve destekleme; araştırma, bilimsel bilgi ve teknik alanlarda işbirliğini kolaylaştırma.

Kent hakkı kavramı açıklandıktan ve çerçeve metinlerle çalışmamızın ızgarası oluşturulduktan sonra Down Sendromlu bireyin kente entegrasyonu önündeki sorunlarının tespitini ve belirlediğimiz erişim, bütünleşme ve işbirliği ilkeleri çerçevesinde kurum ve kuruluşlarca bu sorunlara çözüm getirmek amaçlı yaptığı faaliyetleri inceleyebiliriz. Bu anlamda engelliler için kent hakkı bölümü bize olması gerekeni gösteriyorken bundan sonraki bölüm uygulamalar çerçevesinde olanı gösterecektir diyebiliriz.

III. BÖLÜM

DOWN SENDROMLU BİREYİN KENTSEL SORUNLARI ve ÇÖZÜME YÖNELİK KURUM VE KURULUŞLARINCA YAPILAN FAALİYETLER

Toplumların önemli bir bölümü, günlük hayatın gereklerini yerine getiremeyen veya getirmekte zorlanan; yaşlılar, engelliler, kadınlar, çocuklar, yoksullar gibi dezavantajlı gruplardan meydana gelmektedir. Dünya Sağlık Örgütüne göre, dünya nüfusunun %10'unun engelli kişilerden oluştuğu tahmin edilmektedir. Bu oran ülkelerin kalkınmışlık oranına göre değişmekte ve % 15'lere kadar artış kaydetmektedir. Yüzde on itibariyle dünyada 650 milyon özürlü insan olduğu kabul edilmektedir (Başaran, 2012). 2002 yılında ülkemizde yapılan "Türkiye Özürülüler Araştırması"na göre ülkemizin özürülülük oranının % 12.29 olarak, yani yaklaşık 8,5 milyondan fazla insanın engelli olduğunu biliyoruz.

Tüm insanlar eşit doğar ve topluma katılımında eşit haklara sahiptir. Ancak uygulamada kimi gruplar, sosyal durumları, bilişsel ve fiziksel farklılıkları açısından söz konusu hakları tam olarak kullanamamaktadır. Engelliler de bu grubun bir kesimini oluşturmaktadır (Subaşıoğlu, 2008). Engelli bireyler, özellikle eğitim, istihdam, kamu hizmetleri, ulaşım, iletişim, eğlenme/dinlenme olanakları, örgütlenmeler ve sağlık hizmetleri gibi alanlarda bir takım ayrımcı/dışlayıcı tutum ve davranışlara maruz kalan önemli bir grup olarak nitelendirilmektedir.

Engelli haklarına bakıldığında 1960'lara kadar durağan bir seyir izleyen politikalar, bundan sonraki dönemlerde toplum içinde engelli bireylerin durumlarını ıslah etmek, hayat standartlarını yukarı çekmek BM'nin faaliyetlerinin de merkezini oluşturmaya başlamıştır. Burada hâkim olan amaç, salt engelliliği engellemek değil;

toplumun bir parçası olan engelli nüfusun desteklenerek toplum içinde entegrasyonunu sağlamaktır. Bu anlamda, sosyal hayatın hemen her alanında görülen engelli haklarının ihlali gibi sorunlar, yasaların uygulanmasındaki aksaklıklar, engellilik mevzuatındaki yetersizlikler yeni bir hareketin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Türkiye’de engelli haklarının genel seyri, mevzuat temelinde gerçekleşmiş ve 1950’li yıllara kadar sürdürülen engellilere ilişkin faaliyetler, daha yoğun bir şekilde tıbbi bakım zemininde ilerlemiştir. Bu dönem içerisinde engellilerin toplumda yer alma biçimini büyük ölçüde ahlaki değerler/dini inanışlar belirlemektedir. Engellilere yönelik yardım güdeleri, sevap kazanma, acıma duyguları temalı yardımseverlik arzularına dayanmaktadır. Engellilik nedenleri, kadere bağlılık kavramı ile ilahi bir takdir olarak açıklanmaktadır (Karçkay, 2002).

Türkiye, 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren engellilere yönelik uygulamalar için politika belirleme, yasal mevzuatı ve kurumsal yapıyı oluşturma faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. 1997 yılında Özürlüler İdaresi Başkanlığı’nın kurulması, 1999 yılında ilk “Özürlüler Şûrası”nın toplanması ve 2005 yılında kısaca “Özürlüler Kanunu” olarak bilinen yasal düzenlemenin yapılması söz konusu kesime yönelik politikadaki yoğunlaşmanın temel göstergelerini oluşturmaktadır.

Toplumsal hayatın düzenlenmesinde çeşitli birimler görev alırlar. Bu birimlerin görev alanları farklı olmakla birlikte çoğu zaman birbirlerini tamamlarlar. Merkezi teşkilat, yerel yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) bu birimleri oluşturur. Toplumdaki bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması önceleri merkezi yönetimin tek başına yürüttüğü bir görevken daha sonra belediyeler ve STK’lar da bu ihtiyaçların karşılanmasında rol oynamaya başlamıştır. Belediyeler merkezin görevlerini yerinden yönetimle kolaylaştırırken STK’lar devletin gücünün yetmediği konularda araştırma, tesis ve hizmet

sağlayarak devlet işlerindeki açığı kapatmakla görevli kuruluşlardır. Sosyal belediyeçilik anlayışının gelişerek engellilere yönelik politikalara yönelmesi ve STK'ların çoğalarak engellilerle ilgili faaliyetlerin arttırılması, engelli bireylerin sorunlarının çözümüne katkı sağlamaktadır.

Merkezi yönetim öncelikle yasalar ve bunların uygulanması anlamında çalışır. Engellilere yönelik birçok düzenlemenin yapıldığı 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun engellilik alanında çağdaş dünyadaki gelişmeler ve evrensel ilkeler ışığında ülkemizin en dezavantajlı kesimini oluşturan engellilerin sorunlarının çözümü için yeni sosyal politikalara ve engellileri ilgilendiren mevzuatın yeniden düzenlenmesine duyulan ihtiyaçtan hareketle yapılmıştır. Öte taraftan 3/6/2011 tarihli ve 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2'nci maddesi ile; "Engellilerin ve yaşlıların her türlü engel, ihmal ve dışlanmaya karşı toplumsal hayata ayrımcılığa uğramadan ve etkin biçimde katılmalarını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, engellilere ve yaşlılara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak" görevi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına verilmiştir.

Bu itibarla; engelli haklarının korunması, kullandırılması ve geliştirilmesine ilişkin konularda idari ve yasal düzenlemelere ilişkin çalışmalar yapmak, önerilerde bulunmak, kaydedilen gelişmeler hakkında kamuoyunun aydınlatılması amacıyla yapılacak çalışmaları değerlendirmek, engelli hakları konusunda alınabilecek önlemlere ilişkin tavsiyelerde bulunmak, bu konuya ilişkin strateji belgesi ve eylem planları hazırlamak ve

onaylamak, engelli hakları konusunda kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonu sağlamak üzere “Engelli Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu” oluşturmak bakanlığın görevidir.

Yerel yönetimler açısından konuya bakıldığında ise 5378 sayılı Özürlüler kanunu, engelli birimlerin oluşturulması noktasında, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’na ilave bir madde eklemiştir. Bu noktadan hareketle, Büyükşehir belediyelerinde engellilerle ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık sosyal ve mesleki iyileştirme hizmetleri vermek üzere “engelli hizmet birimleri” oluşturulur. Bu birimler, faaliyetlerini engellilere hizmet amacıyla kurulmuş vakıf, dernek ve bunların üst kuruluşlarıyla işbirliği halinde sürdürürler (md. 40/ek md.1). Böylece yerel yönetimler engellilerin, saygınlık kazandırma/değer verilme; mümkün olduğu kadar özgüvenlerinin yükselmesine yardımcı olma; eğitim öğretim ve istihdam olanaklarını ıslah etme ve aile sosyal yaşam kurma gibi sosyal modelin öncelikli konularında bir takım önemli roller üstlenebilmektedir.

Sivil toplum kuruluşları resmi kurumlardan bağımsız bir şekilde, politik, sosyal, kültürel, hukuki ve çevresel amaçları doğrultusunda lobi çalışmaları, ikna ve eylemlerle çalışan, üyelerini ve çalışanlarını gönüllülük usulüyle alan, kâr amacı gütmeyen ve gelirlerini bağışlar ve/veya üyelik ödemeleri ile sağlayan kuruluşlardır. Sivil toplum örgütleri oda sendika, vakıf ve dernek adı altında faaliyet gösterir.

Sivil toplum kuruluşları sadece düşüncelerini ifade eden değil, aynı zamanda proje üreten, sorunlara çözüm arayan, bilimsel araştırmalar yapan, hizmet eden bir yapıya sahiptir. Sivil Toplum Kuruluşları devletin yapmış olduğu çalışmalara yardımcı ve destek olacağı ortak çözümlerin bulunabileceği kuruluşlardır. Ayrıca üyelerinin ortak bir yönü olması sebebiyle özellikle engelli STK’larının varlığı bile aileleri bir araya getirerek deneyimlerinin paylaşılması ve kişinin yalnızlık hissinden kurtarılması adına çok

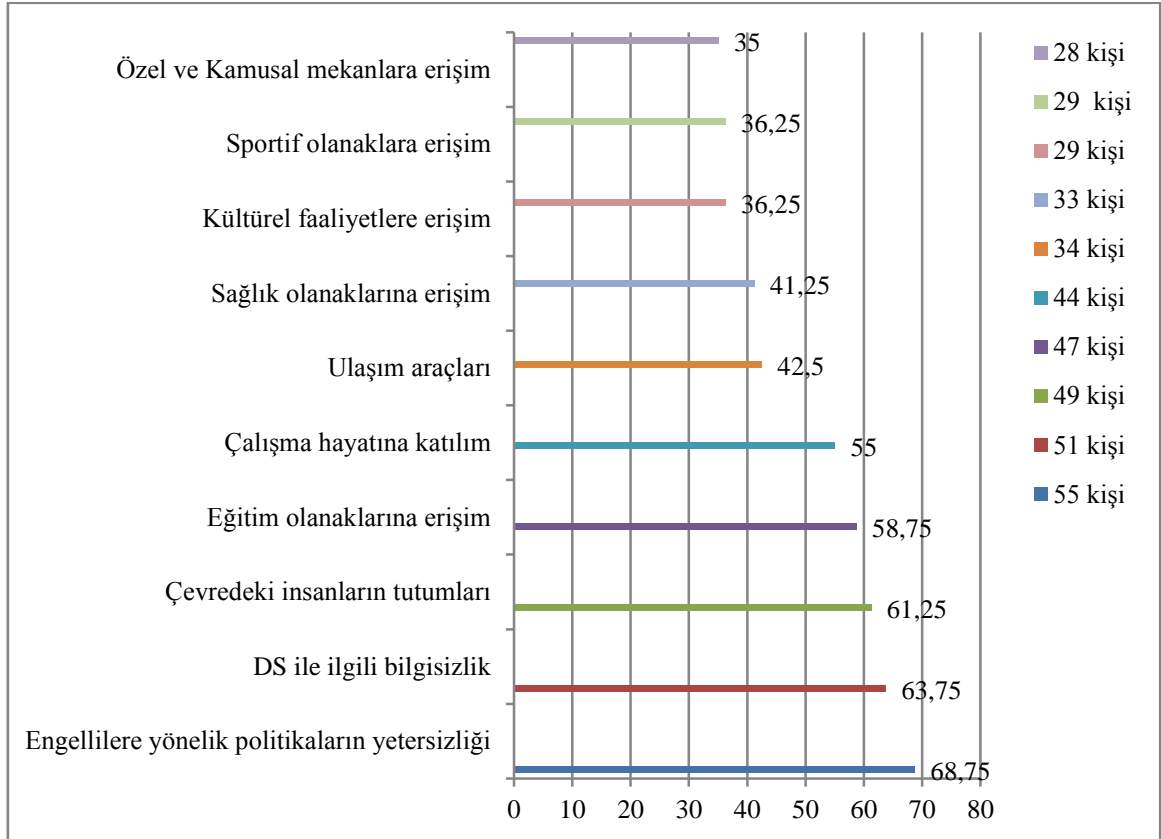
önemlidir. Ayrıca STK'ların devletle toplum arasında bir köprü görevi görmesi, engelli bireylerin yaşadıkları sıkıntıların aktarılmasında kolaylık sağlamaktadır.

Down Sendromlu bireyin sorunlarının çözümüne yönelik olarak faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlardan bahsettikten sonra yapılan faaliyetlerin yeterliliğini sınamak için yaşanan kentsel sorunların tespit edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla bir anket çalışması yapılmıştır. Ankete konu olan 80 Down Sendromlu bireyin cinsiyete göre dağılımı %50kız ve %50 erkektir. Anketi dolduranlar Down Sendromlu bireyin; annesi, babası, kardeşi, halası, bakıcısı ve öğretmeni olmak üzere yakınlarıdır ve meslekleri; emekli, memur, ev hanımı, akademisyen, çoban, işçi, öğretmen, hemşire, mühendis gibi meslek gruplarında değişiklik göstermektedir. Anket yapılan iller ise; Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Çanakkale, Diyarbakır, Düzce, Edirne, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Karabük, Kayseri, Kırşehir, Konya, Mersin, Muğla, Nevşehir, Osmaniye, Sakarya, Siirt, Tekirdağ ve son olarak Bakü (Azerbaycan)dür. Anket çalışmasının bir kısmı çeşitli illerde rehabilitasyon merkezlerine gönderilerek bir kısmı ise internet üzerinden Down Sendromu ile ilgili sayfalarda paylaşılarak tamamlanmıştır.

Bu anket sonucunda Down Sendromlu bireyin kente entegrasyonda yaşadığı sıkıntılar; özel ve kamusal mekanlara erişim, eğitim olanaklarına erişim, kültürel faaliyetlere erişim, sportif olanaklara erişim, sağlık olanaklarına erişim, ulaşım araçları, çalışma hayatına katılım, çevredeki insanların tutumları, Down Sendromu ile ilgili bilgisizlik ve engellilere yönelik politikaların yetersizliğidir. Ankete katılan kişilerin sorun alanlarına yönelik cevap yüzdeleri ise aşağıdaki grafikte görüldüğü gibidir. Bu grafiğe göre en sorunlu alanlar engellilere yönelik politikaların yetersizliği, çevredeki insanların tutumları ve Down Sendromu ile ilgili bilgisizlik gibi engelli bireyin toplumla bütünleşmesine yönelik sorunlar sayılabilir.

Ailelerin çoğu birden fazla sorun alanını işaretlemiştir ancak en çok işaretlenen engellilere yönelik uygulanan politikaların yetersizliğidir. Bu genel bir ifade oluşu sebebiyle de bir çok sorunu kapsamaktadır. Diğer engel grupları için erişim sorunu en sorunlu alanlar olurken bu anket sonucunda ailelerin daha çok çevredeki insanların tutumları ve Down Sendromuna ile ilgili bilgisizlik ve çalışma hayatına katılım gibi bütünleşme alanında inceleyebileceğimiz sorunları işaretlemeleri dikkat çekicidir. Bu aynı zamanda diğer engelli gruplar arasında zihinsel engelli grupların ihtiyaçlarının farklı olabileceği anlamını da taşır. Bu noktada sorunların çözümü için faaliyet gösterecek kurum ve kuruluşların engel gruplarının farklılaşan ihtiyaçlarını da göz önünde bulunması gerektiğinin bir göstergesidir.

Şekil 1: Down Sendromlu Bireylerin Kentsel Sorunları

Bundan sonraki bölümde engelliler için kent hakkına yönelik ilkeler kısmında açıklanan AKŞ ve EHS'nin ilkeleri doğrultusunda merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarınca anket çalışmasıyla tespit ettiğimiz Down Sendromlu bireylerin kente entegrasyonda yaşadığı sorunların çözümüne yönelik olarak Türkiye'de yapılan faaliyetler kurum ve kuruluşların temsilcileriyle yapılan mülakatlarla ve internet arşiv taraması kullanılarak incelenecektir. Bu faaliyetlerin kapsamını oluşturan kriterler ise AKŞ ve EHS ilkelerinden yola çıkılarak; erişim, bütünleşme ve işbirliği olarak belirlenmiştir.

III.1. Erişim

İnsan yapımı ve doğal fiziksel çevre başta olmak üzere, ekonomik, sosyal ve kültürel çevreye ulaşabilme, bu çevrelerde verilen hizmetlerden yararlanma ve katkıda bulunma olanaklarına sahip olmayı ifade eden erişebilirlik, her türlü hakkın kullanımında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Çağlar, 2012).

Yaşanılan konuttan tüm kamusal yaşam alanlarına ve ulaşım araçlarına kadar tüm çevresel unsurların engellilerin özellikleri ve gereksinimleri dikkate alınarak tasarlanmadığı bir gerçektir. Kentlerimizin çoğunda engelli bireylerin erişim ve ulaşım olanaklarını engelleyici pek çok unsura rastlanmaktadır (Engelsiz Şehir Tasarım Raporu, 2013).

Yollar, kaldırımlar, kamu binaları, parklar ve bahçeler, okullar, içinde yaşanılan konutlar, ulaşım araçları ve bunun gibi daha birçok fiziksel çevre unsuru, engellilerin topluma katılmasının önünde ciddi birer engel oluşturmaktadır. Böylece sahip olduğu engeli nedeniyle hareket yeteneği sınırlanmış insanların bu ve benzeri sebeplerle yaşadıkları sınırlama daha da pekişmektedir. Bunun anlamı hareket yeteneği sınırlanan

bireyin toplumsal yaşamdan dışlanmasıdır. Oysa bütün bunlar, engellilerin topluma katılmasını, toplumla bütünleşmesini kolaylaştıracak bir biçimde tasarlanabilir ve geliştirilebilir (Engelsiz Şehir Tasarım Raporu, 2013).

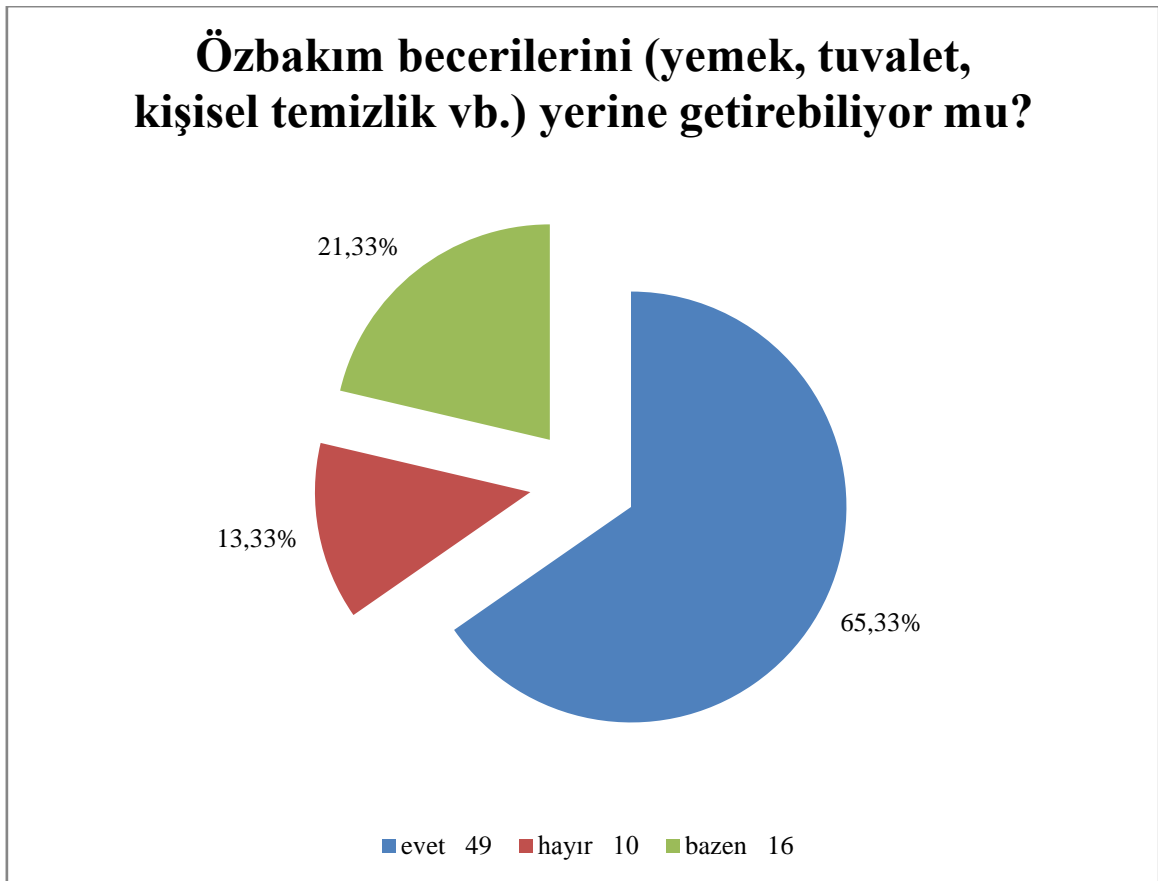
Erişilebilirlik; eğitim, istihdam, sosyal güvenlik ve akla gelen diğer tüm sorun alanlarında etkisi olan bir konudur. Bu nedenle engellilerin hangi sorunu tartışılıyor olursa olsun çözüm arayışları sırasında erişilebilirlik konusunun gündeme gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu da engellilere yönelik fırsat eşitliği ve insan hakları söylemlerin yoğunlaştığı ortamda erişilebilirlik konusuna verilen önemin artması sonucunu doğurmaktadır. Engellilerin kent yaşamına katılabilmelerine ve temel haklardan yararlanabilmelerine ilişkin olarak başta Anayasa olmak üzere çeşitli yasa ve yönetmelikler çıkartılmış, engellilere yönelik hükümler eklenmiş ve konuya ilişkin politikaları belirlemek üzere çeşitli kurumlar oluşturulmuştur. Bu kurumlar toplumun engellilere bakış açısının değiştirilmesi, engellilerin yaşadıkları konuttan çıkarak kent ve toplum yaşamına katılabilmesi, kentsel alanlara ve yapılara rahat, sorunsuz erişebilmesi için çalışmalar yürütmektedir.

Erişilebilirlik Türk mevzuatına 1997 yılında 3194 sayılı İmar Kanunu'nda 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yapılan değişiklik sonucu girmiştir. Bu değişiklikte birlikte yapılmış ve yapılacak altyapı alanlarında ve yapılarda erişilebilirlik ilkelerinin, yapılı çevreyle ilgili planlama, projelendirme, uygulama, ruhsatlandırma ve denetleme gibi görev ve sorumlulukları olan ilgili kurum ve kuruluşlarca uygulanması hüküm altına alınmıştır. 5378 sayılı Özürlüler Kanunu ile de bu konunun yasal dayanağı sağlamlaştırılmıştır.

Yapılan anket çalışmasının sonucuna göre 80 kişiden 28 kişi (%35) en az sıkıntı yaşanan alan olarak özel ve kamusal mekanlara erişim sorununu işaretlemiştir.

Bunun başlıca nedeni Down Sendromlu bireyin fiziksel engeli bulunmadığından dolayı fazladan bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmamasıdır. Down Sendromlu birey gittiği yerlerde de ihtiyaçlarını (yemek, tuvalet vb.) çoğunlukla karşılayabilmektedir. Down Sendromlu bireyin özbakım becerilerini kendi başına karşılayıp karşılayamadığı sorulduğunda soruyu cevaplayan 75 kişiden 49'u (%65,33) evet cevabını vermiştir. Bu sonuç Down Sendromlu bireyin fiziksel olarak bir mekana örneğin bir kafeye erişimi sağlandığında başkasına ihtiyaç duymadan orada kendi ihtiyaçlarını karşılayabilerek diğer bireylerle bir araya gelebileceği anlamına gelir. Bu durum kent hakkının da bir gereğidir. Çünkü kent hakkı aynı zamanda bir karşılaşma hakkıdır.

Şekil 2: Özbakım Becerileri

III.1.1. Kentin Kamusal ve Özel Mekanlarına Olan Erişime Yönelik Sorunlar

Avrupa Kentsel Şartı'nın kentlerdeki özürsüz ve sosyo-ekonomik bakımdan engelliler başlığının ilkelerinden üçü erişimle ilgilidir. Bunlardan ilki "*Kentlerin herkesin her mekana erişebilirliğini sağlayabilecek şekilde tasarlanması*" ikincisi "*Konut ve işyerlerinin engelli ve dezavantajlılara uyarlanabilir biçimde tasarlanması*" ve üçüncüsü "*iletişim ve kamu ulaşımının tüm insanlar için erişilebilir olması*"dır. BM Engelli Hakları'na ilişkin Sözleşme'nin ise genel ilkelerinde "*erişilebilirlik*" konusu yer alır. Bununla birlikte "*evrensel tasarım*" kavramı üzerinde durulmuştur. Bu kavram kent hakkının doğasıyla oldukça ilgilidir. Nasıl ki kent hakkında kenti kullanan herkesin onu ihtiyaçları doğrultusunda dönüştürmesini düşünüyorsak, evrensel tasarımda dönüştürmek yerine zaten en başta her kesimin kullanabileceği bir mekan tasarımı öngörülmektedir. Bu ilkeler doğrultusunda kentsel erişimi ilk olarak fiziki boyutta mekan kavramı üzerinden kamusal ve özel olarak incelemek gerekmektedir. İkinci olarak da hizmete erişim anlamında kentin olanaklarına olan erişim üzerinden incelemek yerinde olacaktır.

Kentlerde kamusal mekanlar, kentin sosyal, ekonomik ve kültürel işlevlerinin gerçekleş- tirilmesinde önemli payı olan, kentin günlük yaşamının sahneleridir. Genelde, kentsel, kamu mekanı denildiğinde anlaşılan 'kentsel açık mekan' aslında kamu mekanının bir türünü tanımlayabilmektedir. Daha doğru bir tanım için "kamu" ve "mekan" kavramlarını kentsel işlevler ve hizmetler anlamında birbirleri ile belli bir sınıflandırma yoluyla ilişkilendirmek gerekmektedir (Kaplan & Öztürk, 2004). Şöyle ki, mekan açık bir mekan veya kapalı bir mekan olabilir. Sokak, meydan ve parklar ilkinde, kamu hizmetinin görüldüğü binalar ve kişinin evi ise ikincisine ilişkindir. Araştırmamız için, ev ve çalıştığı işyerinin binası gibi yapı anlamındaki yerlere olan erişim özel mekana erişimi ifade edecektir.

III.1.1.1. Kentin Kamusal Mekanlarına Olan Erişime Yönelik Sorunlar

Engelli bireylerin kentsel yaşama katılım alanındaki ihtiyaçları, engelli olmayanlarla farklı olmakla birlikte benzerdir. Engelli olarak tanımlanan bireyleri, toplumun ayrı bir kesimi olarak nitelemek yerine bütünleşmiş bir parçası olarak algılayabilmek ve yaşanılan mekânda da buna olanak sağlayabilmek amacıyla fiziksel çevreye ulaşılabilirliğini sağlamak gerekmektedir. Tüm insanlar gibi engelli insanların da ulaşım hizmetlerinden eşit fırsatlarda yararlanması ve işine, okuluna, alışverişe, spor alanlarına, parklara, engelli olmayan insanların kullandığı yollarla ve taşıtlarla gidebilmesi gerekmektedir.

Down Sendromlu bireylerin kente erişebilirliğine baktığımız zaman, bu kişilerin ulaşım için yapılan yol, rampa, asansör vb. yapılara ihtiyaç duymadıklarını görürüz. Down Sendromlu bireylerin çoğu kimsenin yardımı olmadan yürüyebilir, koşabilir veya otobüse binebilirler; bu anlamda özel bir düzenlemeye ihtiyaçları yoktur; ancak Down Sendromlu bireyler öğrenme güçlüğü çektikleri için ulaşımında bazı sorunlarla karşı karşıya kalmaları olasıdır. Zira günümüz otobüslerinde çok fazla kafa karıştırıcı yazı bulunmaktadır. Down Sendromuna farklı bir yaşam biçimi olarak bakmak da mümkündür. Bu yaşam biçiminde nesnelere kavranması için sadeleştirilmesi gerekir. Bu doğrultuda Down Sendromlu bir bireyin kentte erişimden yararlanabilmesi için erişim kaynaklarına giden yolda sade ve basit vurguların yapıldığı bir dil kullanmak esastır.

Öte taraftan ulaşım araçları hem kendisi bir karşılaşma alanı olarak kamusal mekan hem de diğer kamusal mekanlara erişimi kolaylaştırıcı bir özelliكتedir. Anket yapılan ailelere Down Sendromlu bireyin tek başına ulaşım araçlarını kullanıp kullanmadığı sorulduğunda cevaplayan 72 kişiden %80'ı hayır cevabını vermiştir. Bunun nedeni sadece fiziksel yeterliliğin ulaşım araçlarının doğru ve amaca uygun bir şekilde

kullanılmasında yeterli olmadığıdır. Çünkü Down Sendromlu bireyin ulaşım araçlarını kullanabilmesi için otobüste, tabelalarda, yol üzerindeki levhalarda onların kavrama kapasitelerine yönelik olarak yapılmış düzenlemelere gereksinimi vardı.

Şekil 3: Ulaşım araçlarını kullanabilme

Down Sendromlu bireyin ulaşım ile ilgili en büyük sıkıntısı otobüs levhaları ve özellikle büyük kentlerde bu otobüs hatlarının karmaşıklığıdır. Down Sendromlu bireylerin hepsi okuma kabiliyetine de sahip değildir. Öyleyse gelen ulaşım aracının kendi gideceği yere ait olduğunu bilemeden ulaşım sorununu nasıl çözebilecektir? Bu sorun her zaman ailesinin ona ayıracak uygun zamanını bekleyen Down Sendromlu bir birey için çözülmesi zaruri sorunlardandır. Nitekim istihdam politikalarıyla işe yerleştirilen bir bireyin tek başına işine gidebiliyor olması gerekecektir. Konuyla ilgili olarak bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinin psikoloğu ile yapılan görüşmede: “Down Sendromlu bireyler müziğe çok düşkündür. Melodiler kolaylıkla dikkatini çeker. Farklı melodiler otobüsleri

ayrıştırırmada kullanılabilir ya da renk seçiminde farklılıklara gidilebilir. Levhalarda belirleyici işaretler de olabilir ancak bunların sayısının 5'ten fazla olmaması gerekir aksi takdirde öğrenme güçlüğü çekerler.” dedi⁷. Erişim alanındaki bu sorunun çözümü Down Sendromlu bireye kentin tüm olanaklarına da erişme imkanı vererek toplumla bütünleşmesine katkıda bulunulacaktır. Çünkü mekansal erişim var olmadan kentin diğer olanaklarına erişmek pek mümkün olmamaktadır.

Tapan'ın kitabında (1999) anlatılana göre Down Sendromlu bir birey olan Erel Tapan ablasını üniversitesinde ziyaret etmek istemektedir. Bunun için şehirler arasında tek başına yolculuk etmesi gerekecektir. Erel'in bu yolculuğu sorunsuz gerçekleştirebilmesi için ihtiyacı olan otobüsü kavramasına yardım edecek bir araçtır. Bu bir başka yolcu da olabilir, otobüsün muavini de olabilir veya tamamen araçsal olarak otobüsün özellikleri Down Sendromlu bireye anlatılarak yolculuk esnasında kullanacağı otobüsü doğru olarak bulması sağlanarak da yapılabilir.

III.1.1.2. Kentin Özel Mekanlarına Olan Erişime Yönelik sorunlar

Kentin özel mekanlarına erişim, bireysel veya kurumsal kullanıma ait olan binalara olan mekansal bir erişimi içermektedir. AKŞ'nin ilkelerinden “*Konut ve işyerlerinin engelli ve dezavantajlılara uyarlanabilir biçimde tasarlanması*” doğrudan bu konuyla ilgilidir. Ancak konut anlamında engellilerin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulduğu projeler görmek oldukça zordur. Zaten Down Sendromlu birey için Down Sendromunun yanında herhangi bir fiziksel engeli yoksa özel konut projeleri ya da evdeki eşyaların Down Sendromlu bireye göre düzenlenmesine ihtiyaç yoktur.

İş yerleri, kamu ve özel sektörlerin binalarına yönelik mevcut düzenlemeler ise ağırlıklı fiziksel ve görme engellilerin sorunlarını çözmeye odaklıdır. Özellikle zihinsel

⁷Kişisel Görüşme: Adana, 02.05.2013.

engellilere yönelik bir standart veya erişimi kolaylaştırıcı bir çalışma bulunmamaktadır. Down Sendromlu bir bireyin ezber yeteneği oldukça kuvvetli olduğundan her zaman gittiği yerlerde erişim sıkıntısı yaşamazken örneğin ilk defa gideceği bir postane binasında istediği yere erişmesinde bir engelli destek personeline, basitleştirilmiş levhalara ve işaretlere ihtiyaç duyabilir. Ancak gerek merkezi, gerek yerel, gerekse sivil toplum örgütleri bağlamında Down Sendromlu bireyin bu anlamdaki mekansal erişimine yönelik çalışmalara rastlanamamıştır.

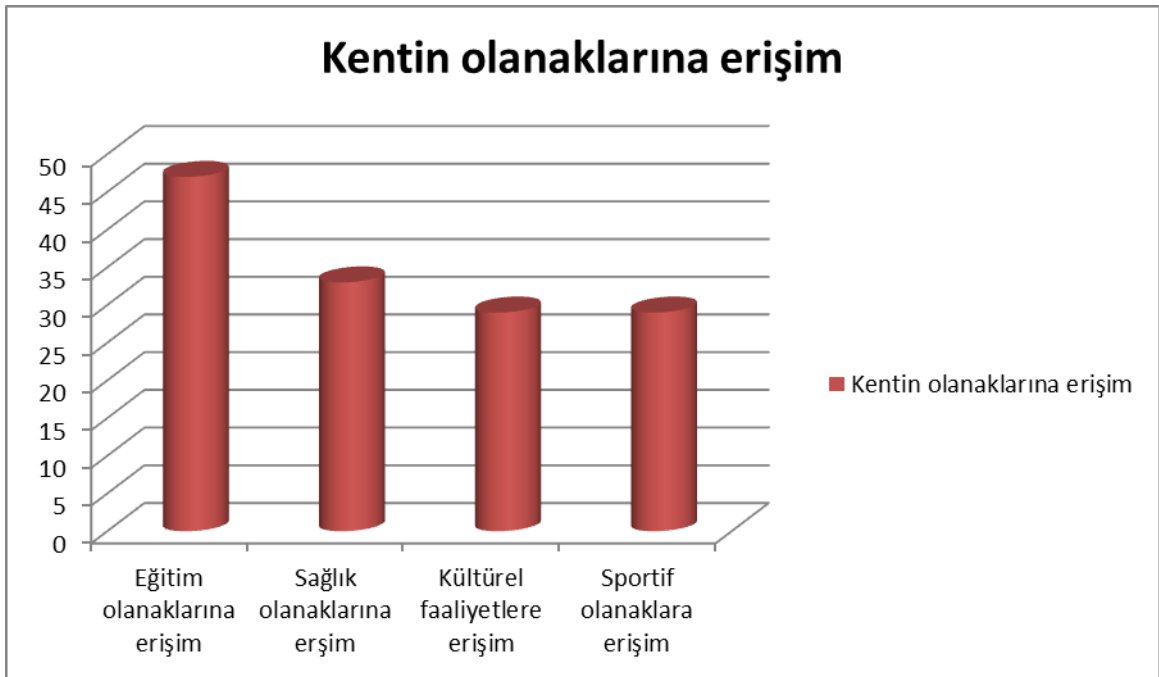
Henüz hem AKŞ'yi onaylayan bir belediye bulunmadığından hem de Özürlüler Kanunu Geçici Madde 2'ye göre *“Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmi yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde özürlülerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir”* maddesi hayata geçirilmediğinden kentin özel mekanlarına yönelik çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle engelli bireylerin bu konudaki sıkıntıları devam etmektedir.

III.1.2. Kentin Olanaklarına Olan Erişime Yönelik Sorunlar

Kent ulaşım, eğitim, sağlık, sanat, kültür, spor gibi birçok alanda olanakları barındırır. Günümüz toplumundaki birçok insan sırf bu yüzden büyük kentlerde yaşamayı tercih etmektedir. Buralarda yaşayan dezavantajlı grupların toplumla sağlıklı bir bütünlük oluşturması için bu olanaklara da erişebiliyor olması gerekmektedir. Özellikle Down Sendromlu birey sosyal zekası daha gelişmiş olduğu için bu alanlardaki olanaklara erişime daha çok ihtiyaç duyar. Örneğin Down Sendromlu bireylerin büyük bir bölümü müzikle ilgilenmektedir. Dolayısıyla müzikle ilgili olanaklara erişim onların kente uyumunda gereklidir.

Anket sonuçları değerlendirildiğinde ise eğitim, sağlık, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlere olan erişime yönelik sorunlara verilen cevaplarda 47 kişi eğitim olanaklarına olan erişimi sorun alanı olarak işaretlerken, sağlık olanaklarına erişim 33, kültürel sanatsal ve sportif faaliyetlere olan erişim ise eşit olarak 29 kişi tarafından sorun alanları olarak işaretlenmiştir.

Şekil 4: Kentin olanaklarına yönelik erişimle ilgili sorunlar

Kentin olanaklarına yönelik olan erişimle ilgili sorunlar farklı çözümler üretilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle bu sorun alanlarını eğitim, sağlık, kültürel, sanatsal ve sportif olanaklara olan erişime yönelik sorunları ayrı başlıklar altında inceleyerek karşılaşılan sorunları tespit etmek yerinde olacaktır.

III.1.2.1. Eğitim Olanaklarına Erişim

Engellilerin toplumla bütünleşmesinin önündeki bir diğer engel de eğitim konusunda karşılaştıkları sorunlardır. Tüm ülkelerde eğitim sistemi, öncelikle, nüfusun engelli olmayan kesimi için planlanıp uygulanmaktadır. Böylece daha en baştan eğitim

sistemi, engellileri dışlayan bir anlayışa sahip olmakta; daha sonra da engellileri eğitim sistemiyle bütünleştirecek çeşitli programlar geliştirilmeye çalışılmaktadır (Karataş, 2012).

Eğitimin amacı bireylerin zihinsel, bedensel, duygusal, toplumsal yeteneklerinin ve davranışlarının geliştirilmesi veya bireylere yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılmasıdır. Özellikle zihinsel engelli bireyler için eğitim ömür boyu sürdüğü için hayati önem taşımaktadır.

Eğitimin diğer önemli amaçlarından biri, bireylerin içinde buldukları topluma uyum sağlamasına yardım etmektir. Bireyin içinde bulunduğu topluma istenilen bir biçimde uyum sağlaması diğer bir deyişle, toplumun etkin bir üyesi olabilmesi için sosyal gelişimini sağlıklı bir biçimde tamamlaması gerekir. Bireyin içinde yaşadığı toplumun kendisinden beklediği ve yapmasını istediği davranışları gösterecek biçimde yetişmesi onun sosyal gelişimi ile ilgilidir. Çünkü çocuğun ilk yıllardaki sosyal gelişimi onun daha sonraki sosyal davranışlarının temelini oluşturur (Çubukçu & Gültekin, 2006).

Yapılan anket çalışmasında eğitim olanaklarına erişim sorunu %58,75'lik oranla 4. sıradadır. Down Sendromlu birey engel derecesinin yer aldığı RAM raporuyla özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde ücretsiz eğitim alabilmektedir. Ancak sorun kaynaştırma okulları, iş okulları ve üniversite aşamasında başlamaktadır. Anket yapılan bir Down Sendromlu yakınının konuyla ilgili ifadesi "Devlet okullarına yaş sınırlaması konu. Okullardan faydalanamıyoruz." (Mersin, 04.07.2014) şeklindedir. Down Sendromlu bireyin öğrenme düzeyinde herhangi bir üst limit yoktur. Bu nedenle hayat boyu eğitimle ona bir şeyler öğretilir. Eğitime yaş sınırlaması konulması aileleri zor duruma sokmaktadır. Bir çok okul gerek okuldaki diğer öğrenci velilerinin olumsuz düşüncelerini gerekse uygun şartlarının olmadığını ileri sürerek Down Sendromlu öğrenciyi geri çevirmektedir. Anket yapılan ailelerden biri bu konuda kendi yaşadıkları sıkıntı

sorulduğunda “Özellikle okullarda kabul ve eğitim haklarının korunmaması, özel okullar ve bu okullardaki velilerin tepkileri, öğretmenlerin eğitim yaşamındaki olumsuz tepkileri...” (Aydın, 05.06.2014) şeklinde yanıt vermiştir.

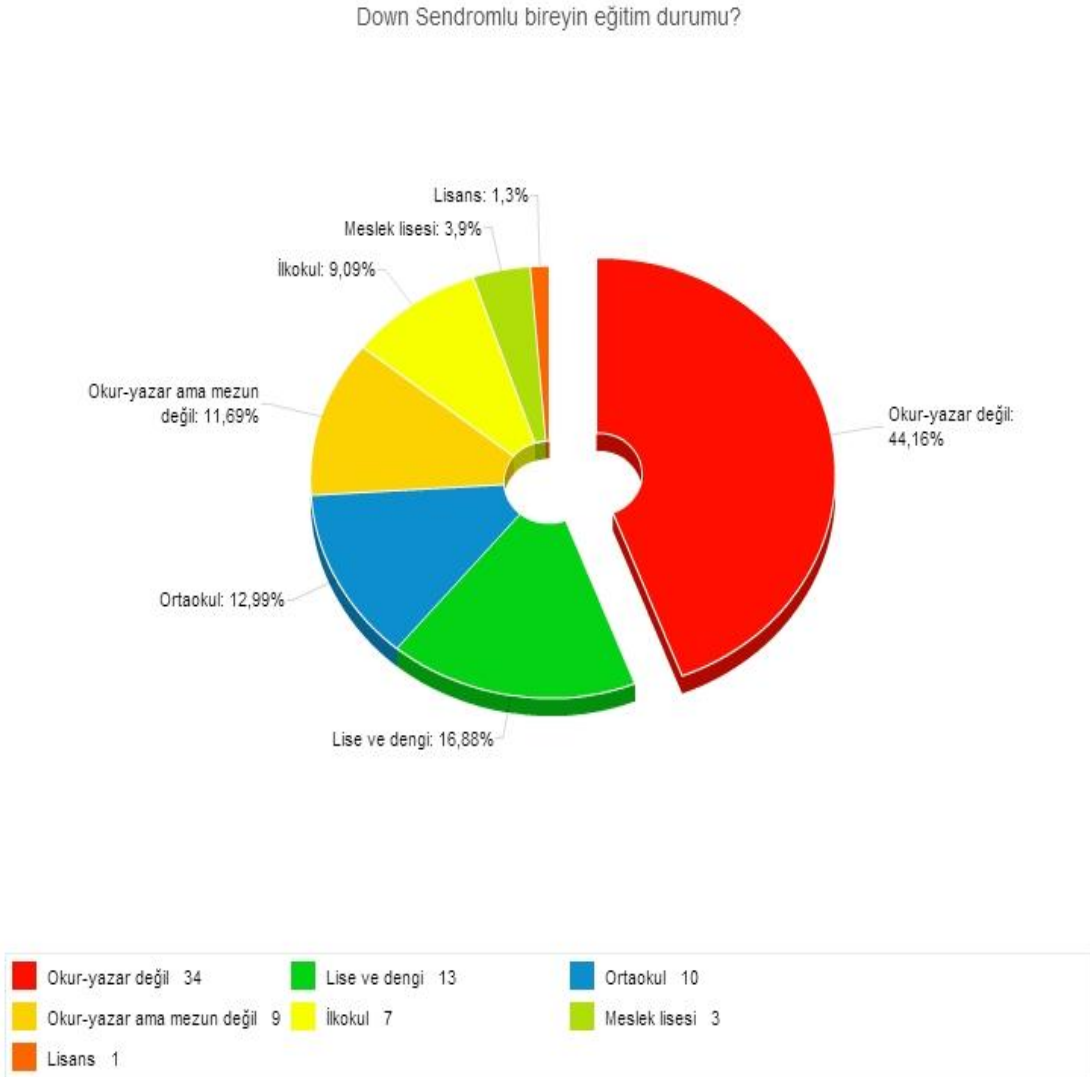
Bu konuda Down Sendromlu bir birey olan Serkan Emiroğlu'nun yaşadığı sıkıntıdan bahsetmekte fayda vardır. Serkan, annesinin desteğiyle üniversiteye girmek için yeterli puanı almıştır. Bunun üzerine özel üniversitelerden davet mektupları alır. Ancak Serkan kayıt yaptırmak için üniversiteye gittiğinde onun Down Sendromlu olduğunu gören üniversite yetkilileri Serkan için uygun eğitim olanaklarının olmadığını belirterek onu geri çevirmiştir. Serkan üniversite kampüsü yerine açık öğretim fakültesinde öğrenci olarak evde radyo ve televizyon bölümünde okumaktadır (“Ana-oğul başarıya imza attı”, 2010). Üniversitenin fiziki yapısıyla herhangi bir sorunu olmayan ve eğitimi için görme engelliler gibi braille alfabesi veya işaret dili bilen bir personel gerekmeyen ve hatta Down Sendromlu bireylerin eğitimi konusunda herhangi bir kriter bulunmayan ülkemizde, üniversite yetkililerinin Serkan'ın zihinsel engelli bir birey olarak okuyamayacağı yönündeki algıları eğitim olanaklarına erişim konusundaki en büyük engeldir.

Anket yapılan ailelere Down Sendromlu bireyin eğitim durumu sorulduğunda cevap veren 77 kişinin %44,16'sı okuma yazma bilmediğini söylemiştir. Bu sayı okuma yazma öğrenme kapasiteleri yüksek olan Down Sendromlu bireylere yönelik eğitim hizmetlerinin de geliştirilmesi gerektiğinin göstergesidir. Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi lisans mezunu oranının sadece 1 kişiden ibaret olması ise Down Sendromlu bireylerin çalışma hayatına katılabilmelerindeki zorluğunu da göstermektedir.

Down Sendromlu bireyler ortaokuldan sonra genelde lise okumak için iş okulu gibi meslek lisesi şeklindeki okullara yönlendirilirler. Çünkü Down Sendromlu bireylerin taklitte öğrenme yeteneği gelişmiştir. Bu nedenle meslek lisesinde belirli branşlarda

öğretilen işi daha rahatlıkla yapabilir. Meslek lisesi ile birlikte lise ve dengi oranı %20,78 yapmaktadır. Bu da bize eğer uygun iş alanlarında kadro açılırsa bu eğitim grubundaki bireyler çalışma hayatına katılabilir.

Şekil 5: Down Sendromlu Bireylerin Eğitim Durumu

Öte taraftan anketimiz için okur-yazar ama mezun değil oranı 12 yaş altında Down Sendromlu çocuğu olan ailelerin de sorularımızı yanıtlamış olmasından dolayı %11,69'luk bir dilimde var olmuştur.

III.1.2.2. Sağlık Olanaklarına Erişim

Down Sendromlu bireyler fazladan kromozomun getirdiği bazı hastalıklarla doğarlar. Kalp ve bağırsak anomalileri, işitme bozuklukları, kan hastalıkları troid bozukluğu, görme kusurları buna örnek verilebilir. Anket çalışmamızda sağlık olanaklarına erişim sorunu %41,25 oranındadır. Bu alanda yaşanan en büyük problem ise alanında uzman kişilerin olmayışıdır. Diğer taraftan ankete katılan bir aile bu konudaki sıkıntısını şu şekilde dile getirmektedir: “Bütün Downlularda konuşma problemi olmasına rağmen devlet onlara ücretsiz konuşma terapisi olanağı sunmuyor. Bir tedavi ücreti en az 150 tl, hangimiz bunu düzenli sağlayabiliriz? Bence bu çok önemli işin bu yönü tamamen ailenin imkanına ve insiyatifine bırakılmış...” (İstanbul, 05.06.2014). Sağlık sorunları hem bireyi hem de ailenin yaşamını etkilemektedir. Anket yapılan ailelerden biri Down Sendromlu çocuğunun kalp sorunuyla doğduğunu kentte sağlık olanaklarına daha rahat ulaşabilecekleri için kentte ikamet etmeleri gerektiğini bu yüzden taşındıklarını ifade etmiştir (Adana, 09.06.2014). Bu ifadeden yola çıkarak Down Sendromlu bireyin veya ailesinin sağlık olanaklarına erişim konusunda sıkıntı yaşadığını söyleyebiliriz.

III.1.2.3. Kültürel, Sanatsal ve Sportif Faaliyetlere Erişim

Sanat, bireye çağdaş yaşama katılma ve özgür düşünme fırsatı kazandırır. Toplum için birbirini anlayan, eleştiren ve saygı duyan insanların yetiştirilmesine olanak sağlar. Sanat, yaşama özgün biçimler verir. Kültürlerin anlaşılmasının önemini kavrama, kendi kültürümüze sahip çıkma, onu yaşatma ve gelecek kuşaklara aktarmada etkin bir rol üstlenir.

Sporun, bireyin topluma uyumunu sağlayan, kişilerin ruh ve beden sağlıklarını güvence altına alan bir uğraşı alanı olduğuna ilişkin tanımlama, engelli birey için de sporun

ne derece önemli olduğunu gösterir. Birlikte paylaşarak yaşamak toplumsal yaşamın gereğidir. Spor, ekip bilincini ve birlikte çalışma, paylaşma alışkanlığı geliştirdiği için, insanların toplumsal yaşamda daha başarılı olmalarını sağlamaktadır. Engelli birey için de topluma uyum sağlama açısından birlikte çalışma ve paylaşma alışkanlığı kazanmak, dolayısıyla spor yapma olanaklarına sahip olabilmek son derece önemlidir.

Anket çalışmasında kültürel faaliyetlere ve sportif olanaklara erişim %36,25 ile eşit oranlardadır. Oran çok yüksek olmamakla birlikte Down Sendromlu bireyin sosyal gelişimini tamamlayarak toplumla bütünleşmesi bu alanlardaki etkinliğine bağlıdır. Bu nedenle gözardı edilmemesi gerekmektedir.

28 yaşındaki Gözde Güven edebiyatla haşır neşir, eğitim aldığı takı tasarımıyla birbirinden güzel aksesuarlar yapıyor. Tam bir yap-boz tutkunu, 2 bin parçalık bir koleksiyonu gece gündüz demeden kısa bir sürede oluşturuyor ve bunları sergilemek istiyor (“Uzaylı değil Down Sendromuyuz”, 2012) ancak sergi yeri konusunda sıkıntı çekmektedir. Gözde gibi Down Sendromlu bireylerin bu tarz faaliyetlerinin desteklenmesi gerekmektedir. Böylece sosyal hayata daha kolay katılarak kendini ifade etme olanağı bulacak olan Down Sendromlu birey ilgilendiği sanat veya spor alanında daha istekli çalışarak başarılı olabilecektir.

Toplumdaki bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının giderilmesinde merkez ve yerel yönetimlerin onların eksik olduğu noktalarda da STK'ların görevleri olduğundan bahsetmiştik. Öyleyse Down Sendromlu bir bireyin kente olan erişiminde karşılaştığı sorunları çözmek adına bu kurum ve kuruluşların yaptığı faaliyetlere göz atmakta fayda vardır.

III.1.3. Erişim Sorunlarına Yönelik Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum

Kuruluşlarının Faaliyetleri

Bu bölümde ilk önce kamusal ve özel mekana erişime yönelik sorunlara yönelik olan faaliyetler daha sonra da kentin olanaklarına erişimde yaşanan sıkıntıların çözümüne yönelik faaliyetler merkezi yönetim, yerel yönetimler ve STK'lar olmak üzere sırasıyla anlatılacaktır. Son olarak da Antalya ili için yapılmış faaliyetler değerlendirilecektir.

III.1.3.1. Merkezi Yönetimin Faaliyetleri

1982 Anayasası'nın 61. Maddesinde; “...Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır” denilmektedir. Devletin erişilebilirlik düzenlemeleri ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmemesi engellilerin eğitim, istihdam, sağlık başta olmak üzere en temel hak ve hizmetlere erişimini engellemektedir.

Engelsiz bir çevre için bu konudaki mevzuat geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konuda mevzuatta bulunan en önemli eksik, yaptırımın bulunmamasıdır. Ülkemizde engelliler için erişilebilirlik konusu ilk kez 1997 yılında 9.5.1985 tarih ve 3194 sayılı İmar Kanunu'na eklenen Ek Madde 1'deki; “Fiziksel çevrenin özürllüler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda Türk Standartları Enstitüsü'nün ilgili standardına uyulması zorunludur” hükmüyle yasal altyapıya kavuşturulmuştur (Patır, 2010).

2010-2011 Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı, 5378 sayılı Özürlüler Kanunu'nda genel ilkeleriyle tanımlanan erişebilirlik politikasının somutlaştırılmasına yönelik bir adımdır. Söz konusu stratejide erişebilirlikte gelinen noktaya ilişkin tüm yasa ve yönetmelik hükümlerine rağmen, merkezi yönetim kurumları ve yerel yönetimler tarafından bütüncül ve sistematik çalışmalara başlanmamış olduğu, pek çok kentte yeterli ve doğru uygulamalar yapılmadığı, yapılan düzenlemelerin pek çoğunun ise kullanılabilir olmadığı saptamaları yer almaktadır (Patır, 2012).

Kentin olanaklarına yönelik olan erişimdeki sorunları gidermek adına merkezi yönetimin faaliyetlerinden ilk olarak eğitim olanaklarına erişimi inceleyelim. Anayasanın Eğitim ve Öğretim Hakkı ve Ödevi'ni düzenleyen 42. Maddesine göre, *“Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz”*. Bu genel hüküm, eğitim ve öğrenim hakkından herkesin yararlanacağını göstermektedir. Fakat bireylere eğitim ve öğrenim hakkını sadece tanımak yeterli değildir, bu hakkın kullanılabilmesini sağlamak da gereklidir. Nitekim Anayasa'nın 42. Maddesinin devamında; *“Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır”* şeklinde düzenleme getirilerek özel eğitim de hüküm altına alınmıştır. 2828 sayılı Kanun, m. 9'a göre Genel Müdürlük, engelli bireylere yönelik hizmetlerini, yatılı hizmet üreten “Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri” ve gündüzlü hizmet üreten “Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezleri” aracılığı ile sunmaktadır. İllerde “İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri” Genel Müdürlüğü temsil etmek, kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak ve bu kuruluşların görev alanı dışında kalan özürllülerle ilgili hizmetleri yürütmekle görevlidirler.

Down Sendromlu bireyin eğitiminde herhangi bir üst limit bulunmamaktadır. Eğitimle birçok şeyi başarabilirler. Down Sendromlu birey için kaynaştırma eğitimi toplumun bilinçlendirilmesi, çocukların erken yaşta farklı bireylerle tanışması için çok

önemlidir. Kaynaştırma, özel gereksinimi olan bireylerin, normal eğitim ve öğretim görmelerini sağlayan özel bir eğitim uygulamasıdır. Normal çocuklar da farklı özelliklere sahip olan çocuklarla yaşamayı, gerektiğinde onlara yardım etmeyi, onların da birçok üstün özelliklerinin olduğunu ve onları aşağılamamayı öğrenir.

Özel gereksinimli çocukların iletişim ve konuşma becerilerinde genellikle sınırlılıklar görülür. Kaynaştırma uygulamalarında, bu çocukların iletişim ve konuşma becerilerinin gelişmesi açısından oldukça zengin bir ortam sağlanmış olur. Model alacağı çok sayıda akranıyla bir arada olacağı için onlarla daha kolay etkileşim içine girebilecek ve dolayısıyla iletişim ve konuşma becerilerinde artış görülecektir. Aynı zamanda arkadaşlık ilişkileri gelişeceği için sosyal gelişimi de desteklenmiş olur (Özbey, 2007).

Eğitilebilir zihinsel engelliler için ilk özel sınıflar ve bu sınıflarda yetiştirilecek çocukları seçmek, incelemek ve rehberlikte bulunmak üzere ilk psikoloji kliniği (şimdiki rehberlik ve araştırma merkezi) 1955 yılında Ankara’da faaliyete geçmiştir. 1982 yılında alt özel sınıfları bitiren çocuklara iş öğretmek üzere ilk iş okulu Bursa’da açılmıştır. 1983 yılında “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu” çıkmış ve yürürlüğe girmiştir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığında rehberlik hizmetlerinin de dahil edildiği “Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi” oluşturulmuştur (Murat, 2013). Rehberlik araştırma merkezlerinin günümüzdeki en önemli işlevi engelli çocukları her sene çeşitli testlere tabi tutarak gelişim düzeylerini ölçmeleridir. RAM’da bireyin eğitsel tanılama ve incelemesi yapılarak gereksinimi olması durumunda ücretsiz eğitim alması için rapor düzenlenir. Bu rapor bireyin eğitimi için eksik olan yönlerin tespitinde de önemli bir belgedir.

İstanbul Özürlüler Merkezi, özürlülere birçok branşta eğitim hizmetleri sunmaktadır. Okuma yazmadan yabancı dil eğitimine, bilgisayar operatörlüğünden çanta imalatı eğitimine, bağımsız hareketten diksiyon eğitimine kadar çok geniş bir yelpazede

ücretsiz eğitim verilmektedir. Ayrıca engelli veya engelsiz tüm başvuruda bulunanlar için işaret dili eğitimi düzenlenmektedir. İl Halk Eğitim Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Meslek Edindirme Kursları (İSMEK), Sivil Toplum Kuruluşları ile görüşmeler yapılmış ve özürülülerin ücretsiz eğitim alabilmeleri konusunda işbirliği yapılmıştır. 2002-2003 eğitim döneminden itibaren yapılan işbirliği sonucunda başarılı olan kursiyerlere Milli Eğitim Bakanlığı onaylı sertifika verilmektedir (Murat, 2013). Meslek edindirme kurslarına yönelik faaliyetlerin birçok belediye ve STK tarafından da yapıldığını görüyoruz. Ancak burada önemli olan kurslar düzenleyip sertifikalar vermek değildir. Önemli olan istihdam alanı yaratmaktır. Engelli bireyler bu kurslarda nitelikli işler öğrenmediği için bu kapsamdaki projeler dışında bir yerde çalışacak eğitim yeterliliğine sahip olamamaktadır.

Sağlık alanında yapılan faaliyetleri incelemek gerekirse; İstanbul Özürülüler Merkezi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık Daire Başkanlığı Sağlık İşleri Müdürlüğü bünyesinde yer alan sağlık ünitesinde, özürülülere yönelik tıbbî rehabilitasyon hizmetleri, fizik tedavi, rehabilitasyon, hidroterapi, psiko-sosyal servis alanlarında ücretsiz olarak engelli vatandaşlara hizmet vermektedir. Tıbbi rehabilitasyonun yanında psiko-sosyal servis tarafından İstanbul Özürülüler Merkezi'nde psikolojik danışmanlık ve terapi eğitim danışmanlığı, değerlendirme ve yönlendirme özel eğitim çalışmaları gibi hizmetler verilmesi örnek gösterilebilir. Ancak bu hizmet genel olarak tüm engellileri kapsadığından Down Sendromlu bireylerle alanında uzman kişilerin ilgilendiğini söylemek güçtür.

Kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlere erişim alanında yapılan faaliyetler kapsamında ilk olarak şunu söyleyebiliriz ki; Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'a göre Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü'nün görevleri şunlardır: "Özürülü bireylerin spor yapabilmelerini sağlamak ve

yaygınlaştırmak üzere; spor tesislerinin özürülülerin kullanımına da uygun olmasını sağlamak, spor eğitim programları ve destekleyici teknolojiler geliştirmek, gerekli malzemeyi sağlamak, konu ile ilgili bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları ile yayınlar yapmak, spor adamları yetiştirmek, özürülü bireylerin spor yapabilmesi konusunda ilgili diğer kuruluşlarla işbirliği yapmak” (Patır, 2010). Bu noktadan hareketle spor olanaklarına erişimde başta merkezi yönetimin yapacağı faaliyetler gerekli ve önemlidir. Bununla birlikte İstanbul Özürülüler Merkezi tarafından Merkezdeki sporla rehabilitasyon çalışmalarına jimnastik, judo, basketbol, futbol ve benzeri spor faaliyetlerinin de eklenmesi ve şu anda devam eden projelerin yaygınlaştırılması için çalışmalar devam etmektedir (Engellilerbiz Platformu, 2004).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) tarafından desteklenen “Peugeot ile Engelsiz Yaşam” projesi kapsamında tarihi geziler, t-shirt boyama, uçurtma, karaoke gibi sosyal etkinlikler düzenlemiştir (Peugeot ile Engelsiz Yaşam, 2013). Bu tarz etkinlikleri de kültürel, sanatsal ve sosyal faaliyetler olarak sıralayabiliriz.

III.1.3.2. Yerel Yönetimlerin Faaliyetleri

Yerel yönetimler, yaptıkları sosyal ve teknik altyapı yatırımlarıyla kent mekânının şekillenmesinde önemli role sahiptir. Kentsel ulaşım hizmetlerinin, kentteki her türlü açık alan ve yapının engelliler için ulaşılabilirliğinin yerel yönetimlerce sağlanıyor olması, engellilerin sosyal yaşama katılmasında fırsat eşitliğini sağlayan en önemli unsurdur.

Selçuklu Belediyesinin başlatmış olduğu “Konya Otizmli ve Down Sendromlu Yaşam Merkezi Projesi” (“Otizm ve Down Sendromlu Yaşam Merkezi”, 2014).

Türkiye’de yapılan en kapsamlı projelerden biridir. Merkez otizm ve Down Sendromu tanısı alan çocukların eğitim, rehabilitasyon ve terapi konusundaki gereksinimlerini dünya standartlarında karşılamayı amaçlıyor. Bu projede sadece çocukların değil aynı zamanda ailelerinde bir arada olduğu bir mekan tasarımı vardır. 21 bin metrekare alana kurulan merkezde spor salonları, yüzme havuzu, aileler için fitness alanları, bahçesinde atlı rehabilitasyon merkezi, çocukların bahçe ile uğraşabileceği mini tarım alanları, kümes hayvanlarından oluşan küçük bir hayvanat bahçesi, ailelerin bir arada olacağı kafeterya bulunmaktadır. Bu projenin olumlu yanı bu merkezlerin engelsiz bireyler tarafından kullanımına da açık tutularak entegrasyonun sağlanmaya çalışılmasıdır.

Büyükşehir belediyeleri, toplu taşıma alanında asli sorumludurlar. Madde hükmü şöyledir: “Büyükşehir belediyeleri ve belediyeler, şehir içinde kendilerince sunulan ya da denetimlerinde olan toplu taşıma hizmetlerinin özürülülerin erişilebilirliğine uygun olması için gereken tedbirleri alır. Mevcut özel ve kamu toplu taşıma araçları, bu Kanun’un yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde özürülüler için erişilebilir duruma getirilir.” Erişilebilirliğin artırılması adına güzel bir örnek Denizli’den gelmiştir. Denizli Belediyesi tarafından renkli giydirilmiş bir otobüs her gün farklı güzergâhtan hareket ederek engelli vatandaşları topluyor ve istedikleri yerlere bırakıyor (“Bu otobüs engelliler için”, 2010). Ayrıca birçok belediyede engelli kimlik kartı olanlar yanındaki refakatçisi ile ücretsiz olarak ulaşım araçlarından yararlanabilmektedir. Bu projenin olumlu yanı erişimi kolaylaştırması ve ulaşımında engellilere yönelik bir açılım yapmasıyken eksik kalan tarafın toplumdaki diğer bireylerin de ulaşım araçlarını kullanıma dahil edilmemesidir. Çünkü sırf engelliye özel bir uygulama onun kente entegrasyonuna yardımcı olmaktan uzaktır aksine dışlayıcı bir durum yaratabilir.

Bir başka örnek, Fatih Belediyesi'nin İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün desteğiyle gerçekleştirdiği kendini ifade etmekte zorlanan zihinsel engelli bireyler için parmak okuma projesidir (Fatih Belediyesi, 2012). Bu uygulamanın yaygınlaşması dillerinin büyük olması sebebiyle kendini ifade etmekte güçlük çeken Down Sendromlu bireyin kaybolması durumunda daha rahat bir iletişim kurulması sağlanarak kente erişimine olumlu katkı sağlayacaktır.

Eğitim alanındaki faaliyetler incelendiğinde ise İzmir'den bir örnek vermek mümkündür. Konak Belediyesi Kültür Yayınları kapsamında hazırlanıp, yayımlanan; Türkiye'nin Zihinsel Engellilere yönelik 'İlk okuma - yazma ve ön koşul becerileri' kitabı, bu alanda yapılmış en kapsamlı ilk kitap olma özelliğini taşımaktadır ("Yerdeki Yıldızlar", 2012). "*Yerdeki Yıldızlar*" kitabı ile çocukların okuma yazmayı kolay bir şekilde öğrenirken bir taraftan da el becerileri kazanması amaçlanmaktadır. Kaynak kitaplara olan ihtiyaç eğitim alanındaki bilgiye erişimi kısıtladığı için İzmir Belediyesi tarafından desteklenen bu çalışma bu eksikliğin giderilmesine olumlu bir katkıdır. Bunun yanı sıra belediyelerin yaptığı meslek edindirme kursları, çeşitli sertifika programları Down Sendromlu bireyin eğitimine yönelik çalışmalardır.

Yerel yönetimlerin sağlık alanındaki faaliyetleri daha çok fiziksel engellilere, işitme ve görme engellilere yönelik olarak medikal araç, gereç teminidir. Bu kapsamda tekerlekli sandalyeler, bastonlar ve işitme cihazları temin edilmiştir. Ancak zihinsel engelliler ve Down Sendromlu bireyin sağlık sorunlarının çözümü merkezi teşkilata ve sivil toplum kuruluşlarına bırakılmıştır.

Belediyeler kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlere yönelik desteklerini ise hemen hemen her ilde öncelikle engellilere ulaşım aracı sağlayarak yapmaktadır. Bunun yanı sıra sanatsal, sosyal ve sportif çalışmaların gerçekleştirilmesi için mekan tahsisi

yapmaktadır. Belediyelerin tiyatro, sinema, konserler, piknik, yarışma ve müsabakalar, sergiler, panayırılar ve çeşitli gezi faaliyetleri düzenlediklerini görürüz. Örneğin bu alanda Antalya Belediyesi'nin yaz aylarında engelli bireylere ücretsiz yaz kampı olanağı sağlaması (Engellilere yaz kampı, 2014), Üsküdar Belediyesi'nin geleneksel hale getirdiği Engelliler Pikniği düzenlemesi (Üsküdar Belediyesi engellilere piknik, t.y.) veya Esenler Belediyesi'nin 3 Aralık Engelliler Günü'nde engelli bireylerden oluşan bir grubu sinemaya götürmesi (Esenler Belediyesi 3 Aralık Dünya Engelliler Günü , t.y.) sayılabilir.

III.1.3.3. STK'ların Faaliyetleri

Erişim alanında STK'ların faaliyetlerine ilk örnek olarak Selçuklu Belediyesi tarafından yapılan yaşam merkezi projesinin biraz daha küçük bir modeli olan ve İstanbul Zihinsel Engelliler Vakfı (İZEV) tarafından yapılan 'Yaşam Evi Projesi' (İZEV, 2012) örnek verilebilir. Bu proje de Down Sendromlu bireylerin ihtiyaçlarını bir merkezde toplamaya çalışarak erişimi kolaylaştırmıştır. Ancak bu proje belediyeninki kadar kapsamlı değildir ve engelli olmayan diğer bireylerin kullanımına açık değildir. Bu tarz projeler erişimi kolaylaştırabilir belki ama engellilerin bir merkezde toplanması onun toplumun diğer kesimlerinden tecriti sonucunu da doğurabilir.

Kente erişim konusunda yapılan bir diğer örneğe bakıldığında Adana Engelliler Derneği'nin başlatmış olduğu 'Engelsiz Park' projesiyle engellilerin güzel vakit geçirebilecekleri, doğayla dost, çeşitli aktivite odaları, kafesi ve ailelerin sorunlarını paylaştıkları bir ortam olabilecek bir tasarım yapılmıştır. Kent merkezindeki bu parka giriş üyelik sistemiyle gerçekleştirilir ve parkın 470 üyesi bulunmaktadır (Yedipınar Engelliler Parkı, t.y.). Üyeler evlerinden özel servislerle alınarak herhangi bir sorunla karşılaşmadan parka getirilir; ancak bu uygulamada ulaşım sadece park hizmeti içinde olduğundan Down Sendromlu bireye kentin diğer önemli merkezlerine ulaşmada fayda sağlamayacaktır. Öte

yandan bu park kent hakkı ve evrensel tasarım ilkesine bir örnek oluşturabilir. Şöyle ki parkta hem bedensel engelliler, hem görme ve işitme engelliler, hem de zihinsel engellilere yönelik oyun odaları kurularak engelli bireyi ayırt etmeksizin park alanına dahil etmiştir. Bu da kentsel mekana herkesin buyur edildiği bir tasarım beklentisini düşündürebilir.

Antalya’da da bu soruna yönelik olarak İZEV’in projesine benzer bir şekilde “Özgür Yaşam Projesi” yapılmıştır (Antalya Belediyesi Özgür Yaşam Projesi, 2014). Bu proje mevcut sistemde çeşitli nedenlerle yer bulamayan ve sürekli evde kalmak zorunda olup, toplumsal yaşama katılımı yetersiz kalan gençlere, sosyal ve kültürel aktivitelere katılım olanağı sağlama amacını taşımaktadır.

STK’ların eğitim alanındaki faaliyetleri genellikle çalışma hayatına uyumlaştırma için meslek edindirme kursları ve kaynak kitap basımı şeklinde olmaktadır. Bunun yanında bazı STK’lar özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi açarak eğitim alanında faaliyet göstermektedirler.

Türkiye Down Sendromu Derneği Grundtvig Öğrenme Ortakları Programı ile Hollanda, Bulgaristan ve Romanya ile işbirliği yaparak Türkiye’nin çeşitli illerinde yaşayan aileler ile Down Sendromlu gençler çalıştay, seminer, parti ve İstanbul turlarında bir araya gelerek bilgilerini, kültürlerini paylaşıyorlar. Yine bu derneğin kaynak kitapları çevirerek yayına sunduğunu da eklemek gerekir.

Eğitim konusu sadece Down Sendromlu bireyin eğitimini de kapsamamaktadır. Down Sendromu bireyle çalışan ve yaşayan herkesin eğitimi için dernekler çeşitli organizasyonlarla toplumunda eğitilmesi için uğraşırlar. Türkiye Down Sendromu Derneği’nin Down Sendromlu personel çalıştıran kurumlara, Down Sendromlu bireyleri anlatmak için seminerler vermesi buna örnek gösterilebilir.

Sağlık alanında STK'ların yapmış olduğu en dikkate değer faaliyet Türkiye Down Sendromu Derneği'nin danışmanlığında ve İstanbul Bilgi Üniversitesi'ne bağlı olarak Şişli Florence Nightingale Hastanesi'nin bünyesinde Ortadoğu ve Balkanlarda ilk olarak kurulan DS Kliniği'nin açılmasıdır. Klinikte ücret fiyatlandırması SGK'nın Üniversite Hastanelerinde Sağlık Uygulama Tebliğince yapılmaktadır. Klinik anne karnından itibaren yetişkinler de dahil olmak üzere her yaştan tüm Down Sendromlu bireylerin sağlık sorunları için hizmet vermektedir. Hem Down Sendromlu bireyler için yıllık takip ve kontroller hem de kişiye özel sorunlar için merkeze gidilebilmektedir. Ayrıca aileye de psikolojik destek verilmektedir. Down Sendromu bebekler 47 kromozomun getirdiği bazı hastalıklarla doğarlar. Bu hastalıklardan bazıları örneğin kalp sorunları sürekli olarak takibi veya çölyak hastalığı gluten diyetini gerektirir. Antalya Down Sendromu Bilgilendirme Semineri'nde bir aile çocuklarının uzun süre sindirim problemi çektiğini ancak çölyak için herhangi bir tahlil yapılmadığından uzun zaman sonra bunu anlayarak gluten diyetine başladıklarını ifade etmiştir (Antalya, 21.05.2014). Down Sendromlulara yönelik bir klinik açılması onlarda görülen hastalıkların sistematik bir şekilde incelenerek tedavi edilmesini kolaylaştırması açısından oldukça faydalıdır.

STK'ların kültürel, sanatsal ve sportif olanaklara erişim sorununa yönelik faaliyetlerine iki örnek verilebilir. Bunlardan ilki "Engelsiz Çal" isimli projeye Yön Sanat Atölyesi çatısı altında bir grup gönüllü ve eğitmenin, engelli bireylere fırsat verildiğinde sanat alanında neler yapabileceklerini gözler önüne sermek, onların gündelik hayatlarındaki olanakların artmasını sağlamak amacıyla bir araya getirdikleri tamamı engelli bireylerden oluşan bir grupla "Azrail Blöf Yapmaz" adlı oyunu iki yıldır sergilemesidir. Bunun yanı sıra dans (halk dansları, modern danslar), resim ve müzik atölyelerini bünyesinde barındıran Yön Sanat, buradan ilham alarak müzik alanında

çalışma fırsatı bulamamış zihinsel ve/veya bedensel yetersizlik gösteren çocuk ve gençlerin çalıp, söyleyeceği bir albüm yapmayı planlamaktadır. Projenin büyümesi ve bu doğrultuda elde edilecek gelir ile; maddi imkânsızlıkları olan zihinsel ve/veya bedensel engeli ailelerine hizmet veren eğitim merkezleri kurulması, “Engelsiz Çal” ve diğer projeler ile tiyatro, sinema, televizyon gibi alanlarda engelli çocukların da yeteneklerini sergileme şansı bulması ve bu sektörlerde istihdam sağlanması hedefi güdülmektedir (Yön Sanat Atölyesi Engelsiz Çal Projesi, 2012). Bu projenin çok amaçlı olması önemlidir diğer projelerde sadece sosyal aktivite sağlanırken burada istihdam hedefi ve eğitim olanakları hedefinin de bulunması engelli bireyin her alanda desteklenmesi gerektiğini de göstermektedir.

Samsun, Spor, Eğitim ve Tanıtma Vakfı (SAM-SEV) olarak Orta Karadeniz Kalkınma Ajansının (OKA) açtığı “Dezavantajlı Gruplara Yönelik Sosyal İçerme Mali Destek Programı” kapsamında “JUDOWN Down Sendromlu Çocukların Judo Eğitimi İle Rehabilitasyonu” adlı proje Down Sendromlu çocukların yaşamlarını daha kolay idame ettirebilmelerini sağlamayı amaçlıyor. Judo, Down Sendromlu çocukların kas gelişimine katkı sağlarken, çocukların eğlenceli zaman geçirmelerini ve özgüvenlerini kazanmalarına da yardımcı olmaktadır. Ayrıca Judo kursuna dahil olacak çocukların ebeveynleri kurs süresince psikolog yardımı alarak ve Judo sayesinde çocuklarının daha hızlı öğrenebilme süreçlerine adapte olmaları sağlanmaktadır (Judown Projesi, 2014).

Antalya’da ise sanatsal faaliyetlere erişim için “Engelli Sanat Atölyesi” çalışmalarını örnek gösterebiliriz. Bu atölyede engelli bireylerin müzik ve dans dersleri eşliğinde sanatsal yönleri geliştirilerek sosyal gelişimlerine katkıda bulunuyor (Engelli Sanat atölyesi, t.y.). Sanat dersleri Haşim İşcan Aile Eğitim Merkezi’nde veriliyor ve müzik, ritim, bale, dans, tiyatro, resim ve el sanatları dallarını kapsıyor. Bunun yanı sıra

Yaşam Akademi Derneği tarafından bir ritm grubu kurularak çeşitli illerde ve ülkelerde ritm gösterileri yapılmaktadır.

Kente erişim konusunda genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; gerek merkezi ve yerel yönetim gerekse STK'ların yapmış olduğu projeler engellilerin bu konudaki sıkıntılarını çözmeye çalışırken farklı engel gruplarının ihtiyaçlarını göz ardı ettiği için her kesime ulaşamamaktadır. Down Sendromlu bireyin erişim konusundaki sıkıntılarını çözmek için öncelikle onların özelliklerinin iyi bilinmesi gerekmektedir. Ancak yapılan projelerde bu durum göz ardı edilmiştir.

III.2. Bütünleşme

AKŞ'nin ikinci ilkesi: "*Özürlü ve engellilere ilişkin politikaların, hedef gruplar için aşırı himayeci değil, toplumla bütünleştirici olması*"dır. Yerleşimleri engelliler için koruyucu kozalar biçiminde donatmak ve tasarlamak, ne mümkündür ne de psikolojik, sosyal ve ekonomik olarak tavsiye edilir. Aşırı korunaklı bir çevre yerine, çocukların, yaşlıların, engellilerin, çevreleriyle uyum içinde, diğer tüm kentlilerle birlikte, toplum hayatının günlük yaşantısına katılımlarını sağlamak gerekir.

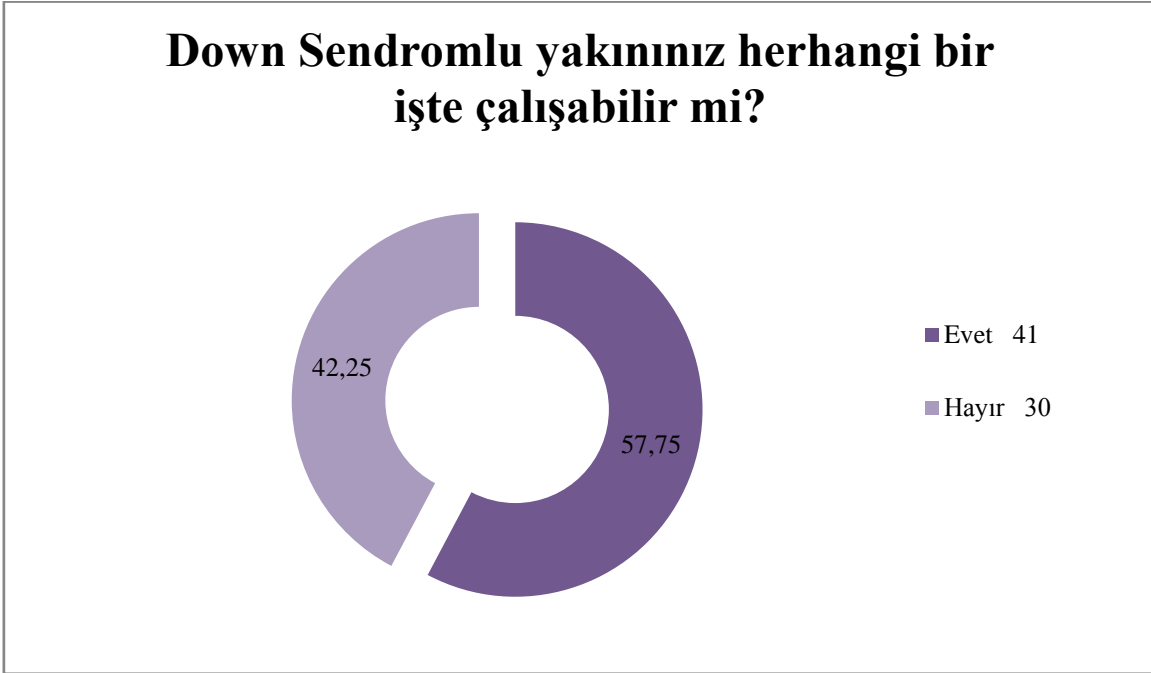
EHS'nin ise bütünleşme başlığı altında inceleyebileceğimiz ilkeleri, ayrımcılık yasağı, toplum bilincinin yükseltilmesi, farklılıklara saygı, engelliliğin toplumun bir parçası olmasıdır. Sözleşmede bu doğrultuda izlenecek politikalar ise toplumun eğitilmesi, farkındalığın artırılması ve iş piyasalarına katılmaları olarak belirtilmiştir.

Yapılan anket çalışmasının bütünleşme sorununa yönelik olarak %61,25 oranında çevredeki insanların tutumları ve %63,75 oranında DS ile ilgili bilgisizlik anketi dolduran aileler tarafından sorun alanı olarak işaretlenmiştir. Bu sorun alanları Down Sendromlu bireyin toplumla bütünleşmesinin önünde önemli bir engeldir. Birçok Down

Sendromlu birey çevresindekilerin onlara tuhaf gözlerle bakmalarından dolayı dışarı çıkmak istememektedir. Bu sorun alanı için Down Sendromu hakkında farkındalık yaratmak ve insanları bilinçlendirmek faydalı olacaktır. Down Sendromunu tanıyan bir birey farklı fiziksel görünüm hakkında düşünmeyecek dost canlısı karakterine yoğunlaşabilecektir. Down Sendromlu bireyler onlara gülümseyerek yaklaştığımızda size olumlu tepkiler verecektir. Antalya Havalimanı'na bir ay içinde çeşitli ülkelerden gelen 17 Down Sendromlu bireye gülümseyerek el salladığımda istisnasız hepsinin karşılık verdiğini ve yanındakilere beni gösterirken mutlu olduğunu ve yanına gittiklerimin kısa zamanda benimle arkadaşlık kurduğunu gözlemledim. Toplumdaki bireylerin bilinçlendirilmesinin yanında anket yapılan bir ailenin "Ailelerin bilinçsizliği nedeniyle çocuklarını bu doğrultuda yetiştirmeleri, bunun da eğitim ve kültürel faaliyetlerde sorun olması" (Nevşehir, 05.06.2014) şeklinde ifadesi Down Sendromlu yakını olan ailelerin de bilinçlendirme çalışmalarına dahil edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bütünleşmeye yönelik sorunlardan bir diğeri istihdam sorunlarıdır. Anketi dolduran ailelerin %55'i Down Sendromlu bireyin çalışma hayatına katılımını sorun alanı olarak işaretlemiştir. Oysa aileler %57,75 oranında Down Sendromlu yakınının bir işte çalışabileceğini düşünmektedir. Ancak Down Sendromlu bireyin bedensel ve zihinsel kapasitesinin yeterli olduğu iş alanları bulunmasına rağmen, bu bireyler istihdam alanında kalifiye olarak yetiştirilememektedir. Bununda eğitim sorunlarıyla doğrudan bağlantısı vardır. Anket yapılan Down Sendromlu bireylerin %44,36'sı okuryazar değilken sadece %1,3'ü lisans mezunudur. Bu nedenle Down Sendromlu bireyin istihdam olanakları oldukça kısıtlıdır.

Şekil 6: Down Sendromlu Bireylerin Çalışabilirliği

Çalışmamız açısından bütünleştirici politikaların uygulanmasında engellilerin kentle ve toplumla bütünleşmeye çalışırken sıkıntı yaşadığı istihdam ve bilinçlendirme konuları üzerinden gitmek faydalı olacaktır.

III.2.1. İstihdam Konusunda Down Sendromlu Bireylerin Yaşadığı Sorunlar

Bir işte çalışmak insanın hem kent hayatına, hem de sosyal hayata daha kolay entegre olmasını sağlayan bir unsurdur. Engellileri başkalarına bağımlı ve topluma yük olma hissinden kurtaracak, kendini toplumun bir parçası olarak görmesini sağlayacak başlıca yol, onların istihdam edilmesidir. Çünkü çalışmayı sadece gelir elde etmenin bir yolu olarak görmemek gerekir. Bir işte çalışma, bireyin kendine güveni ve saygı duygusunu geliştirmekte, Ona bir değer katmanın mutluluğunu vermekte ve topluma olan bağlılık duygusunu güçlendirmektedir.

EHS engellilerin becerilerinin, meziyetlerinin, yeteneklerinin işyerlerine ve iş piyasasına katkılarının tanınmasının teşvik edilmesinin gereğinden bahseder. Sözleşmenin

yirmi yedinci maddesi birinci bendinde yer alan “*Taraf devletler, engellilerin çalışma hakkını diğerleriyle eşit bir şekilde tanır; işe alım ve istihdam edilme koşullarında, istihdam sürerken, kariyer gelişimi ve sağlıklı ve güvenli çalışma koşulları dahil olmak üzere, istihdama ilişkin her hususta, engelliliğe dayalı ayrımcılığı yasaklar ve engellilerin çalıştıkları işyerlerinde makul uyumlaştırmanın yapılmasını sağlarlar.*” ifadesi engelli bireyin çalışmasına verilen önemi açıkça göstermektedir.

Kişinin yaşam standardını yükseltmenin en iyi yolu onun üretime katılmasını ve çalışarak gelir elde etmesini sağlamaktır. Oysa Türkiye Özürlüler Araştırması sonuçlarının da ortaya koyduğu gibi, ülke nüfusunun %12.29’unu engelliler oluşturmaktadır. Bu oran içerisinde 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun oranı %91.8’dir. Bu nüfusun işgücüne dahil olma oranı %21.71 olup, işgücüne dahil olmayan nüfusun oranı %78.29’dur. Bu oranlardan da anlaşılacağı üzere engellilerin işgücüne katılım oranı oldukça düşüktür. Düşük işe yerleştirme oranları, özürlülerin toplumda karşılaştıkları en önemli ayrımcılıklardan biridir. Bir işte çalışma engelli bireye hem maddi kaynaklar sağlaması hem de onların toplumla bütünleşmeleri açısından önemlidir. Özürlüler arasında işsizlik oranının yüksek olması yoksulluğu artırdığı gibi onların toplumdan dışlanmalarına da neden olmaktadır (ÖZİDA, 2002).

Engellilerin istihdamında öncelikle kabul edilmesi gereken konu, engellilerin diğer insanlara göre istihdam edilmeye daha çok ihtiyaç duyduklarıdır. Çünkü bu ihtiyacın karşılanması, her şeyden önce engellinin bir biçimde toplumdan soyutlanmasını önlemekte, diğer bir deyişle, engelliye sosyal ve psikolojik olarak tedavi edici etki yapabilmektedir. Diğer taraftan, hem çalışarak kazandığı para ile başkasına muhtaç olmamak, hem de yetişkin bir insan olarak üretime katılmak, her insanın gösterdiği normal bir istek olmaktadır (Özürlüler Şurası, 1999).

Genel olarak engellilerin istihdamı ile bağlantılı olarak yaşanan çeşitli sorunlar vardır. Ülkemizde, henüz engellileri de gözeten sistemli bir iş analizi ve meslek tanımlaması çalışması yapılmamıştır. Bugün engellilerin, sahip oldukları engelden kaynaklanan özellikleri ve nitelikleri de dikkate alınarak, hangi işlerde çalışabilecekleri konusunda, elde ciddi bir araştırma ve çalışma bulunmamaktadır. Ancak ‘Zihinsel engelliler; sanayi, hizmetler ve tarım sektöründe, karmaşık olmayan rutin yani sürekli tekrarlanarak yapılan, kendi başına sorun çözme veya karar verme ve inisiyatif gerektirmeyen ve daha çok talimatlarla yerine getirilen işlerde sıkılmadıkları ve bundan dolayı daha çok başarılı oldukları için özellikle bu gibi monoton işlerde çalışabilirler (Seyyar, 2006). İçinde bulunduğumuz iktisadi yapının, engellileri de içerecek bir şekilde düzenlenmemiş olması, işverenlerin engellileri çalıştırmak konusundaki çekingenlikleri ve önyargıları da istihdamın önündeki engeller arasındadır. Hâlbuki bazı işleri engelliler, diğer insanlardan daha iyi yapabilmektedir. Örneğin Down Sendromlu birey karakteristik olarak güleryüzlü, neşeli, şefkatli, iyi niyetli ve titizdir. Onların bu özellikleri hasta bakıcılığı, garsonluk, kasiyerlik, montaj, ambalajlama, etiketleme, galoş yapma, tepsi boyama, mantar yetiştiriciliği, arşivleme, evrak getirip götürme, süs bitkisi yetiştiriciliği gibi işleri başarıyla yapmalarını sağlar.

Ülkemizde uygulanan istihdam politikalarından biri kota rejimidir. Kota rejimi başka koşullarda istihdamında güçlük bulunan nüfus kesimleri için kullanılır. Ülkemizde işyerlerinde 1475 sayılı İş Kanunu gereğince %3 oranında engelli istihdamını zorunlu kılan yasal düzenleme vardır. Bunun dışında korunmalı iş yerleri uygulaması vardır. Zaman zaman bu uygulama eleştiri olsa da, halen bazı engelli kümeleri (örneğin ağır zihinsel engelliler) için özellikle önerilmekte ve kullanılmaktadır. Seçilmiş iş yöntemi, bazı işlerin yalnızca engelliler tarafından yapılması (örneğin santral işletmenliğinin yalnız görme

engelliler tarafından yapılması gibi) için onlara tahsis edilmesidir. Değişik esnek çalışma biçimlerinin (evde çalışma, evde üretim, yarım zamanlı çalışma v.s.) engelliler için özellikle kullanılması da olanaklıdır.

Down Sendromlu bireylerin çalışabilirlik durumunu incelediğimizde fiziksel bakımdan bir engelleri olmadığından birçok alanda çalışabildiklerini ancak bu çalışma alanlarının zihinsel aktivite bakımından fazla yoğun olmaması gerektiğini görürüz. Çalışma hayatına girmesinin Down Sendromlu bireye bir çok faydası olacaktır. Çalıştığı için downlu birey kendisini daha mutlu hissedecektir. Toplumsal hayata entegrasyonu gerçekleşecek ve birey hayatın içinde tam olarak var olacaktır. Kendini daha rahat ifade edecektir. Sosyal ilişkileri gelişecek ve o da toplumda tüketici rolünden kurtularak üretken ve etkin bir birey olacaktır. Kendine olan güveni artacaktır.

Seyfullah Sarıçam, 25 yaşında ve Keçiören İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nde Özel Öğretim bölümünde büro memuru olarak çalışmaktadır. Müdürü ile yapılan görüşmede Seyfullah'ın verilen görevleri diğer personelden çok daha iyi yaptığını ve 2 personelin yaptığı işi tek başına yaptığını, aynı zamanda işine diğerlerinden daha iyi konsantre olduğunu belirtmiştir. Kâğıtlara mühür basma görevini verdiğinde eksik olan imzaları da fark ettiğini belirtmiş ve birimde en başarılı personellerden biri olduğunu söylemiştir (Down2Work, 2012).

III.2.2. Bilinçlendirme Konusunda Down Sendromlu Bireylerin Yaşadığı Sorunlar

Down Sendromlu bireyler dahil tüm engelliler toplum içine çıktıklarında kendilerine tuhaf gözle bakılır. Hatta bu bazı yerlerde zihinsel engelli bireyler için tam tersine işleyip onlara bakılmayarak; onlardan yüz çevrilir veya anneler korkmasınlar diye küçük çocuklarının gözlerini kapatır. Engellilik olgusunun kabulünün gelişmediği

ülkelerde bu sıkça yaşanan bir durumdur. Oysaki kent hakkı aynı zamanda kamusal alanda taciz edici bakışlara maruz kalmadan yaşamaktır (Bezmez, 2012). Engellilik konusunda yeterli bilinçlendirmenin yapılamadığı toplumlarda bunun olması kaçınılmazken, Down Sendromlu bireyin kent hakkından ve onun kente entegrasyonundan bahsetmek için bilinçlendirme politikalarının yoğunlaştırılması da kaçınılmazdır.

ZİÇEV Mersin Şubesi'nin Kurum Müdürü Burcu Ünlü ile yapılan görüşmede Down Sendromlu bireyin kentsel sorunları için "İlk sorunun insanların zihniyeti ve tuhaf bakışları olduğuna inanıyorum. En çok rahatsız oldukları konu budur. Bunun için öncelikle kent halkının bu konuda bilinçlendirilip Down Sendromlu veya diğer özel gençlerle bir araya gelmesi ve entegre olması gerekmektedir. Bu kaynaşma kent içinde de bir takım değişiklikleri beraberinde getirecektir. Söz konusu durumun başlangıç noktası da Down Sendromlu veya özel çocuğa sahip bireylerin çocuklarını sosyal ortamdan uzak tutmadan, her türlü eğitimi aldirmalarıyla başlamakta, sonrasında eğitim sisteminin özel öğrencilere uygun bir şekilde sistematize edilmesi ve yeterli sayıda eğitim kurumu sağlanması ve buna uygun eğitimciler yetiştirilmesi gerekmektedir." dedi⁸.

Karşılıklı saygı ve anlayış bütünleştirici bir topluma katkıda bulunur. Toplumun engelliliğe dair anlayışını geliştirmek, olumsuz algılara karşı koymak ve engelliliği adil bir şekilde anlatmak bu yüzden çok önemlidir. Engelliliğe ilişkin bilgiler, inançlar ve tutumlar hakkında veri toplamak, eğitim ve bilgilendirme yoluyla kapatılabilecek boşlukların belirlenmesine yardımcı olabilir (Dünya Engellilik Raporu Yönetici Özeti, 2013).

Bayan Perşembeler (Akkök, 1997) isimli kitapta bir anne önceleri Down Sendromlu çocuğunun yapamadıkları için üzülüp onu sürekli yaşlılarıyla

⁸Kişisel görüşme:09 haziran 2014

karşılaştırdığından bahsediyordu. Ancak daha sonra bu düşüncesinin değiştiğini artık çocuğunun yaptıklarına odaklanarak bunu herkese anlattığını böylece çevrenin çocuğuna bakış açısının bu yönde değiştiğini gururla anlatacaktır. Toplumun bakış açısının da değişmesi için öncelikle engelli gruplarının tanınması, özelliklerinin ve kapasitelerinin bilinmesi gerekmektedir.

Down Sendromlu bireyler diğer engel gruplarından farklı olarak 47. kromozomun getirdiği bazı ortak fiziksel özelliklere sahiptir. Bunlardan bazıları: Badem şeklinde göz, yuvarlak ve basık burun, kalın ense, küçük el ve ayaklar, küçük ağız ve kulaklar olarak sıralanabilir. Down Sendromlu bireyler birbirlerine benzemekle birlikte aileden gelen genetik özellikleri de gösterirler. Bu fiziksel özelliklerin DS belirtisi olduğunu bilmeyen bireylerin, ağzının küçük olmasından dolayı dili ağızına sığmayan ve çoğunlukla dili dışarda bir görünüm sergileyen ve bu nedenle konuşmada da zaman zaman sıkıntı çeken Down Sendromlu bireyi gördüklerinde ona tuhaf gözlerle bakmaları kaçınılmazdır.

Olcaytu Tuncel TBMM'nin tek Down Sendromlu personelidir. Kütüphanenin arşiv ve katologlama bölümünde çalışmaktadır ve kendisiyle yapılan röportajda bu konudaki sıkıntısını şu şekilde dile getirmiştir: "... İnsanlar beni gördüklerinde tuhaf tuhaf bakıyorlar. Bundan dolayı işe gelirken yüzüme maske takmak istiyorum." ("meclis Olcaytu'yu çok sevdi", 2012) şeklinde dile getirirken aynı şekilde Robert Osborn bu konudaki rahatsızlığını 'Toplumda bize garip garip bakıyorlar, sanki Down Sendromlular onlar gibi insan değil de, uzaylıymış gibi. Oysa bizim onlardan hiçbir farkımız yok!" ("Uzaylı Değil Down Sendromluyuz", 2012) şeklinde dile getiriyor. Robert, iki yabancı dil biliyor, at biniyor, gitar çalıyor, çektiği fotoğraflar için sergiler açıyor. İnsanların Down Sendromlulara bakışını değiştirmek için İngiltere'den Türkiye'ye fotoğraf sergisi getirdi.

Robert Cem, "İnsanların bu sergide downluları gözlemelerini istiyorum, okul çıkışları gelerek sergiyi izleyenlerle sohbet ediyorum. Bu garip acıyan bakışlardan kurtulmanın tek yolu, onların bu sendromu tanımalarını, buna alışmalarını sağlamak" diyor. "Algıları Değiştirmek" adlı sergide Robert Cem'in kendi çektiği fotoğraflar da yer alıyor onları da sergi bünyesinde paylaşmak istemiştir. Burada şuna dikkat çekmekte fayda vardır. Down Sendromlu birey kendisinin ve çevresinin farkındadır. "geri zekalı" olarak nitelendirilip anlamayacağını düşünülerek, ona bu yönde davranılması Down Sendromlu bireyi olumsuz yönde etkiler. Robert Cem de bu sorunun farkında olarak onları tanımaları için çaba göstermektedir.

Engellilerin çalışmasının gerekliliği, Down Sendromlu bireylerin çalışma hayatına katılabileceklerinin açıklanmasının ve bilinçlendirme politikalarının öneminden bahsettikten sonra bu bireylerin istihdam ve bilinçlendirme alanlarındaki sorunlarının çözümü için merkezi, yerel ve sivil toplum kuruluşlarının bu konudaki faaliyetlerine bakmak yerinde olacaktır.

III.2.3. Bütünleşme Sorunlarına Yönelik Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler ve SivilToplum Kuruluşlarının Faaliyetleri

Down Sendromlu bireylerin kent hayatına aktif bir şekilde katılabilmeleri için öncelikle bütünleşmeye yönelik sıkıntılarından kurtarılmaları gerekmektedir. Bunun sağlanması için farkındalık yaratmak ve insanları bu konuda bilinçlendirmek gerekir. Bu konuda da görev başta merkezi yönetim olmak üzere yerel yönetimler ve aktif olarak STK'lara düşmektedir.

III.2.3.1. Merkezi Yönetimin Faaliyetleri

Ülkemizde çalışma hakkı Anayasa'da yer almış, ayrıca 50. maddede bedeni ve ruhi yetersizliği olanların çalışma şartları bakımından özel olarak korunacağı öngörülmüştür. Ayrıca 1475 sayılı İş Kanunu özürlerle ilgili düzenlemelere yer vermiştir. Özürülerin çalıştırılması ile İŞKUR tarafından mesleğe yöneltmeleri ile ilgili düzenlemeler yapılması öngörülmüştür.

Özürüler Kanunu'nun en önemli bölümlerinden biri de istihdamla ilgili hükümlerin yer aldığı bölümdür. 5378 sayılı Kanun'un istihdam başlıklı 14. maddesinin temel ilkeleri, bu önemli konuya atıf yapmaktadır: "İşe alım sürecinde, iş seçiminden, başvuru formları, seçim süreci, teknik değerlendirme, önerilen çalışma süreleri ve şartlarına kadar olan safhaların hiçbirinde, engellilerin aleyhine ayrımcı uygulamalarda bulunulamayacağı" beyan edilmiştir. "Çalışan veya iş başvurusunda bulunan engellilerin karşılaşılabileceği engel ve güçlükleri azaltmaya veya ortadan kaldırmaya yönelik istihdam süreçlerindeki önlemlerin alınması ve işyerinde fizikî düzenlemelerin bu konuda görev, yetki ve sorumluluğu bulunan kurum ve kuruluşlar ile işyerleri tarafından yapılması zorunludur. Engelli olma hâlleri sebebiyle emek piyasasına kazandırılmaları güç olan engellilerin istihdamı, öncelikle korumalı işyerleri aracılığıyla sağlanmaktadır" (md. 14). Buna rağmen ülkemizde yaygın olan korumalı iş yerinden ziyade kota uygulamasıdır. Kota uygulaması ise yasal bir zorunluluk olmasına rağmen yaptırımının kuvvetli olmaması sebebiyle engelli bireyin istihdamı konusunda gerekli çözümü sağlamamaktadır. Down Sendromluların çalışması konusunda özel sektör ve işverenlerin özürülü istihdamına duyarlılığın artması için, devletin bu konuda üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi gerekir.

İş Kanunu'na göre, en az 50 veya daha fazla işçinin çalıştırıldığı işyerlerinde özürliülerin istihdamı için kota sistemi uygulanmaktadır. İşe yerleştirilmek için bekleyen özürliüler bulunmasına rağmen, halen boş kadrolar vardır. Mevcut mevzuatımıza göre, özürliü işçi çalıştırması gereken, kamu ve özel işyeri sayısı 16.440'tır. Bu işyerlerinde çalıştırılması gereken özürliü işçi sayısı ise; 106.143'tür. Bu işyerlerinde çalışan özürliü işçi sayısı ise 83.705'tir. Açık kontenjan sayısı ise 22.438'dir. Yine aynı şekilde, kamu kurum ve kuruluşlarında 44.189 özürliü memur çalıştırma zorunluluğu bulunmasına rağmen, çalışan özürliü memur sayısı 20.829'dur. Bu durumda 23.360 özürliü memur açığı bulunmaktadır. Bu sorun esasen işgücü piyasasındaki talepleri karşılamayan özürliülerin yetersiz mesleki niteliklerinden kaynaklanmaktadır (Etyemez, 2012). Özürliülerin istihdamında gerek diğer ülkelerde gerek ülkemizde yoğun sorunlar yaşanmaktadır. Ülkemizde engellilerin istihdamında kota-ceza yöntemi benimsenmekte, istihdamı destekleyen hizmetler ihmal edilmekte ve yeni istihdam teknikleri üzerinde çalışmalar yetersiz kalmaktadır.

Türkiye, ILO'nun 159 sayılı "Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı" sözleşmesini imzalayarak engellilerin mesleki eğitimi konusunda belli yükümlülükleri kabul etmiştir. AB uyum sürecinin ve BM engelli haklarına ilişkin sözleşmenin bir gereği olarak da hem genel hem mesleki eğitimde özürliüler için eğitimde fırsat eşitliğini kabul eden yasal düzenlemeler yapmaktadır (Patır, 2012). Bu kapsamda yürütülen faaliyetlerden biri İŞKUR tarafından engellilerin istihdamını arttırmak amacıyla mesleğe yönlendirilmesi kapsamında Türkiye genelinde özürliülere yönelik düzenlenen mesleki eğitim kurslarıdır. Bu kurslarda toplamda 18.738 engelliye mesleki eğitim verilmiştir. Engelli istihdamında ülkemiz açısından uzun vadeli gerçekçi bir politika ve hedef bulunmamaktadır.

İstihdam alanındaki faaliyetlere ilk örnek olarak İstanbul Özürlüler Merkezi tarafından özel eğitim okullarında uygulanan iş eğitimi, toplumsal uyum becerileri ve akademik derslerde öğretilen becerilerin, sosyal yaşama transfer edilmesini amaçlayan bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada fenilketenozlu (beynin harap olması, ileri derecede zeka özürlü), otizm ve DS tanısındaki 18-23 yaş arası toplam 4 (2 kız 2 erkek) öğrenci ile Ankara ilinde, zihinsel engelli bireylerin yapılandırılmış ortamlarda öğrendikleri becerileri sosyal yaşama transfer etmeleri sağlanmıştır. Öğrenciler, okulda öğrendikleri kazanımları farklı ortamlarda uygulama, iletişim kurma, olay sıralama, neden-sonuç ilişkisi kurma, çözüm üretme, sorumluluklarının farkında olma, sorumluluklarını bağımsız yerine getirme, başladıkları işi bitirme becerilerini kazanmışlardır. Bu çalışmanın olumlu yanı projenin uygulanıp bırakılması değil engelli birey, onun ailesi, kafe çalışanları ve kafe müşterileri açısından projenin olumlu ve olumsuz yönlerinin takibidir. Böyle bir takip sistemi projedeki eksiklerin görülmesini sağlayarak bunların düzeltilmesine olanak vermektedir. Böylece proje ne engelliler ve aileleri ne onlarla çalışan personel ne de kafe müşterisini hayal kırıklığına uğratacaktır.

İstihdam alanında yapılan faaliyetlerden bir diğeri Cafe Down projesidir. Bir çok ilde çeşitli isimlerde açılan bu kafelerde Down Sendromlu bireyler genelde servis elemanı olarak çalıştırılmaktadır. Cafe Down, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) bünyesinde faaliyet gösteren; Saray Rehabilitasyon Merkezi Müdürlüğü'ne bağlı bir kafedir. 2001 yılından beri faaliyette bulunan bu cafede 11 zihinsel engelli birey çalışmaktadır. Personel ilk olarak MEB'e bağlı Anadolu Turizm Otelcilik ve Meslek Lisesi'nde sertifikalı eğitim programına katılmışlardır. Eğitim programında; servisin tanımı, önemi, personelin görevleri, kişisel temizlikleri, uyulması gereken sağlık kuralları, servis hizmetinde kullanılacak araç ve gereçler, mekân temizliği ve düzeni gibi

konular yer almıştır. Cafe Down'da iki sosyal hizmet uzmanı ve bir psikolog hizmet vermektedir. Cafe Down'da hizmet veren engelli çocukların sosyalleşmesi, topluma kazandırılması, özgüven duygularının geliştirilmesi, üretebilen birer birey olabilmesi amaçlanmıştır. Bu projede yer alan sosyal hizmet uzmanı ve psikolog Down Sendromlu bireyin iş hayatına uyum göstermesi için onu yönlendirebileceğinden bu kafenin iyi düşünülmüş bir yönüdür. Çünkü STK'ların yürüttüğü bu tarz kafe faaliyetlerinde böyle bir özelliğe rastlamıyoruz.

Merkezi teşkilatın bilinçlendirme alanında ise engellilerle ilgili yapabileceği en büyük hizmet, eğitim sistemi içinde topluma engellileri tanıtmaktır. Bunun için gerek ilköğretim, gerek ortaöğretim okulları gerekse de üniversite müfredatında engellilere yer verilerek, öğrencilerin mezun oldukları okuldan engellilerle ilgili bilgilenmesi sağlanmalıdır. Başta üniversitelerin yalnız özel eğitim veya psikolojik danışmanlık bölümlerinde değil, eğitim fakültelerinin tüm bölümlerinde engellileri anlama ve özel eğitim konularında farkındalık eğitimi verilmesi gerekir.

Merkezin bu konudaki yaptığı çalışmalara bakıldığında ilk olarak çürük, sakat, özürlü, yetersiz gibi ifadelerin kaldırılması kararını inceleyebiliriz. Çünkü bizzat bu kelimeler bile ayrımcılık içerir ve engelli bireyin toplumdan soyutlanmasına sebebiyet verir. Çürük ifadesi insana yakıştırılabilecek bir sıfat değildir. Sakat ifadesi toplumumuzda daha çok fiziksel engeli olan bireyleri çağırıştırır ki burada da kanunda yapılan düzenlemelerde diğer engelli grupların göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Zaten engelli gruplar içerisinde dahi geri plana itilen zihinsel engelli bireyleri temsil etmemekle birlikte, çoğu fiziksel engele sahip olmayan ve bu yönde düzenlemeye ihtiyacı olmayan Down Sendromlu bireyi tanımlamak için de uygun değildir.

İkinci örnek olarak da bilinçlendirme konusunda toplumun her kesiminin eğitilmesi şarttır. Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından “İnsan Hakları ve Özürlülük Bilgilendirme Seminerleri Projesi” kapsamında engellilik ve onların hakları konusunda yapılan bilinçlendirme çalışmaları da buna örnek olarak verilebilir. Bu projede engelli hakları konusunda bireyleri bilgilendirme teması yer alır. Haklarını bilen bireylerin bunlara sahip çıkması ve haklarını araması açısından bilgilendirilmiş olması gerekmektedir. Bu noktada sadece toplumdaki diğer bireylerin bilinçlendirilmesi değil ailelerin de bu engel grubu hakkında yeterli bilgi donanımına sahip olması gerekmektedir. Ailelerin ifadelerine göre doğumda birçok doktor “Bu çocuk zihinsel engelli, bundan bir şey olmaz, bunu böyle kabul edeceksin” şeklinde ifadelerle aileyi yanlış yönlendirmektedir. Bu da merkezin tüm engel gruplarıyla karşılaşan personeli de özellikle eğitmesi gerektiğinin göstergesidir.

III.2.3.2. Yerel Yönetimlerin Faaliyetleri

Yerel yönetimlerin istihdam alanındaki çalışmaları genelde iş atölyesi ve mesleki eğitim kursları şeklinde olmaktadır. Bunlara verebileceğimiz ilk örnek Eyüp Belediyesi'nin “Şeker Hayat” projesidir. İstanbul Kalkınma Ajansı'nın desteğiyle başlayan projede Down Sendromlu ve mental özürlü gençler, burada tarihi Eyüp oyuncaklarının üzerine nikâh şekerleri yapıyor ve kendileri için özel olarak hazırlanan serada çiçek yetiştirmeyi ve bahçivanlığı öğreniyor(Eyüp Belediyesi şeker hayat projesi , 2013). Down Sendromlu bireyin hem eğlenerek hem öğrenerek yapabileceği bu gibi projeler onların bir çok istihdam alanında çalışabileceğinin de göstergesidir. Bunun yanı sıra Eyüp Belediyesi'nin Down Sendromlu bireylerin istihdamı alanında bir çalışması daha vardır. Bu çalışmaya göre de Down Sendromlu bireyler haftasonları dönüşümlü olarak Belediyenin Rami Bir Nefes, Emniyettepe, Kemerburgaz Kurtkemerli Sosyal Tesisleri,

Eyüp Ensari Konağı ve Eyüp Müzisyenler Kahvesi'nde çalışıyor ve ücret alıyor (Eyüp Belediyesi, 2013). Böylece Down Sendromlu birey kendine olan güvenini kazanacak ve ailesi olmadan ayakta durabilmek için bir adım atmış olacaktır.

İkinci olarak verebileceğimiz örnek “Çengel Kafe” projesidir. Çankaya Belediyesi tarafından yürütülen bu projenin amaçları diğer Down Sendromlu bireylerin çalıştığı kafelerle aynıdır. Bu kafenin diğer kafelerden farklı olduğu nokta ise çalışma prensipleridir. Burada Down Sendromlu bireye iş öğretilirken kolaylık olması için farklı yöntemler uygulanmaktadır. Öncelikle çalışanların kabiliyet ve yapabilirlikleri temelinde bir iş bölümü yapılmıştır. Kafe ortamında, gençlerin tanımlanmış hizmetleri en sorunsuz biçimde yapabilmelerini sağlayacak şekilde renklere göre bir düzenleme yapılmış ve gençlere yapacakları işler renkler aracılığıyla öğretilmiştir.

Turuncu, mavi ve yeşil renklerin kullanıldığı Kafe'de sorumluluklar da renkler aracılığıyla verilmiştir. Masaların üzerinde yer alan örtüler ve masa üstü objeler aynı renklerden oluşmaktadır. Örneğin yeşil örtülü masada yine aynı renkte tuzluk, biberlik ve peçetelik vb. ürünler bulunmaktadır. Çalışanların giysileri de aynı renklerden oluşmaktadır. Siz hangi renkteki masaya oturduysanız o renkten sorumlu olan çalışan sizinle ilgilenmekte, böylece sistemli ve sorunsuz bir hizmet sunumu sağlanmaktadır (Çankaya Belediyesi ÇAÇOY projesi , 2012).

Down Sendromlu bireylerin bazıları okuma-yazma becerisine sahip değildir ve birden fazla komutu sözel olarak algılayıp yerine getirmekte güçlük yaşamaktadır. Bu sorunun farkında olan kafe projesinin sorumluları Çengel Kafe'de bulunan ürünlerin yer aldığı ve masa renklerine uygun olarak hazırlanmış bir adisyon sistemi kullanılmakta ve konuklarının bunu işaretleyerek isteklerini iletmeleri istenmektedir. Aslında bu projede getirilen çözüm önerileri tam da kente erişimde bahsettiğimiz ulaşım araçlarının

sadeleştirilmesi veya kamusal alanlardaki işaret ve levhaların zihinsel engelli birey için sadeleştirilip, kolaylaştırılmasına güzel bir örnek teşkil etmektedir ve bunun bir çok alana down sendromlu bireyin kent hayatına entegrasyonu için kullanılabilir olması önemlidir.

Yerel yönetimler engellilik konusunda toplumun bilinçlendirilmesi ve farkındalık yaratmak faaliyetleri açısından ise biraz daha geri plandadır. Bu alandaki faaliyetlere rastlamak biraz güç olmaktadır. Buna rağmen dikkate değer iki projeden bahsedebiliriz.

Bunlardan ilki, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin farkındalık yaratmak amacıyla geliştirdiği "Algıları Değiştirmek" isimli projesidir. Toplumumuzda engellilere karşı var olan bakış açısını değiştirmek, engelli olmayan bireylerin, engelli bireylere yönelik olumsuz tutumlarının oluşmasını engellemek ve toplum tarafından özürlü bireylerin bireysel farklılıklarının farkında olunmasını sağlamak projenin konusunu oluşturmaktadır. Proje kapsamında. "Algıları Değiştirmek" konulu fotoğraf sergisi düzenlenmiştir. Sergi açık kaldığı 5 gün boyunca ortalama 6.000 ziyaretçi ile buluşmuştur. Sergi Down Sendromlu bireylerin çalışmalarından oluşmaktadır("Algıları değiştirmek", 2010). Down Sendromlu bireylerin yeteneklerini gösteren bu sergi ile toplumun bakış açısının farklılaşması için adım atılmış, Down Sendromlu bireylerin yapabilecekleri gösterilmiştir.

İkinci olarak vereceğimiz örnek ise Sakarya Büyükşehir Belediyesinin "Sevgiye Engel Yok" isimli projesi kapsamında engellilik konusunda öğrencilerin bilinçlendirilmesi ve sosyal duyarlılığın artırılmasını sağlamak amacıyla Sakarya ilindeki liselerde 620 öğrenciye engellilik hakkında seminer verilmesidir (Sakaraya Büyükşehir Belediyesi Sevgiye Engel Yok Projesi, 2010). Seminerler bizzat Down Sendromlu bireye yönelik olmasa da engelli grupların tanıtılması açısından faydası olacaktır. Yine buna

benzer bir proje de Kadıköy Belediyesi'nin Engelli Danışma ve Dayanışma Merkezi tarafından yapılan ilköğretim ve liselere engelliler hakkında farkındalık yaratma çalışmalarındır. Proje kapsamında Kadıköy İlçesinde 33 Lise ve 54 İlköğretim okulunda 3108 lise öğrencisine ve 4730 ilköğretim öğrencisine ulaşılmıştır (Kadıköy Belediyesi, 2012). Böylece farkındalık yaratmak için çok önemli bir çalışma olan seminerler ve eğitimler yoluyla bilinçlendirme faaliyetlerinin örnekleri verilmiş olmaktadır.

III.2.3.3. STK'ların Faaliyetleri

STK'ların Down Sendromlu bireyleri çalışma hayatına kazandırmakla ilgili yapılan faaliyetlerin başında meslek edindirme kursları gelir. Bunlardan biri Akademi Z isimli projedir. ZEREV'in başlattığı bu projede her yaşta engelliye kendilerini geliştirmek, ekonomik bağımsızlıklarını kazandırmak ve en önemlisi de yeteneklerini keşfetmelerini sağlamak amacını taşımaktadır ve Akademi Z Projesiyle, engelsiz bireylere de meslek sahibi olmaları için eğitime verilmektedir. Okul 3-8 senelik 12 bölüm ile hizmete girmiştir. Tiyatro, sinema, ses kayıt, dublaj, makyaj, müzik, bale ve dans, halk dansları, fotoğrafçılık, resim, grafik tasarım ve sedef kakma gibi bölümlerin hizmet vereceği okulda, tüm öğrenciler kendilerinden bir şey bularak ve meslek edinmenin ilk adımını atmış olmaktadır (ZEREV Akademi Z projesi, 2012). Bu meslek edindirme kursunun engelsiz bireylere de açık olması engelli bireylerin diğer bireylerle karşılaşma hakkı için önemlidir.

ZİÇEV Adana Şubesi başkanı Zeynep Tüzün'ün istihdam konusundaki ifadeleri "Engellilerin çalışması bizim için önemli. Burada onlara çeşitli kurslar veriyoruz. Atölyelerimiz var. Bilgisayar kullanmayı öğretiyoruz. Şu anda %30 çalışanının engellilerin oluşturduğu bir korumalı iş yeri projesiyle ilgili projelerimiz mevcuttur." şeklindedir.

Burada da engellilerle engelsiz bireylerin bir arada çalışabileceği bir ortam oluşturmak istenmektedir. Böylece engellilerin diğer gruptan insanlarla bütünleşeceği düşünülmüştür.

Türkiye Down Sendromu Derneği istihdam konusuna özellikle önem vermektedir. Bu konuda hem işe yerleştirme hem de Down Sendromlu bireyle çalışan personelin bilgilendirilmesi konusunda çalışmalar yürütmektedir. Dernek Ulaştırma Bakanlığının 4 yıldır sürdürdüğü “Ben de Varım!” projesine 30 Down Sendromlu gencin yönlendirilmesini sağladı. Down Sendromlu gençler Avea, Turkcell, Vodafone, Türktelekom, Türksat firmalarında hukuk, insan kaynakları, revir, mutfak, kütüphane gibi bölümlerde istihdam edildi. Halen faal olarak çalışıyorlar ve ihtiyaç duyuldukça dernekten eğitim desteği alıyorlar (Down Türkiye istihdam alanındaki projeler , 2013).

2013 yılında Bimeks firması ile yapılan proje ile İstanbul, Ankara, Antep, Adana, Bursa olmak üzere 9 Teknopark mağazasında 9 Down Sendromlu birey işe yerleştirildi. Derneğin başkan yardımcısı Fulya Solak Ekmen’in ifadesine göre 2014 yılının sonunda bu sayının toplam 25 kişi olması planlanmaktadır (Antalya Down Sendromu Semineri, 2014). Yine 2013 yılında Big Chef restaurant zinciri ile başlayan proje ile önce Suadiye olmak üzere adım adım tüm restaurantlarda işe yerleştirme çalışmaları yapıldı. Ayrıca 2013 yılında İstanbul Modern ile yapılan protokolle Down Sendromlu gençlere İstanbul Modern'de 3'er aylık staj imkanı sağlandı. Bu staj süresinde gençler atölyelerde eğitim gönüllüsü adı altında, eğitim bölümünün ihtiyacı olan evrak düzenleme, malzeme düzenleme, gezi gruplarına eşlik etme, müze kurallarını hatırlatma görevlerini yerine getiriyor. Staj imkanı da Down Sendromlu bireyin iş tecrübesi kazanması ve sevdiği işlere kendini yönlendirmesi için oldukça gerekli bir çalışmadır.

İstihdam alanında Antalya’da yapılan çalışmalarda KOSGEB işbirliği ile Down Sendromlu bireylere girişimcilik eğitimi verilerek 33.000 TL’lik maddi devlet desteğinin

sağlanması, İŞKUR destekli satış reyon görevlisi istihdamı verilebilecek örnekler arasındadır. Ancak en dikkat çeken Antalya Down Sendromlular ve Engelliler Derneğinin “Engelliler Çiçek Açtı” isimli projesidir. Bu proje ile her düzeyden 100 engelli kişinin istihdamı amaçlanmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı da iştirakçi olarak katılacağı bu projeyi desteklemektedir. Antalya Down Sendromu ve Engelliler Derneği Başkanı Gülcan Ay ile yapılan görüşmede “Projemizi Farklı renkteki çiçek yapraklarından oluşan bir logoyla kamu spotuna dönüştürmeyi planlıyoruz. Üretim yapan bir engelli grupla çiçekçilik sektöründe Türkiye genelin de projeyi yaygınlaştırmayı planlıyoruz. Bu işe de öncelikle kamu kuruluşlarının çiçek siparişlerini alarak başlayacağız.” dedi⁹.

Bilinçlendirme politikaları konusunda STK’ların çalışmalarına bakıldığında ilk göze çarpan Down Sendromlular Derneği tarafından her Eylül ayının son Pazar günü tüm dünyayla aynı anda yapılan “Down Sendromu Dostluk Yürüyüşü”dür. Bu faaliyet farkındalık arttırmayı amaçlamaktadır. “Gerçek Dostlar Kromozom Saymaz” sloganıyla yürüyen dernek çalışmasını İstanbul ve İzmir’de yürütüyor. Bu yürüyüşe Down Sendromlu bireyler, aileleri ve gönüllüler katılıyor (Down Türkiye dostluk yürüyüşü, 2014). Böylesi toplantı ve yürüyüşler medyanın da büyük ilgisini çekmektedir. Bu özellik kullanılarak bu tarz faaliyetlerin daha çok kişiye ulaştırılması sağlanabileceği için bu yöndeki faaliyetlere önem vermek gerekmektedir. Çünkü son yıllarda etkisi gerek sosyal medya gerek diğer medya iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkisi oldukça artmıştır.

Toplumda Down Sendromlu bireylerin varlığının kabulü adına Birleşmiş Milletlerin 21 Mart gününü “Dünya Down Sendromu Günü” ilan etmesi (Down Sendromu Örgütü, 2012), 3 Aralık Dünya Engelliler Gününde bir alışveriş merkezinde Engellerin Ötesinde Derneği (EOD) tarafından yapılan Flashmob gösterisiyle 300 kişinin aynı anda

⁹Kişisel Görüşme, Antalya, 27.06.2014.

çeşitli müzik aletleriyle ritim tutarak bu konuya dikkat çekmesi (Engellerin Ötesinde Derneği flashmob gösterisi, 2012) yine DSD'nin "Bizi havalara uçurun!" sloganı yazılı balonları gökyüzüne bırakarak yaptığı balon şenliği farkındalık adına yapılan diğer eylemlerdir.

İstanbul Zihinsel Engelliler Vakfı (İZEV) yapmış olduğu Engelleri Kaldırılım reklam filmini, Adana Altın Koza film festivalinin engelsiz festivale dönüştürülmesi çabalarını da farkındalık yaratmak anlamında ele almak mümkündür.

Bilinçlendirme ve farkındalık yaratma adına kaynaştırma eğitimi uygulamaları ve Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümünde engellilerle ilgili grupların tanıtılması ve bu bireylere karşı davranış ve tutumların anlatıldığı dersler verilmesi güzel bir örnektir.

Konuyla ilgili ZİÇEV Adana şubesi başkanı Zeynep Tüzün ile yapılan görüşmede "Yaklaşık 20 yıl öncesinde Down Sendromu pek bilinmiyordu. Aileler downlu bir çocuğa sahip olduklarında ne yapmaları gerektiğinin farkında değildi. Önceleri onları toplumdan saklıyor ve eve hapsediyorlardı ancak günümüzde rehabilitasyon merkezlerinin artması ve down sendromlularının aldıkları eğitimle bir çok alanda başarılı olmaları sayesinde down sendromlu bireyler hayatta daha görünür oldu. Biz bu konuda aileleri bilinçlendirmek için seminerler veriyoruz ancak aileler downlu çocuklarının kolay suistimal edileceklerini düşündükleri için oldukça korumacı davranmakta, çeşitli aktivitelerden çocuklarını uzak tutmaktadır." dedi¹⁰.

Bilinçlendirme konusunda Antalya'da yapılan çalışmalarda, farkındalık yaratma adına Antalya Down Sendromu ve Engel Tanımayanlar Derneği tarafından çeşitli fuar ve organizasyonlarda stand açma çalışmaları yürütülmektedir. Bu derneğin yakın

¹⁰ Kişisel görüşme, Adana, 06.05.2013

zamanda onaylanmış bilinçlendirme çalışmalarına kaynak oluşturabilecek Down Sendromlu bireylere ilgili veri toplama projesi vardır. Down Sendromlulara yönelik verilerin yetersizliği bu engel grubunun tanınmasını olumsuz yönde etkilediği için yapılacak olan bu çalışma son derece gereklidir.

Engellilere yönelik olarak yapılan faaliyetlerin incelenmesinde son kriterimiz “işbirliği”dir. Erişim ve bütünleşme politikalarını inceledikten sonra yapılan faaliyetlerin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi ve eksik yönlerinin görülebilmesi için işbirliği konusunun üzerinde de durmak gerekmektedir.

III.3. İşbirliği

Engelli bireylere yönelik tüm politikaların uygulanması bireylerin, kurumların, yerel yönetimlerin, dernek vakıf, topluluk ve platform gibi oluşumların çalışmaları ve bunlar arasındaki işbirliği ile mümkündür. Kurumlar arasındaki işbirliğinin eksikliği birçok projenin yapılmasına rağmen uygulanamamasına veya yarım kalmasına sebep olmaktadır. Kurulacak olan işbirliği aileler, engelliler ve kuruluşları da kapsayacak şekilde genişletilirse engelli bireylerin sorunlarına kapsamlı çözümler üretilebilecektir.

Kurum ve kuruluşların politikalarının başarılı olabilmesi için karşılıklı işbirliği halinde çalışmaları gerekmektedir. Buna hem kurumlar, hem bireyler hem de aileler dahildir. Ancak anket yapılan ailelere sorulduğunda kurum ve kuruluşlar arasında işbirliğinin olduğuna 72 kişiden 35'i katılmıyorum cevabını vermiştir. Bu rakam kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliğinin zayıflığının da bir göstergesi olmaktadır.

Şekil 7: Kurum ve Kuruluşlar Arasındaki İşbirliği

Bununla birlikte %10 oranında bir fikrim yok ifadesi yapılan işbirliklerinin de yeterince etkili olmadığı veya kitle iletişim araçlarıyla diğer kişilere duyurulmadığı anlamına da gelebilir.

III.3.1. Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler ve STK'ların Arasındaki İşbirliğinin Önemi

AKŞ'de engelliler ve azınlıkları temsil eden derneklerin kendi aralarındaki işbirliği ve dayanışması ilkesine göre (md.5); dernekler; özürülüler veya azınlıkları temsilde, haklarını korumada ve onların toplumla bütünleşmesini teşvik etmekte olumlu bir rol oynarlar. Ancak çoğu zaman derneklerin kendi aralarındaki işbirliği engelli bireylerin sorunlarının çözümünde yeterli değildir. STK'ların tümünün hem kendi aralarında hem de merkez ve yerel yönetim birimleriyle işbirliği içinde olmaları gerekmektedir.

EHS’de ise başlangıç kısmı birinci maddesinde taraf devletler işbirliğinin önemini kabul ederler. Gerek finansal destek gerekse yapılacak projeler için karşılıklı fikir alışverişinde olunması yapılacak olan çalışmaları kuvvetlendirecektir. Politikaların ve planların uygulanması için ayrılan kaynaklar genellikle yetersizdir. Etkin finansman eksikliği, milli geliri ne olursa olsun tüm ülkelerde sürdürülebilir hizmetlerin sağlanmasına engel olan başlıca unsurdur. Özellikle finansal destek STK’ların projeleri için oldukça gereklidir. Uluslararası alanda yapılacak işbirliği birçok projenin hayata geçmesini sağlayabilir. Nitekim AB destekli projeleri buna örnek olarak vermek mümkündür.

DSD başkanı Gün Bilgin işbirliği konusundaki “Kuruluşunuzun aynı ortak amaçlarla çalışan diğer girişimlerle bağlantıları nelerdir ve katılım düzeyi nasıldır?” sorusuna: “Pek çok derneğin kuruluşunda destek olduk, ortak çalışmalar yaptık. Yurtiçi çalışmalarda çok özel bir sebebi yoksa prensip olarak lider olacağımız projelerde çalışmayı tercih ediyoruz” şeklinde yanıt vermiştir¹¹. DSD derneğinin web sitesi incelendiğinde ise yaptığı tüm projelerde gerek kamudan gerekse özel sektörden zaman zaman da yurt dışından destek alındığı görülebilir. Bu destek yapılan projelerin kapsamını genişletmekte ve etkisini güçlendirmektedir.

Antalya Down Sendromlular ve Engelliler Derneği Başkanı Gülcan Ay, Antalya ilinde faaliyette olan 29 engellilere yönelik dernekten; Engel Tanımayanlar Derneği, 6 Nokta Körler Derneği, Bedensel Engelliler Derneği, Yaşam Akademi Derneği, Özel Çocuklar Spor Kulübü gibi birçok dernek ve platformla ayrıca Gençlik ve Spor Bakanlığı ile işbirliği içinde olduklarını ancak yerel yönetimlerin bu konuda biraz daha ulaşılmaz olduğunu belirtti¹². Antalya Down Sendromu ve Engelliler Derneğinin kuruluş

¹¹Kişisel görüşme, İstanbul, 06.05.2013

¹²Kişisel görüşme, Antalya, 06.05.2013

yılıının 2013 olması ve kısa sürede birçok dernekle kaynaşarak çalışmalar yapması işbirliği alanında dikkate değerdir.

III.3.2. Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler ve STK'ların Arasındaki İşbirliği Eksikliği Nedeniyle Yaşanan Sorunlar

Down Sendromlu bireyler kent hayatına katılırken ulaşım, eğitim, istihdam, sanatsal, kültürel ve sportif faaliyetlere erişim, çevrenin tutumları, yetersiz politikalar gibi birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sıkıntıları somutlaştırdığımızda örneğin resimle ilgilenen bir downlu için resim yarışması düzenlenmesi ya da fotoğrafla ilgilenen biri için sergi açılması, spor müsabakalarının yapılması çalışabilecek yaştakilerin istihdam edilmesi gibi eksiklikler kurum ve kuruluşların işbirliğinin yetersiz olması sonucu giderilememektedir.

Anket yapılan ailelere kentsel sorunlarının çözümünde herhangi bir kurum veya kuruluştan yardım alıp almadıkları sorulduğunda %85,71'i hayır cevabını vermiştir. Burdan kurum ve kuruluşların ailelerin sorunları için onlarla iletişime geçerek işbirliği içinde çalışmadıkları sonucu çıkartılabilir. Hayata geçirilemeyen, bireylere ulaşamayan ve onların sorunlarına kalıcı çözüm getirmeye yönelik olmayan projelerin etkinliği pek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle de işbirliği içinde sorunlara çözüm arama anlayışının geliştirilmesi gerekmektedir.

Şekil 8: Kurum ve Kuruluşlardan Yardım Alma

Öte taraftan anketi dolduran aileler kentsel sorunları için %68,75 oranında engellilere yönelik uygulanan politikaların yetersizliği cevabını vermiştir. Politikaların oluşturulması, sorunların tespitini ve aynı zamanda karşılıklı beklenti ve taleplerin belirlenmesini de içerir. Dolayısıyla işbirliği konusunun zayıflığı bu sorun alanını da doğrudan etkilemektedir.

Merkez, yerel ve STK'lar arasındaki işbirliğinin öneminden ve işbirliği eksikliğinden doğabilecek sorunlardan bahsettikten sonra bu oluşumların işbirliği kurarak sorunlara getirdikleri çözümlere ve kurulan işbirliklerinin etkinliğine bakmak faydalı olacaktır.

III.3.3. Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler ve STK'ların İşbirliği İçerisinde Yaptığı Faaliyetler

Engelliler için geliştirilen projelerde kurum ve kuruluşların zaman zaman kendi aralarında ve zaman zaman da birbirleriyle işbirliği içinde çalıştıkları görülmektedir. Bu

işbirliği genelde STK'lardan yerel ve merkezi birimlere doğru bir yön izlemektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çoğu projeye iştirakçi olarak destek vermekteyken belediyelerin yardımları finansal boyutta; araç ve yer tahsisi gibi konularda olmaktadır.

Merkezi yönetimin diğer faaliyet gösteren gruplarla olan işbirliği örneklerinden ilki Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Kopenhag Siyasi Kriterlerini karşılamaya yönelik yürütmekte olduğu IPA-I isimli "Özürlülerin Toplumsal Entegrasyonunun Geliştirilmesi" projesidir. Bu kapsamda verilen hibe desteği, engellilik alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin geliştirecekleri projelerine maddi destek sağlamak yoluyla kapasitelerini güçlendirme amacına yöneliktir. Proje ile Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile alanda faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri arasındaki işbirliğinin güçlendirilerek, sivil toplum örgütlerinin Türkiye'de özürllük politikasının belirlenmesine ve uygulanmasına olan katkılarının artırılması hedeflenmektedir. Bu çerçevede, sivil toplum kuruluşlarına verilecek hibe desteği için, Türkiye genelinde seçilen illerde sivil toplum kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler ile yerel basına yönelik bölgesel tanıtım toplantıları yapılmaktadır (IPA hibe desteği, t.y.). Bu proje engellilere yönelik politikaların geliştirilmesindeki yetersiz finansman sorununa çözüm olarak görülebilir.

Bilinçlendirme ve farkındalık yaratma alanındaki çalışmalar konusundaki işbirliğine bir örnek vermek gerekirse Engelli Destek Programı (EDES) bu konuda yapılmış güzel bir çalışmadır. Engellilerin toplumsal yaşamın tüm alanlarına katılımlarını sağlamaya, koruyucu ve önleyici hizmetleri geliştirmeye ve engellilik konusunda toplumun tüm kesimlerinde farkındalık ve duyarlılık yaratmaya katkıda bulunmayı amaçlayan EDES Programı 2011 ve 2012 yıllarında Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesindeki Amasya, Artvin, Bayburt, Çorum, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Samsun, Tokat ve Trabzon illerinde

uygulanmıştır. 2013 yılında ise EDES Programı'nın Bartın, Bolu, Düzce, Karabük, Kastamonu, Sinop, Zonguldak illerinin de dahil edilerek Karadeniz Bölgesinde uygulanması ve yerel dinamikleri harekete geçirerek, toplumun engellilik ve engelliler konusunda bilinç düzeylerinin ve duyarlılıklarının artırılmasını, engellilerin psikososyal ve tıbbi rehabilitasyonunu sağlamayı amaçlayan projeler ile engellilik nedenlerinin tespit edilmesini, koruyucu ve önleyici hizmetlerin geliştirilmesini, engellilik oranının azaltılmasını ve engelliliğin etkilerinin en aza indirilmesini amaçlayan faaliyetler desteklenmiştir. Projelerin uygulamaya konulmasında sorumluluk valiliklerde bulunmaktadır (Özida EDES Programı , 2012). Bu proje ile engellilerle ilgili yapılacak çalışmalara destek sağlanmakta valiliklerin kontrolünde düzenli projeler yürütülebilmektedir.

Bir diğer örnek Kırşehir Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğüne bağlı Engelsiz Yaşam Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi'nde koruma ve bakım altında olan engelliler ile yapılan AB projesi kapsamındaki Portekiz'de gerçekleştirilen etkinlikte engellilerin farklı bir kültürde zihinsel engelliler için yapılan çalışmaları görmesi, oradaki engelliler ile işbirliği halinde çalışmaları, bunun yanında yeni bir kültürle tanışmaları ve kendilerini farklı bir ortamda ifade edebilmeleri amaçlanmıştır. 2 haftalık süre içerisinde engelliler; 2 farklı zihinsel engelliler iş uygulama okuluna gitmiş, bir seramik müzesi gezmiş ve oradaki seramik üretim atölyesinde, basit uğraşlarla engellilerin çalışmalara katılımı sağlanmıştır (Portekizli'e işbirliği projesi, t.y.). Bu faaliyette işbirliği ise hem uluslararası hem de bireyler arası işbirliğine örnek oluşturur. EHS'ye taraf olan ülkelerin de kabul ettiği gibi işbirliği ülkeler arasında da gereklidir. Böylece diğer ülkelerdeki gelişmeler ve politikalar rahatlıkla takip edilebilecektir.

EDES projesiyle birlikte geliştirilen ve Altı Nokta Körler Derneği Amasya Şubesi ile Türkiye Engelliler Derneği Amasya Şubesi ile işbirliği içinde bilinçlendirme alanında yapılan Engelliler Biziz Projesi, dezavantajlı gruplardan olan engelliler için yasalarla verilen haklar konusunda toplumda farkındalık sağlamayı ve engellilikle ilgili gelecek kuşakların bilinçliliğini arttırmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda karar mekanizmasındaki kişilerde engellilik konusunda farkındalık sağlanmasına ve kamu hizmetine açık alanlarda görev yapanlara, dezavantajlı kişilere pozitif ayrımcılık yapmaları konusunda bilgilendirme yapılmasına çalışılmıştır. Engelliler, engelli aileleri, kamusal alanda çalışan görevliler (yazılı ve görsel basın mensupları, bankacılar, toplu taşıma araçları kullanıcıları emniyet görevlileri, resmi kurum görevlileri ve muhtarlar) projenin hedef grubunu oluşturmuştur. Bu kapsamda projede engellilerin yaşam kalitesinin geliştirilmesi için engellilere, engelli ailelerine ve kamusal alanda hizmet veren bu kesimlere yönelik bilgilendirme ve yönlendirme yapılmıştır (engelliler bizi projesi, t.y.). Projede engelli gruplarla gerek kent hayatında gerek sosyal ve ekonomik yaşamda karşılaşılan bütün gruplar ve bunun yanında ailelerin bilinçlendirilmesi engelli bireyin bir çok sorun yaşamamasına neden olan bilgisizlik konusundaki sıkıntıları temelden çözmeye yönelik bir faaliyettir.

STK'ların işbirliğini gösterebilecek örnek ise "Down Cafe" projeleridir. Bu proje İZEV ve Kadın Eli Derneği'nin ortak çalışmasıyla oluşturulmuş bir projedir. Üstelik bu işbirliğinin gelişmesiyle İstanbul'da 3, Ankara'da ve Adana'da 1 tane Down Cafe açılmıştır. Bu kafe projesi bir çok ilde farklı isimler olarak uygulanmaktadır. Ancak dernekler arasındaki işbirliği projenin finansman sorununu çözememiş Adana'daki Down Cafe kapanmıştır. Down Cafe Projesi hem istihdam sağlamakta hem de müşterileriyle birebir ilişkiye giren downluların sosyal yönünü geliştirmektedir. Ayrıca ailelerin de

birbirine destek olmasını sağlayan bir ortam oluşturmaktadır. Bu nedenle bu tarz projelerin işbirliği içinde devamının sağlanması gerekmektedir.

Yerel yönetimlerin işbirliğine verilebilecek bir örnek olarak ankaya Belediyesi ve Sosyal Yaşamı Güçlendirme Derneği tarafından yürütülen ankaya Ahşap ocuk Oyuncakları Atölyesi (AOY) ve engel Atölye önemli çalışmalardandır. “AOY Projesi” Türkiye Sağlıklı Kentler Birliğince sosyal sorumluluk alanında “2012 yılı En İyi Uygulama dl”ne layık görülmüştür (ankaya Belediyesi, 2012).

STK’ların işbirliğine bir diğer örnek olarak eğitim ve spor alanında bir işbirliği çalışması olan “Erasmus+ Projesi”dir. Engelli Dernekleri Federasyonuna ye olanlar engelli değişim programı olarak bu programdan faydalanabilmektedir. 2014-2020 yılları arasında uygulanması planlanan Erasmus+, eğitim, ğretim ve gençlik alanlarının yanı sıra spor alanını da kapsamaktadır. Program kapsamında bireysel öğrenme fırsatlarını ve kurumsal işbirlikleri desteklenmektedir(Engelliler Federasyonu Erasmus+ Projesi, 2014). Antalya Down Sendromu ve Engelliler Derneği Başkanı Gülcan Ay’ın ifadesine göre engelli bireyler bir refakatçisi ile birlikte bu programdan yararlanabilecektir¹³.

¹³Kiřisel görüşme, Antalya, 27.06.2014.

IV. BÖLÜM

YÖNTEM

IV.1.Araştırmanın Tanımı, Amacı ve Önemi

Kent Hakkı söylemlerinin sıkça duyulduğu günümüzde değerini içinde yaşayanlardan alan kentin ihtiyaçlar doğrultusunda dönüştürülebileceği düşünülmektedir. Kent içerisinde yaşayanlar arasında bulunan dezavantajlı gruplardan biri olan engelli bireyler için de kent hakkı vazgeçilmezdir.

Bu çalışma diğer insan hakları kadar değerli olan kentte yaşama ve var olma hakkının engelliler açısından ne derece uygulanabildiğini ortaya koymaktadır. Çalışma ayrıca kent hakkının daha iyi anlaşılabilmesi ve uygulanabilir olması adına merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin etkinliğini de ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Kent hakkının herkes için olması, BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nin de genel ilkeleri arasında bulunan; ayrımcılık yapılmaması, topluma tam ve etkili katılım ve dahil olma, farklılıklara saygı gösterilmesi, engelliliğin insan çeşitliliğinin ve insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesi, fırsat eşitliği, erişilebilirlik gibi ilkeleri kent hakkının engelli haklarından bağımsız olmadığını gösterir. Bu çalışma kent hakkının, engelli haklarının ayrılmaz bir parçası olmasının önemini ortaya koymaktadır.

Engelli bireylere yönelik çalışmaların sınırlı olması bir yana yapılan düzenlemelerin daha çok fiziksel engelli bireylere yönelik olması ve bu çalışmalar esnasında zihinsel engelli bireylerin göz ardı edilmesinden dolayı özellikle eğitilebilir zihinsel engelliler grubunda bulunan ve ABD'de engelli birey olarak dahi kabul edilmeyen Down Sendromlu bireylerin kente entegrasyonunu tartışmak açısından önemli bir çalışma

olacaktır. Ayrıca literatürde Down Sendromu ile ilgili yazının tıp alanında yoğunluk kazanıyor olması ve çalışmanın kent gibi sosyal bir alanla ilişkilendirilecek olması bu eksikliğin giderilmesine katkı sağlamak anlamında bir çabayı da içerir.

IV.2.Denenceler ve Araştırma Soruları

Yapılan çalışma ile aşağıda yer alan denence ve araştırma sorularının doğruluğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışmada kullanılacak araştırma soruları şunlardır;

- Kentler erişim, iletişim, ulaşım vb. yönlerinden kent hakkı çerçevesinde tasarlanmakta mıdır?
- Dezavantajlı gruplar arasında engelli gruplara ve onların içerisinde Down Sendromlu bireylerin haklarına yeterince yer verilmekte midir?
- Merkezi yönetim, yerel yönetimler ve STK'ların faaliyetleri Down Sendromlu bireylerin kente entegrasyonunda yeterli midir?
- Merkezi yönetim, yerel yönetimler ve STK'ların faaliyetlerinde aralarında işbirliği var mıdır?
- Merkezi yönetim, yerel yönetimler ve STK'ların faaliyetleri bütünleştirici midir?

Çalışmada araştırma sorularına yönelik geçici cevaplar olan denenceler şunlardır;

- Kentsel tasarımlar Down Sendromlu bireyin entegrasyonu için uygun değildir.
- Merkezi yönetim, yerel yönetimler ve STK'ların faaliyetleri Down Sendromlu bireyin kente entegrasyonunda yetersizdir.

- Merkezi yönetim, yerel yönetimler ve STK'ların faaliyetlerinde aralarında işbirliği yoktur.
- Merkezi yönetim, yerel yönetimler ve STK'ların faaliyetleri bütünleştirici değildir.

IV.3.Yöntem ve Veri Toplama Teknikleri

“Kent hakkı bağlamında Down Sendromlu bireylerin kente entegrasyonu” isimli bu çalışma teorik ve pratik olarak iki ayak üzerine kurulmuştur. Teorik kısımda kavramlar üzerine kuramsal çerçeve çizilecek, pratik kısımda ise kavramların uygulaması incelenecektir. Teorik kısım için öncelikle “kent hakkı” , “engelli hakları” , “Down Sendromu” gibi kavramları açıklamak adına literatür taraması ve internet arşivi taraması yapılacaktır. Bu süreçte engellilik olgusu hakkındaki tarihsel ve kavramsal bilgilerin elde edilmesi için konuyla ilgili yazılmış kitap, tez, akademik makale, süreli yayın ve bazı sempozyumlarda sunulmuş bildirimlere de başvurulmuştur. Bunun yanında çerçeve metinler olarak iki uluslararası sözleşmeden yararlanılmıştır.

Tezle ilgili istatistik veriler “Türkiye Özürlüler Araştırması” (TÜİK, 2002)’nin temel göstergelerinden ve söz konusu araştırmanın ikincil analiz raporlarından elde edilmiştir. Bunun dışındaki verilerin toplanması için; “İşgücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi” (Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2011), “Özürlülük Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi”, (İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2010), “Türk Toplumunun Özürlülüğü Nasıl Anladığının Belirlenmesi” (Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü) ve “Özürlülüğün Medyada Temsil Ediliş Biçimini Belirleyen Kalıp Yargıların (steriotiplerin) Ortaya Konması” amaçlarıyla yapılmış olan araştırmalardan temin edilmiştir. Bunların yanı sıra 1999, 2005, 2009 tarihlerinde ilgili devlet kurumunca

düzenlenen özürllüer Őurularının genel görüşme tutanakları ve komisyon raporları incelenmiŐtir.

Literatür taramasının ardından Down Sendromlu bireyin kente entegrasyonunda yaşanan sıkıntuların belirlenmesi amacıyla Down Sendromlu çocuğa sahip ailelerle anket çalışması yürütölmüŐtür. Anket çalışması çeşitli illerde özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerince ve sivil toplum kuruluşlarınca ailelere ulaŐtırılarak veya internet üzerinden Down Sendromuna yönelik platformlarda paylaşılarak ailelerin cevaplaması suretiyle tamamlanmıştır.

Yaşanılan sıkıntuların tespitinin ardından, kurumsal düzlemdeki uygulamalar ile tabanda var olan talepler ve gereksinimler arasında bir çelişki ya da örtüŐmenin olup olmadığını sorgulamak amacıyla merkezi yönetim, yerel yönetimler ve STK'ların faaliyetleri incelenmiŐtir. Bu kapsamda yapılan faaliyetleri öğrenmek adına bu kurum ve kuruluşların yetkili temsilcileriyle mülakat yapılmış ayrıca dernek, vakıf ve belediyelerin organizasyon ve etkinliklerinde katılımcı gözlem çalışması tekniği ile veriler toplanmıŐtır.

IV.4.Sınırlamalar

Bu çalışma yapılırken belirlenen sınırlılıklar Şunlardır;

Kent yaşamına aktif katılmada kentte yaşayan gruplardan bazıları güçlük çekmektedir. Bunlardan yaşlılar, engelliler, kadınlar gibi dezavantajlı durumda bulunan gruplar arasından engelli bireyler bu çalışmanın sınırlılıklarından birisidir.

“Engelsiz Kent”, “Engelsiz Üniversite gibi çalışmalara bakıldığında yapılan düzenlemelerde fiziksel engelli gruplara, işitme ve görme engelli gruplara daha çok yer verildiği ancak zihinsel engelli grupların ihmal edildiği göze çarpmaktadır. Bu noktada çalışma düzenlemelerde göz ardı edilen zihinsel engelli grupla sınırlandırılmıştır.

Zihinsel engelli gruplar farklı özellikler ve öğrenme kapasiteleri gösterir. Eğitilebilir zihinsel engelli bireyler yapılan eğitim ve öğretim çalışmalarıyla kent yaşamına aktif bir şekilde katılabilecek duruma gelmektedirler. Eğitilebilir zihinsel engelli grupta bulunan otizm, Down Sendromu, öğrenme güçlüğü çeken bireylerden Down Sendromlu bireylerin entegrasyonu bu çalışmadaki diğer bir sınırlılıktır.

Dezavantajlı grupların kente ve hayata aktif ve eşit katılımı için birçok oluşum faaliyet göstermektedir. Bu oluşumlardan merkezi yönetim, yerel yönetimler ve STK'ların faaliyetleri incelenen kurum ve kuruluşlar olarak belirlenmiştir.

Down Sendromu ile ilgili çalışmalar yapan kurum ve kuruluşların faaliyet alanı genelde İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerle sınırlı kalmıştır. Çalışmada coğrafi sınır olarak Antalya belirlenerek yapılan faaliyet ve eksiklikler tespit edilecektir.

Kent Hakkının ilk gündeme gelişi 1968 Paris ayaklanması olmasına rağmen kent hakkı söylemlerinin yaygınlaşması ve daha çok dile getirilir olması 2000'li yıllardır. Bu nedenle kurum ve kuruluşların faaliyetleri kent hakkı bağlamında incelenirken 2000'li yıllardan günümüze kadar olan süreç ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca bu süreçte özel eğitim ve rehabilitasyon olanaklarının gelişmesiyle birlikte Down Sendromlu bireylerin daha görünür duruma gelmesi bu sürenin belirlenmesinde etkili olmuştur.

Son olarak Kent Hakkı ve Engelli Hakları'na yönelik olan metinlerden daha iyi ve daha adil yaşam standartları için maddeler dile getiren Avrupa Kentsel Şartı ve BM Engelli Hakları Sözleşmesi bu çalışmaya ızgara oluşturacak olan iki belgeyle sınırlandırılmıştır.

SONUÇ

Kent Hakkı Bağlamında Down Sendromlu Bireylerin Kente Entegrasyonu” isimli bu çalışma Down Sendromu, engelliler açısından kent hakkı ve Down Sendromlu bireylerin kente entegrasyonları önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik yapılan çalışmalar ve araştırmanın yönteminin anlatıldığı dört bölümden oluşmaktadır.

Down Sendromu, belirgin bir fiziksel görünüm ve öğrenme güçlüğü yaratan ve bu Sendroma sahip olan bireylerde 46 yerine 47 kromozom bulunan bir genetik farklılıktır. Yaklaşık olarak her 800 doğumda bir görülen Down Sendromluların sayısının ülkemizde 100.000’in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Eğitilebilir zihinsel engelliler grubunda bulunan Down Sendromlular her ne kadar zeka seviyeleri düşük olsa da müzikten spora, spordan sanata bir çok alanda başarılı olabilmektedir. Diğer engelli gruplar kadar kent hayatına dahil olabilecek kapasiteleri de mevcuttur. Bu nedenle kentle ilgili yapılan düzenlemelerde göz ardı edilmemeleri gerekmektedir.

Kent sadece nüfus sayısı bakımından belirli bir sayıyı geçen mekan değil; aynı zamanda olanaklarıyla insanı kendisine çeken bir yapıdadır. Bu yapı değerini içinde yaşayan insanlardan alır. Bu nedenle engelli gruplar dahil kentte yaşayan herkes kent vatandaşlığı kavramına göre kentin sahibidir ve kentin üzerinde söz söyleyebilir.

Engelli grupların kentle ve toplumla bütünleşmesi için belirli yaklaşımlar çerçevesinde faaliyetler sürdürülür. Engelli haklarının gelişmesiyle birlikte özellikle kentin fiziki mekanlarında engellilere yönelik entegrasyon amaçlı düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Ancak daha sonra engellilere özel yapılan bu düzenlemelerin ayrımcılığı beraberinde getirdiği ileri sürülerek her kesimden bireyi içine alan “kapsayıcılık” fikri ortaya atılarak evrensel tasarım ilkesi çerçevesinde kentsel mekanlar düzenlenmeye

başlamıştır. Ancak bu yaklaşımın yeni olması ve yeterince yaygınlık kazanmamasından dolayı da Türkiye’de yapılan düzenlemelerin hala entegrasyon yaklaşımıyla yapıldığını söylemek mümkündür.

Üçüncü kuşak haklarına verilen önemin artmasıyla kentsel haklar da daha sık gündeme gelmeye başlamıştır. 1960’lardan sonra yaşanan gelişmelerle ortaya atılan kent hakkı kavramına göre kentte yaşayan herkes kendi ihtiyaçları doğrultusunda kenti dönüştürme hakkına sahiptir. Bu noktada Down Sendromlu bireylerin de tespit edilen kentsel sorunlarının çözümünde kent hakkı tahayyülüne yönelik taleplerin olması kaçınılmazdır. Ancak anket yapılan bireylere sorulduğunda kent hakkı kavramını bilenlerin sayısı oldukça azdır. Ancak herkes pratikte kentle ilgili haklarının olduğunu farkındadır. STK’lar hakların aranması ve dayanışmanın kurulması konusunda önemli roller üstlenirken kentle ilgili taleplerde eylemde bulunan STK’lara rastlamak güç olmaktadır. Bunun STK’lar arasındaki işbirliği yetersizliği ile de ilişkisi vardır.

1968 yılında ortaya atılan kent hakkı kavramının yaygınlaşarak uluslararası metinlere girmesi zaman almıştır. Kent hakkına yönelik ilk belge 1992 yılında imzalanan Avrupa Kentsel Şartı’dır. Bu şartın kentte özürlü ve sosyo ekonomik bakımdan engelliler başlığında ideal bir kentte engellilere yönelik politikaların uygulanması için ilkeler yer almaktadır. Aynı şekilde engellilere yönelik politikalar için BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’nin maddeleri kent hakkıyla paralellik göstermektedir ve bu metinler çalışmamızın ızgarasını oluşturmaktadır. Ancak AKŞ’yi onaylayan bir belediyemizin henüz bulunmayışı ve EHS’nin onaylanmasına rağmen bağlayıcılığının olmayışı bu belgelerde yer alan ilkelerin uygulanmasını Türkiye için incelemeyi zorlaştırmıştır.

Çerçeve metinler olan AKŞ ve EHS incelendiğinde; engelliler için kent hakkına yönelik ilkelerin erişim, bütünleşme ve işbirliği alanında gruplandırılabilceği

görülür. Kentin engellilerin kolay erişebileceği şekilde tasarlanması, evrensel tasarım ilkesi, engellilere yönelik politikaların toplumla bütünleştirici olması ve uygulanacak olan politikalarda tarafların birbirleriyle işbirliği içinde olması ilkeleri buna örnek teşkil eder.

Son bölümde araştırmanın sorunsalı olan “merkezi yönetim, yerel yönetimler ve STK’ların Down Sendromlu bireyin kente entegrasyonu için yaptığı çalışmaların yetersizliği”, erişim, bütünleşme ve işbirliği alanları üzerinden sırasıyla kurum ve kuruluşların faaliyetleri incelenerek araştırılmıştır.

Kentte yaşayan Down Sendromlu bireyler erişim, ulaşım, eğitim ve istihdam gibi alanlarda sıkıntılar çekmektedir. Anket çalışmasıyla tespit edilen bu sorunlar, merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ile çözülmeye çalışılmaktadır. Yapılan faaliyetler incelendiğinde erişim alanında yapılan çalışmalarda kentin kamusal ve özel mekanlarına olan fiziki erişim boyutunda zihinsel engelli grupların gözardı edildiği, kentin olanaklarına olan erişimde faaliyetlerin daha çok yoğunlaştığı görülmektedir. Fiziki mekana olan erişim kolaylığı için ihtiyaçları bir merkezde toplama, engellilere özel parklar, yollar, okullar ve ulaşım araçları gibi çözümler getirilmeye çalışılmıştır. Ancak getirilmeye çalışılan bu çözümler kapsayıcılık ilkesine aykırıdır. Engelli bireyin entegrasyonuna yardımcı olabilir ancak uygulamaların “engelliye özel” olması bir dışlama göstergesi de olarak olumsuz bir durum yaratır.

Kentin olanaklarına olan erişimden eğitim alanında ciddi sıkıntılar bulunmaktayken kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlere olan erişime yönelik sürdürülen faaliyetler sayıca daha çok olmakla birlikte, kurum ve kuruluşlar tarafından engellilere yönelik politikaların uygulanmasında daha yoğun olarak tercih edilen sorun alanlarıdır. Bütünleşme alanında yapılan faaliyetlerde sivil toplum kuruluşlarının ağırlığı söz konusudur ve bu faaliyetler bilişlendirme politikalarına yoğunlaşmaktadır. İstihdam

alanında yapılan çalışmalarda ise sorunlara yönelik olarak üretilen politikalar iyi bir eğitim alamayarak, kalifiye olarak yetişemeyen Down Sendromlu bireyin istihdamı sorununu nihai olarak çözememektedir. Bu nedenle eğitim sorunu çözülerek Down Sendromlu bireylerin daha nitelikli işlerde çalıştırılması sağlanmalıdır.

Down Sendromlu bireylere yönelik politikaların uygulanmasında kurum ve kuruluşların birbirlerini desteklemesi gerekmektedir. Gerek finansal anlamda gerekse uzman personeller ve danışma hizmetleri konusunda kurum ve kuruluşların aralarında işbirliği yapmaları gerekmektedir. İşbirliği konusunda yapılan proje örnekleri bulunsa da projenin her yönünün alanında uzman veya sorumlu birimler tarafından yerine getirildiği etkin bir proje örneği yoktur.

Sonuç olarak bu yazıda önceleri yaşama hakkı dahi ellerinden alınmış, içine şeytan girmiş diyerek öldürülen zihinsel engellilerin en az yaşam hakkı kadar değerli olan kentte var olmalarını, kente buyur edilmelerini ve kenti ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmelerini sağlayan “Kent Hakkı” ndan bahsettik. Down Sendromluların kente entegrasyonu onların kent haklarına saygı gösterilmesiyle mümkün olacaktır. Engellilerin sokağa çıkabilmesi ve toplumla bütünleşerek kent hayatına entegrasyonları onlara yönelik faaliyetlerin düzenli ve etkili bir biçimde yürütülmesi ile mümkündür. Ancak engelli bireylerin sayılarının bu kadar çok olmasına rağmen sokağa çıktığınızda bu sayının yansımaları halen göremiyorsak merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının bu alanda yaptığı çalışmalar yetersiz olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Adan, A. (2009). *Güzel sanatlar eğitiminin down sendromlu çocuklar üzerinde etkileri Diyarbakır örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Adanalı, A. (2011 Kasım 10). Dünya'dan kent hakkı için kentsel mücadele örnekleri: Hindistan, Dominik Cumhuriyeti, Brezilya, Venezüella ve ABD. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, C.9, S.36, 14-30.
- Akın, F. & Pektaş E. F. (2010 Şubat). Avrupa Kentsel Şartları perspektifinde bir kentli hakkı olarak katılım hakkı ve Türkiye. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.XII, S.II, 23-49.
- Akın, G. (1996). *Toplu şiirler 1956-1991*. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Akkök, F. (1997). *Bayan perşembeler*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Algıları Değiştirmek (t.y). 09 Kasım 2013 tarihinde <http://www.gunbilgin.com/2010/09/algilari-degistirmek.html> adresinden alınmıştır.
- Alpman, P. (2013). Gezi Parkı: “Şehir Hakkı” tartışmaları ve sosyolojinin savunulması. Saltık, E. (Ed.). *Diren sosyoloji. İçinde* (ss.176-196). İstanbul: Kaldırım Yayınları.
- Amerikan Ulusal Down Sendromu Sayfası (2012). 12 Mayıs 2014 tarihinde <http://www.ndss.org/> adresinden alınmıştır.

Ana-oğul başarıya imza attı. (09 Kasım 2010). *Sabah Gazetesi*. 21 Haziran 2014 tarihinde http://www.sabah.com.tr/Yasam/2010/11/09/down_sendromlu_serkan_universi_teli_ordu adresinden alınmıştır.

Antalya Belediyesi Özgür Yaşam Projesi (2014). 29 Haziran 2014 tarihinde <http://adanaaile.gov.tr/bilgi.asp?aid=59> adresinden alınmıştır.

Ataç, E., Şanlı, T. (2006). Sibercoğrafya ve Erişilebilirlik. *TMMOB Şehir Plancıları Odası*, 1,76-81.

Avustralya Down Sendromu Derneği (2010). 12 Mayıs 2014. Tarihinde <http://www.downsyndrome.org.au/> adresinden alınmıştır.

Azıklı, Z. (2005 Aralık). Down sendromu ve genetik danışma. *Sapiens Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Dergisi*.12, 9-23.

Balkırı, Z. G. (28 Eylül 2013). Kentsel mekanları kullanım hakkı: korunmaya muhtaç kent sakinleri. *Felsefe Gazetesi*, s.6.

Barton, L.,& Armstrong, L. (2011). Sakatlık, Eğitim ve Dahil Etme Kùltürler Arası Meseleler ve İkilimler. Bezmez, D., Yardımcı S., & Şentürk Y. (Ed.) *Sakatlık Çalışmaları Sosyal Bilimlerden Bakmak*. İçinde (ss.299-323). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Başaran, S. (2012 Ocak). Yerel yönetimlerde özùrlü hizmetlerine ilişkin yöntem, süre ve yaptırım. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 20, 11-25.

Bauböck, R. (2003). Reinventing urban citizenship. *Citizenship Studies*, Vol.7 (2), 139-160.

Bayır, F. (2013). *Gezi direnişini en özel fotoğraflarla*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Baysal, U. C. (2011 Kasım). Kent hakkı: erişim hakkından değiştirme hakkına. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*. 36 (9), 31-55.
- Benlisoy, F. (2013). *Gezi broşürleri: 5 gezi direnişi: Türkiye'nin enterasan başlangıcı*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Bezmez, D. (2012 February). Urban citizenship, the right to the city and politics of disability in İstanbul. *International Journal of Urban and Regional Research*. Vol.10, 468-2427.
- Bezmez, D., Yardımcı, S., & Şentürk, Y. (2011). *Engelli hakları ve kent vatandaşlığı: İstanbul özelinde engelli kişilerin yaşamlarını şekillendiren aktörler ve dinamikler*. İstanbul: Tubitak Yayınları.
- Bir Başarı Hikayesi. (7 Aralık 2012). *İHA*. 10 Nisan 2014 tarihinde <http://www.iha.com.tr/bir-basari-hikayesi-gundem-253469> adresinden alınmıştır.
- Bu otobüs engelliler için. (2010 Aralık 20). *Denizlihaber*. <http://www.denizlihaber.com/denizli/kent-genel/bu-otobus-engeller-icin/> adresinden alınmıştır.
- Cassidy, C. (2011 Kasım). Toplumsal hareketler, afet iyileştirme ve risk azaltma: kent hakkını yerleştirmek. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 36 (9), 74-95.
- Chomsky, N. (2013). *Gezi direnişi broşürleri: I occupy/işgal et*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin Erişim Hakkı ve Türkiye'de Erişebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61 (2), 541-598.

Çankaya Belediyesi ÇAÇOY Projesi (2012). 03 Haziran 2014 tarihinde http://www.cankayabelde.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid adresinden alınmıştır.

Çankaya Belediyesi Çengel Kafe Projesi (2012). 20 Kasım 2013. Tarihinde http://www.cankayabelde.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=82:cengel-cafe&catid=56:alt&Itemid=60 adresinden alınmıştır.

Çukurçayır, A. (2011 Nisan-Mayıs- Haziran). Yerel yönetimlerde Avrupalılaşma ve demokratikleşme. *Dış Denetim Dergisi*, 12, 5-10.

De Souza, M. L. (2010 Mayıs 21). Hangi kentte hangi hak? politik-Stratejik netliğin müdafası. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 36 (9), 183-207.

DESA, 2009. *Creative an inclusive society: practical strategies to promote social integration*. United Nations Department for Economic and Social Affairs Report. 17 Temmuz 2014 tarihinde <http://www.un.org/esa/socdev/egms/docs/2009/Ghana/inclusivesociety.pdf> adresinden alınmıştır.

Diren Direniş Ajanda 2014 (2013). İstanbul: Metis Yayınları.

Doğan, A. E. (2009 Ocak 17). Kent konseylerini kent hakkı açısından yeniden düşünmek. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 25 (9), 93-106.

Domaniyelçe, G. (2012 Aralık). 26 Ocak 2013 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/21484017.asp> adresinden alınmıştır.

Dormael, J. V. (1996) *Sekizinci Gün* [Film]. Belçika, Fransa, İngiltere: Universal.

Dost Yaşam (1999). 13 Mayıs 2014 tarihide www.dostyasam.org adresinden alınmıştır.

- Dostoğlu, N., Şahin, E., & Taneli, Y. (2009 Mayıs-Haziran). Tasarıma kapsayıcı yaklaşım: herkes için tasarım evrensel tasarım: tanımlar, hedefler, ilkeler. *Mimarlık Dergisi*, 347.
- Doudow, M. (2008 Şubat). Dış etkenler ve Türk yerel demokrasisi. *Birlik Dergisi*, 2, 36-39.
- Down Sendromu Örgütü (2014). 12 Haziran 2014 tarihinde <http://www.downs-syndrome.org.uk/> adresinde almıştır.
- Down Türkiye (2014). 25 Mayıs 2014 tarihinde <http://www.downturkiye.com> adresinde almıştır.
- Down Türkiye dostluk yürüyüşü (2014). 21 Nisan 2014 tarihinde <http://www.downturkiye.com/ucuncudostlukyuruyusu.html>
- Down Türkiye istihdam alanındaki projeler (2013). Erişim: 04 Temmuz 2014. <http://www.downturkiye.com/is-koclugu> adresinden alınmıştır.
- Down2Work (2012). 03 Temmuz 2014 tarihide http://www.down2work.eu/down_tr.ppt adresinden alınmıştır.
- Duru, B. (2005 Bahar). Avrupa Birliği kentsel politikası ve Türkiye kentleri üzerine. *Mülkiye Dergisi*, 246 (29), 59-76.
- Dünya Engellilik Raporu Yönetici Özeti (2013). 12 Haziran 2014 tarihinde <http://www.sitesources.worldbank.org> adresinde alınmıştır.
- Ekoyapı Dergisi (2013). 8 Haziran 2014 tarihinde <http://www.ekoyapidergisi.org/212-erisilebilirlikte-evrensel-tasarim-ve-surdurulebilirlik.html> adresinden alınmıştır.

Engellerin Ötesinde Derneği flashmob Gösterisi (2012). 30 Mayıs 2014 tarihinde <http://www.youtube.com/watch?v=hxJCQBSpL7Y> adresinden alınmıştır.

Engelli Sanat Atölyesi (t.y.). 23 Haziran 2014 tarihinde <http://adanaaile.gov.tr/bilgi.asp?aid=59> adresinde alınmıştır.

Engelliler Biziz Projesi (t.y.). 04 Temmuz 2014 tarihinde http://amasya.aile.gov.tr/upload/Node/196/files/engelliler_biziz_projesi_kitap.pdf adresinden alınmıştır.

Engelliler Federasyonu Erasmus+ Projesi (2014). 09 Haziran 2014 tarihinde <http://www.engellidernekleri.org/> adresinden alınmıştır.

Engellilerbiz Platformu (2004). 29 Haziran 2014. Tarihinde <http://www.engelliler.biz/forum/archive/index.php/t-100.html> adresinden alınmıştır.

Engellilere yaz kampı (2014). 20 Haziran 2014 tarihinde <http://www.antalya.bel.tr/content.asp> adresinden alınmıştır.

Engelsiz Şehir Tasarım Raporu (2013). 12 Haziran 2014 tarihinde <http://www.devturkiye.org/Projeler/Engelsiz-Sehir-Planlamasi/Engelsiz-Sehir-Tasarim-Raporu/> adresinden alınmıştır.

Erdemol, M. K. (2013). *Gezi Parkı direnişi küçük bahçede büyük kıyamet*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.

Ergenoğlu, S. A. (2013). *Mimarlıkta kapsayıcılık: herkes için tasarım*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Esenler Belediyesi 3 Aralık Dünya Engelliler Günü (t.y.). 12 Haziran 2014 tarihinde <http://esenler.bel.tr/etkinlik/1/914/engelliler-gunu-piknigi.aspx> adresinden alınmıştır.

Etyemez, H. (2012 Ocak). İş hayatında dezavantajlı gruplar. *Kamuda Sosyal Politika Dergisi*, 6 (20), 11-20.

Eyüp Belediyesi şeker hayat projesi (2013). 20 Kasım 2013 tarihinde http://eyupsekerhayat.com/urunler.php?kategoriid=kina_asker_sunnet_sekerleri adresinden alınmıştır.

Fani, B. (1999). Özürlü ve engellilere yönelik erişimi kolaylaştırıcı önlemler. *Ankara Kent Konseyi girişimi Ankara gerçeği* No:219 16 Mayıs 2014 tarihinde <http://arsiv.mmo.org.tr/pdf/0000086f.pdf> adresinden alınmıştır.

Fatih Belediyesi, (2012). 18 Haziran 2014 tarihinde <http://www.fatih.bel.tr/icerik/5385/zihinsel-engelli-vatandaslarimiz-icin-guzel-bir-haber/> adresinden alınmıştır.

Güler, M. (2011 Ocak). Kentsel haklar kapitalizm ve katılım. *Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Dergisi*, 66 (1), 49-71.

Gültekin, M. & Çubukçu, Z. (2006 Ağustos). İlköğretimde öğrencilere kazandırılması gereken sosyal beceriler. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 154-174.

Harvey, D. (2013). The right to the city. (Çev. M. Kırmızı), *New Left Review*.(Özgün Çalışma 2008).

Harvey, D. (2013). *Asi şehirler şehir hakkından kentsel devrime doğru* (Çev. A. D. Temiz). İstanbul: Metis Yayınları. (Özgün Çalışma 2013).

Heinze, N.,& Dietschreit M. (2012). 46/47[Kısa film]. Almanya. Kurzfilm.

Holston, J. & Appadurai, A. (1999). *Cities and Citizenship*. Chicago: Chicago University Press.

Hook, E.G.,& Lindsjo, A. (2004). *Down syndrome in live births by single year maternal age*. The Occurrence of Down Syndrome “Down Syndrome And Maternal Age”. 09 Nisan 2014 tarihinde <http://www.nichd.nih.gov/publications/pubs/downsyndrome.cfm> adresinden alınmıştır.

IPA Hibe Desteği (t.y). 05 Haziran 2014 tarihinde <http://www.engelli-entegrasyonu.net/tr/projemiz/proje-hakk-nda> adresinden alınmıştır.

Işın, E. F. (1997). Who is the New Citizen? Towards a Genealogy. *Citizenship Studies*, 1, 115-132.

İmrie, R. (2011). Sakatlayıcı çevre tasarımı. İçinde Bezmez, D., Yardımcı S., & Şentürk Y. (Eds.) *Sakatlık çalışmaları sosyal bilimlerden bakmak*. İçinde (ss.325-362). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

İnal, K. (2013). *Gezi, isyan, özgürlük sokağın şenlikli muhalefeti*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

İZEV Engelliler bağımsız yaşam evi (2012). 16 Haziran 2014. Tarihinde <http://izev.org.tr/neleryapiyoruz.php> adresinden alınmıştır.

Judown Projesi (2014). 24 Haziran 2014 tarihinde <http://www.judown.org/> adresinden alınmıştır.

Kabaoğlu, İ. (1996). *Çevre hakkı* (3.Basım). Ankara: İmge Kitabevi.

Kadıköy Belediyesi, (2012). 27 Mayıs 2014 tarihinde <http://www.eddm.kadikoy.bel.tr/farkindalik-projesi.html> adresinden alınmıştır.

Kaplan, H., Öztürk, M. (2004 Aralık). Engelliler, kamu mekanı ve engelsiz tasarım: kamusal iç mekanlarda irdelenmesi için bir çerçeve. *Planlama*, 2, 67-75.

Karasu, M. A. (2008 Ekim). Kentli haklarının gelişimi ve hukuki Boyutları. *TBB Dergisi*, 78, 37-52.

Karçkay, K. (2002 Kasım). *Toplumsal bir kimlik olarak özürlülük*. VII. Özel Eğitim Kongresi'nde sunulan bildiri, 193, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Kavak, M. (2010). Evrensel tasarım yaklaşımı bağlamında kamusal mekanlar: Harbiye Kongre Vadisi örneği. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Kaygısız, Ö. (2006 Mart). Erişilebilirlik ve trafik. *TMMOB Şehir Plancıları Odası Dergisi*, 1 (3), 86- 110.

Kentleşme ve Kent Planlaması (t.y.). 05 Haziran 2014 tarihinde <http://www.milliemlak.gov.tr/> adresinden alınmıştır.

Knapp, S. D. (2008 March). Why diversity should include disability with practical suggestions for academic unions. *American Academic*. V.4, 105-130.

Koenig, E. B. (2006 November). *The right to the city: mobilizing under the emerging paradigm of urban inhabitancy*. Researching Contemporary Cities Post Graduate Conference, Manchester. 04 Nisan 2014 tarihinde <http://www.wun.ac.uk/rcc/pdfs/papers/Erin%20Koenig.pdf> adresinden alınmıştır.

Kongar, E. & Küçükkaya A. (2013). *Türkiye'yi sarsan otuz gün Gezi direnişi*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Kulaksızoğlu, A. (2003). *Farklı gelişen çocuklar*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Kuntay, O. (2006 Ocak). Erişilebilirlik. *Planlama Dergisi*, 35(1), 75-110.

Kutvan, A.B. (t.y.). *Kent Vatandaşlığı Ve New Yorker Sergisi Üzerine*. 12 Şubat 2014 tarihinde

https://www.academia.edu/4181704/kent_vatandasligi_ve_new_yorker_serigisi_uzerine adresinden alınmıştır.

Lefebvre, H. (1968). *The Right to the City* in H. Lefebvre Writings on Cities, Kofman, E.&Lebas E. (Der.), Cambridge: Mass Blackwell. 63-184.

Lefebvre, H. (2013). *Kentsel Devrim* (çev. Selim Sezer). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Özgün Çalışma Yılı 2000).

Li, E.P., Liu, Y.M., Lok, N.C., & Lee, V.W. (2006). *Successful experience of people with Down Syndrome*. Tokyo: Sage Publications.

Mayer, M. (2009 April). The right to the city in the context of shifting mottos of urban social movements. *City*, Vol.13 (2-3), 362-374.

Meclis Olcaytu'yu çok sevdi. *Anadolu Ajansı*. 09 Eylül 2013. Tarihinde <http://www.vidivodo.com/video/meclis-olcaytuyu-sevdi-anadolu-ajansi/943226> adresinden alınmıştır.

Merrifield, A. (2011 June). The right to the city and beyond. *City*, Vol.15(3-4), 473-481.

Mishchenko, D. E. (2013 Mart). Towards Inclusive Campus Enviroments: Evidence-Based Research of A Univercity Campus. *Open House International*. Vol 38, 1, 31-42.

Murat, S. (2013). Genel olarak özürllülere yönelik çalışmalar ve İsmek örneği. 11 Haziran 2014 tarihinde www.journals.istanbul.edu.tr/iusskd/article/download/.../1023000079 adresinden alınmıştır.

Nişancı, E. (Ocak, 2007). Vatandaşlığı yeniden düşünmek: vatandaşlık, şehir ve civic kültür. *e-akademi Hukuk,Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, 59. 21 Nisan 2014 tarihinde <http://www.e-akademi.org/makaleler/enisanci-1.html> adresinden alınmıştır.

Okur N., & Erdugan, F. (2010). *Sosyal haklar ve özürllüler: özürllülük modelleri bağlamında tarihsel bir değerlendirme*. Özürllüler İdaresi Başkanlığı.

Ostroff, E. (2001). Universal design: the new paradigm . Preiser E.F.W (Eds). *Universal Design Handbook* (pp. 1.1-1.12).

Otizm ve Down Sendromlu Yaşam Merkezinin temeli atıldı. (2014). *Milliyet*. 09 Nisan 2014 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/otizm-ve-down-sendromlu-yasam-merkezi-konya-yerelhaber-138117/> adresinden alınmıştır.

Önder, F. (2009, Ekim). Kentli Hakları ve Yerel Siyaset II. *Yerel Siyaset Dergisi*. S.6, 57-70.

Öndül, H. & Çekiç, C. (1998). *Türkiye kentli hakları mevzuatı*. Ankara: TMMOB Yayınları.

Özbey, Ç. (2007). *Özel Çocuklar ve Terapi Yöntemleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- Özdek, Y. (2013). Haziran Direnişi ve Doğrudan Demokrasi. Göztepe, Ö. (Ed.). *Gezi Direnişi Üzerine Düşünceler*. İçinde (ss.111-126). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Özden, P. (2001 Ekim-Mart). Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23-24, 255-269.
- Özgül, H. (2012). *BM Engellilerin Hakları Sözleşme'sinin uygulanması ve izlenmesi*. TAIEX Çalıştayı'nda sunulan bildiri. İstanbul.
- Özida EDES Programı, (2012). 27 Haziran 2014 tarihinde http://www.ozida.gov.tr/odes/odes_20131/?menu=dosya&sayfa=Usul adresinden alınmıştır.
- Palabıyık, H. (2004). Avrupa Kentsel Şartı. İçinde Z. Toprak, H. Yavaş, & M. Görün (Ed.). . *Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmaları* (197-253). İzmir: Birleşik Yayınları.
- Patır, Ç. (2012). *Özürlülük olgusunun tarihsel sürecinde 1980 sonrası söylem ve politikaların küreselleşme ortamında hayata geçirilebilirliği üzerine bir tartışma Türkiye örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara.
- Peugeot ile Engelsiz Yaşam, (2013). 11 Mart 2014 tarihinde <http://www.peugeot.com.tr/haberler/peugeot-ile-engelsiz-yasam/> adresinden alınmıştır.
- Polili, Ö. (2012 Nisan). Kuzey Kıbrıs'ta engelli kişilerin hakları. *Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı Yayınları*, 2, Lefkoşe.

Portekiz’le İşbirliği Projesi (t.y.). 05 Haziran 2014 tarihinde

[http://kirsehir.aile.gov.tr/tr/html/21778/AB-projesi-kapsaminda-Kirsehir-](http://kirsehir.aile.gov.tr/tr/html/21778/AB-projesi-kapsaminda-Kirsehir-Engelsiz-Yasam-Merkezi-Portekiz-de)

[Engelsiz-Yasam-Merkezi-Portekiz-de](http://kirsehir.aile.gov.tr/tr/html/21778/AB-projesi-kapsaminda-Kirsehir-Engelsiz-Yasam-Merkezi-Portekiz-de) adresinden alınmıştır.

Purcell, M. (2006 May). Urban democracy and the local trap. *Urban Studies*, V.43, 1921-1941.

Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi Derneği, (2012). 15 Mart2014 tarihinde

<http://www.rusihak.org/etkinliklerimiz/> adresinden alınmıştır.

Sadri, H. (2011 Mart). Kadınların kent hakkı. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi*, 87, 48-51.

Sağlıklı Kentler Birliği, (2011). *Kentli Hakkı Olarak Kent Sağlığı ve Şehir Planlama*. 11

Haziran 2014 tarihinde [http://www.skb.org.tr/wp-](http://www.skb.org.tr/wp-content/uploads/2011/09/Edip-Din%C3%A7er.pdf)

[content/uploads/2011/09/Edip-Din%C3%A7er.pdf](http://www.skb.org.tr/wp-content/uploads/2011/09/Edip-Din%C3%A7er.pdf) adresinden alınmıştır.

Sağol, U. (1998). *Down sendromlu çocukların görsel algı gelişimine frostig görsel algı eğitim programının etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Sakarya Büyükşehir Belediyesi Sevgiye Engel Yok Projesi, (2010). 22 Haziran 2014

tarihinde <http://www.eyh.gov.tr/tr/8556/belediyelere-ait-projeler> adresinden

alınmıştır.

Sarı, H. (2001). *Down sendromlu çocuğu olan ailelere yönelik bir durum çalışması*.

Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Sencer, Y. (1979). *Türkiye’de Kentleşme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Seyyar, A. (2006). *Özürlülere Adanmış Sosyal Politika Yazıları*. Sakarya: Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Sönmez, M. (2013). *Kent, Kapital ve Gezi Direnişi*. Ankara: NotaBene Yayınları.
- Story, M., Mueller, J.L. Mace, R.L. (1998). *The universal design file: designing people for all ages and abilities*. (Revised Edition). The Central for Universal Design. NC: Nord Caroline State Univercity.
- Subaşıoğlu, F. (2008 Şubat). Üniversitelerin bilgi ve belge yönetimi bölümleri'nin "Engellilik farkındalığı" üzerine bir araştırma. *Bilgi Dünyası.*, 9 (2), 399-430.
- Swyngedouw, E. (2009 November). Whose right to the city? The antimonies of the post-political city. *Urban Research and Architecture: Beyond Lefebvre Conference, ETH Zurich*.
- Şen, S. (2008). *Erken eğitim alan ve almayan down sendromlu çocukların genel gelişimlerinin ve görsel algı becerilerinin incelenmesi*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şen, S. (2012 Temmuz). Kentlilik Üzerine Düşünmek. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, S.124, 103-125.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2009). *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002 (2.baskı)*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Tapan, E. (1996). *Ben mutlu bir down annesiyim*. İstanbul: Yaşantı Yayınevi.
- Tapan, E. (1999). *Devam eden hikayemiz*. İstanbul: Yaşantı Yayınevi.
- Tonak, A. E. (2013). *Gezi direnişi broşürleri: 7 kent hakkından isyan'a*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Türkiye İstatistik Kurumu, (2011). *Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması 2010*.
Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Türksoy, Ö. (1986 Şubat 15). Çevresel psikoloji, planlama ve kentsel bütünleşme.
Planlama, 1, 13-17.

UNESCO/UN-HABITAT/ISSCIS, (2005b). 22 Ocak 2010 tarihinde
<http://www.unesdoc.unesco.org/images/0014/0014> adresinden alınmıştır.

Uzaylı değil Down Sendromuyuz. (30 Eylül 2012). *Radikal Gazetesi*, ss. 13. 30 Haziran
2014
http://www.radikal.com.tr/turkiye/uzayli_degil_yalnizca_down_sendromluyuz-1102211 adresinden alınmıştır.

Üsküdar Belediyesi engellilere piknik, (t.y.). 04 Haziran 2014 tarihinde
<http://www.uskudar.bel.tr/tr-tr/haberler/sayfalar/haber.aspx?hid=4199>
adresinden alınmıştır.

Üstündağ, B. (1994). *47. Kromozom*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.

Yalvaç, M. (7 Ocak 2012). Bilginin Gücü Engelli Hakları Sözleşmesi. Erişim: 20 Aralık
2013 tarihinde <http://www.haberdarkıbrıs.com> adresinden alınmıştır.

Yedipınar Engelliler Parkı (t.y.). 17 Haziran 2014 tarihinde
<http://adanaaile.gov.tr/bilgi.asp?aid=59> adresinden alınmıştır.

Yeşeren, E. (2011 Mart 18). Küreselleşen kent ve sosyal hareketler. *Mülkiye Dergisi*, 270
(35) 140-158.

Yön Sanat Atölyesi Engelsiz Çal Projesi, (2012). 23 Mart 2014 tarihinde http://www.facebook.com/engelsizcal?ref=ts&fref=ts&_req=2h adresinden alınmıştır.

Yücel H. & Aksümer G. (2011 Kasım 28). Kentsel dönüşüme karşı kent hakkı mücadelesi: Kazım Karabekir Mahallesi'nde mekansal kimlik ve dayanışma örüntüleri. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 36 (9), 117-139.

ZEREV Akademi Z Projesi, (2012). 26 Haziran 2014 tarihinde <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/10/21/otistiklere-meslek-akademisi> adresinden alınmıştır.

Zeybekoğlu, S. S. (2008). *Kentsel dönüşüm ve kent hakkı: Fener-Balat Rehabilitasyon Programı ve Santral İstanbul örnekleri*. Yayımlanmış doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Zihinsel engellilere “Yerdeki Yıldızlar” ilk okuma ve yazma kitabı yayımlandı. (2012). *Milliyet*, 23 Haziran 2014 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/zihinsel-engellilere-yerdekiyildizlar/eg/haberdetay/02.11.2012/1620644/default.html> adresinden alınmıştır.

Zizek, S. (2013). *Gezi direnişi broşürleri: 2 dünyadaki isyanların anlamı*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

3194 İmar Kanunu. (09 Mayıs 1985). *T.C. Resmi Gazete*. 1874, 12 Haziran 2014 tarihinde <http://www.csb.gov.tr/turkce/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=mevzuat&Id=178> adresinden alınmıştır.

5378 Özürlüler Kanunu. (07 Temmuz 2005). *T.C. Resmi Gazete*. S. 25868. 5 (44), 05

Mayıs 2014 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>

adresinden alınmıştır.

EKLER

EK-1:ANKET FORMU

Down Sendromlu bireylerin kente entegrasyonunun önündeki engellerin belirlenmesi ve bunların çözümünde merkez, yerel ve sivil toplum örgütleri bağlamında yapılan faaliyetlerin yeterliliğinin tespitine yönelik bu çalışma Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Kent ve Çevre Anabilim dalı öğrencilerinden Merve Koç tarafından gerçekleştirilmektedir. Anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci kısımda kente yönelik sorunların tespiti ikinci kısımda bakanlık, belediye ve sivil toplum kuruluşlarının bu sorunların çözümünde yeterliliği ve üçüncü kısımda demografik veriler sorulacaktır. Katılımcı bilgileri tamamen anonim kalacak ve paylaşılmayacaktır.

DOWN SENDROMLU BİREYİN:

1. Cinsiyeti?	☐ 1-Erkek ☐ 2-Kadın
2. Doğum tarihi?	
3. Eğitim durumu?	☐ 1-Okur-yazar değil ☐ 2-Okur-yazar ama mezun değil ☐ 3-İlkokul ☐ 4-Ortaokul ☐ 5-Lise ve dengi ☐ 6-Meslek lisesi ☐ 7-Ön lisans (iki yıllık) ☐ 8-Lisans ☐ 9-Lisansüstü
4. Varsa Mesleği?	
5. Down Sendromu Tipi	☐ 1-Aile Bilmiyor ☐ 2-Trizomi 21 ☐ 3-Translokasyon ☐ 4-Mozaik Tizomi 2
6.Özel bir yeteneği var mı? Varsa nedir?	
7.Edindiği bir hobisi var mı? Varsa nedir?	

DOWN SENDROMLU BİREY:

	EVET	HAYIR	BAZEN
8. Özbakım becerilerini(yemek, tuvalet, kişisel temizlik vb.) yerine getirebiliyor mu?			
9. Diğer insanlarla iletişim kurmada problem yaşıyor mu?			
10. Tek başına ulaşım araçlarını kullanabiliyor mu?			
11. Kendisine verilen bir görevi sonlandırabiliyor mu?			

12.Down Sendromlu yakınınızın toplumla bütünleşeceğini ve kent hayatına katılabileceğini düşünüyor musunuz? EVET HAYIR

13.Down Sendromlu yakınınız herhangi bir işte çalışabilir mi? EVET HAYIR

14. Kent Hakkı kavramını daha önce duydunuz mu? EVET HAYIR

15.Down Sendromlu yakınınızın kentle bütünleşmeye ve topluma katılmaya çalışırken yaşadığı sorunları işaretleyiniz.

a. Ulaşım araçları		b. Çalışma hayatına katılım	
c. Kültürel faaliyetlere erişim		d. Özel ve kamusal mekanlara erişim	
e. Sağlık olanaklarına erişim		f. Çevredeki insanların tutumları	
g. Sportif olanaklara erişim		h. Down Sendromu ile ilgili bilgisizlik	
i. Eğitim olanaklarına erişim		j. Engellilere yönelik politikaların yetersiz olması.	

16.Sizin buna ek olarak yaşadığımız sorunlar varsa belirtiniz.....

.....
.....

17.Kente entegrasyonla ilgili sorunlarınızın çözümünde herhangi bir kurum veya kuruluştan yardım aldınız mı? EVET HAYIR

18.Down Sendromlular veya engellilerle ilgili herhangi bir vakıf, dernek, topluluk, platform vb. üyeliğiniz var mı? Varsa adı nedir?.....

19.Bakanlık, belediyeler ve sivil toplum örgütlerinin Down Sendromlu bireyin kente entegrasyonu ile ilgili sorunlarınızın çözümü için aralarında işbirliği yaparlar:

☐ Kesinlikle Katılmıyorum	☐ Katılmıyorum	☐ Katılıyorum	☐ Kesinlikle Katılıyorum	☐ Fikrim yok
--	--	---	---	--

20. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Down Sendromlu bireylerin kente entegrasyonu için aşağıdaki sorun alanlarında yürüttüğü faaliyetleri nasıl değerlendiriyorsunuz. (1 çok yetersiz buluyorum, 2 yetersiz buluyorum 3 ne yeterli, ne yetersiz buluyorum 4 yeterli buluyorum 5 çok yeterli buluyorum 9 fikrim yok)

1. Ulaşım sorunları	
2. Sağlık sorunları	
3. Eğitim sorunları	
4. İstihdam sorunları	
5. Kültürel, sosyal ve sportif faaliyetlere erişim sorunu	
6. Çevre düzenlemeleri	
7. Farkındalık yaratma çalışmaları	
8. Bütünleştirme ve uyum çalışmaları	
9. Bilinçlendirme politikaları	
10. Bireyler ve kurumlar arasında koordinasyon sorunları	

21. Yerel yönetimler olarak belediyelerin, Down Sendromlu bireylerin kente entegrasyonu için aşağıdaki sorun alanlarında yürüttüğü faaliyetleri nasıl değerlendiriyorsunuz. (1 çok yetersiz buluyorum, 2 yetersiz buluyorum 3 ne yeterli, ne yetersiz buluyorum 4 yeterli buluyorum 5 çok yeterli buluyorum 9 fikrim yok)

1.Ulaşım sorunları	
2.Sağlık sorunları	
3.Eğitim sorunları	
4.İstihdam sorunları	
5.Kültürel, sosyal ve sportif faaliyetlere erişim sorunu	
6.Çevre düzenlemeleri	
7.Farkındalık yaratma çalışmaları	
8.Bütünleştirme ve uyum çalışmaları	
9.Bilinçlendirme politikaları	
10.Bireyler ve kurumlar arasında koordinasyon sorunları	

22. Dernek, vakıf gibi sivil toplum kuruluşlarının, Down Sendromlu bireylerin kente entegrasyonu için aşağıdaki sorun alanlarında yürüttüğü faaliyetleri nasıl değerlendiriyorsunuz. (1 çok yetersiz buluyorum, 2 yetersiz buluyorum 3 ne yeterli, ne yetersiz buluyorum 4 yeterli buluyorum 5 çok yeterli buluyorum 9 fikrim yok)

1.Ulaşım sorunları	
2.Sağlık sorunları	
3.Eğitim sorunları	
4.İstihdam sorunları	
5.Kültürel, sosyal ve sportif faaliyetlere erişim sorunu	
6.Çevre düzenlemeleri	
7.Farkındalık yaratma çalışmaları	
8.Bütünleştirme ve uyum çalışmaları	
9.Bilinçlendirme politikaları	
10.Bireyler ve kurumlar arasında koordinasyon sorunları	

ANKETİ DOLDURANIN:

23.Cinsiyetiniz?	☐ 1-Erkek ☐ 2-Kadın
24.Doğum tarihi?	
25.Yaşadığınız yer?	
26.Eğitim durumunuz?	☐ 1-Okur-yazar değil ☐ 2-Okur-yazar ama mezun değil ☐ 3-İlkokul ☐ 4-Ortaokul ☐ 5-Lise ve dengi ☐ 6-Meslek lisesi ☐ 7-Ön lisans (iki yıllık) ☐ 8-Lisans ☐ 9-Lisansüstü
27.Mesleğiniz?	
28.Aileniz kaç kişiden oluşmaktadır?	
29.Down Sendromlu bireye yakınlık dereceniz?	

İlginiz ve katkınız için teşekkürler.

EK-2:MÜLAKAT FORMU

Down Sendromlu bireylerin kente entegrasyonunun önündeki engellerin belirlenmesi ve bunların çözümünde merkez, yerel ve sivil toplum örgütleri bağlamında yapılan faaliyetlerin yeterliliğinin tespitine yönelik bu çalışma Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Kent ve Çevre Anabilim dalı öğrencilerinden Merve Koç tarafından gerçekleştirilmektedir.

1. Adınız soyadınız?
2. Kuruluştaki pozisyonunuz?
3. Kuruluşunuzun amacı nedir?
4. Kuruluşunuzun amacına uygun şimdiye kadar yaptığı girişimler nelerdir?
(Hukuksal-kamusal ve eylemsel)
5. Kuruluşunuzun aynı ortak amaçlarla çalışan diğer girişimlerle bağlantıları nelerdir ve katılım düzeyi nasıldır?
6. Üyelerle ve diğer girişimlerle iletişimi hangi kaynakları kullanarak gerçekleştirmektedirler?
7. Engelli bireyin kent hakkına yönelik herhangi bir çalışmanız oldu mu?
8. Sizce Down Sendromlu birey kent hayatına entegre edilebilir mi?
9. Sizce down sendromlu bireylerin kent yaşamında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
10. Down sendromlu bireylerin kent yaşamını kolaylaştırmak için projeleriniz var mı?

İlginiz ve katkınız için teşekkürler.

EK-3:FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: “Life Goes On” Dizisinin Down Sendromlu Oyuncusu Chris Burke

Fotoğraf 2: Ayşegül Kara Huzurevinde Yaşlılarla İlgilenirken

Fotoğraf 3: Down Sendromlu Hu Yizhou Orkestrayı Yönetirken

Fotoğraf 4: Denizli Belediyesi Renkli Giydirilmiş Otobüs

Fotoğraf 5: Yedi Pınar Engelliler Parkı Dış Mekan

Fotoğraf 6: Yedi Pınar Engelliler Parkı İç Mekan

Fotoğraf 7: Down Cafede Çalışan Down Sendromlu Gençler

Fotoğraf 8: Down Sendromlu Çalışanlar Servis Yaparken

Fotoğraf 9: Şeker Hayat Projesinden Görüntüler

Fotoğraf 10: Down Sendromlu Bireyler Nikah Şekeri Yaparken

Fotoğraf 11: Engellerin Ötesinde Derneğin Flashmob Gösterisi

Fotoğraf 12: Lokomotif Band Grubu Gösteri Yaparken